

ФЕЛІКС

ЖУРНАЛ МОЛОДИХ

ЗОШИТ 5.

1953

РІК III.

Видає ТУСМ ім. М. Міхновського
МЮНХЕН — ПАРИЖ

ЗАУВАЖЕНІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ В 4 ЗОШІТИ

стор.	рядок	Надруковано	має бути
2 обкла- динки.	2 здолини	Видаоничий	
3	18 згори	видатнку	Видавничий
3	21 згори	на еміграції. табори.	видатну на еміграції.
3	15 здолини	Воююочі	Воюючої
16	в заголовкові	На ідеологічні-програ- мові	На ідеологічно-програ- мові
16	в заголовкові	П. Полтава речник	П. Полтава — речник
16	в заголовкові	Воюючої	Воюючої
18	13 згори	революції	еволюції
26	31 здолини	студнство	студентство
30	5 згори	«етнографічному	«етнографічному
40	в заголовкові	психолгві	психологів
40	в другій ко- лонці згори	Зприємністю	З приємністю
42	в заголовкові	Східної	Східньої
56	16 здолини	біблітоеці»	бібліотеци»
57	18 здолини	критично	критично
60	20 здолини	В пратичній	В практичній
64	20 здолини	расситському	расистському
3 обкла- динка.	5 здолини	Студентство хроніка	Студентська хроніка

ФЕНІКС — НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКОЇ СТУДІЮЧОЇ МОЛОДІ ім. М. МІХНОВСЬКОГО.

ЖУРНАЛ ЗНАННЯ, КУЛЬТУРИ, І СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ.

nonperiodical issue of M. Mychnovskyj's Ukrainian Students Association Journal of cultural and social thought

„PHOENIX“

cahiers non-periodiques de l'Association des Etudiants Ukrainiens „M. Mychnovskyj“, Revue de pensée culturelle et sociale

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ В СКЛАДІ: ВАСЬКОВИЧ ГРИГОРІЙ, ГАЛІВ МИКОЛА, КРАВЧУК МИКОЛА, КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ ІВАН, МЕЛЬНИК ЗИНОВІЙ, МИКУЛА ВОЛОДИМИР, МИТРОВИЧ КИРИЛО.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: МАРКУСЬ ВАСИЛЬ.

Адреса Редакції та Адміністрації: «Phoenix» — M. Haliw, München 23.
Belgradstr. 152a, Haus B/2, Germany.

Адреса головного редактора: Markus V. Foyer des Etudiants
19, rue de la Victoire, Paris 9-e.

Заступники Видавництва

В США: Ciapa M. 2912 Lehman, Detroit 12 Mich. USA.

В Канаді: Ing. Barabasch Bohdan, 653 Aberdeen Ave, Winnipeg Man. Canada.

В Англії: Ing. Oleskiw W., 28 Minster Rd., London, N.W. 2. Gr.-Britain

В Австралії: Mr. Czubatyj A., 387 Crown Terace, Royal Park Adelaide S. A. Australia.

В Бельгії: Omelan Kowal, 72, bvd., Charlemagne, Bruxelles.

В Франції: „L'Ukrainien“, 26 rue de Montholon, Paris (9), France

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ СПІВПРАЦЮВАЛИ:

Андієвська Е., студ. філософії, Мюнхен.

Буряківець Юрій, письменник, США.

Борковський Роман, д-р права, Нью-Йорк.

Винницицький Р. Зенон, студ. медицини, Клівленд.

Галів Микола, інж. лісівництва, Мюнхен.

Данко Осип, д-р права, Мюнхен.

Коваль Омелян, ліценціят економ. наук, Брюсель.

Кухар Роман, абсол. музичної консерваторії, Newburgh — США.

Ленік Володимир, студ. журналістики, Мюнхен.

Маркус Василь, д-р філософії, ліценціят держ. наук, Паріж.

Мельник Зіновій, дипломант торг. адміністрації (МВА), Дітройт.

Микула Володимир, студ. славістики, Лондон.

Митрович Кирило, ліценціят філософії, Паріж.

Пеленський Ярослав З., студ. філософії, Мюнхен.

Петришин Володимир, дипломант техніки (БС), Патерсон — США.

З'явилася нова збірка поезій Федора Коваля «ЗЕЛЕНІ РОМБИ» — співробітника нашого журналу «Фенікс». Збірка поезій, що її видало В-во «Сучасна Україна», начислює 82 стор. і має чотири розділи: «Пожежі», Зелений Вертеп», «Протиріччя» і «Тропи».

УВАГА! Листу жертвовавців на Відаочний фонд „Феніксу“
містито в наступному числі.

Український науковий світ перед невідкладними завданнями

В українській суспільній опінії на протязі останніх одного-двох років настав знаменний злам в оцінці науки, як одного з фронтів боротьби за національні ідеали. Відгуки на кілька останніх наукових появ та слідом за тим деякі виступи в політичній пресі доводять, що політично свідомі й заангажовані одиниці, а за ними й опінія, починають надавати українській вільній науці властивого її значення, починають належно розцінювати її роль у визвольному процесі. Є загальне бажання, здобуте гірким досвідом нашої дії закордоном: замість пропаганди — дати поважну наукову аргументацію, замість у брошурках — ствердити нашу правду в солідних наукових творах.

Доказом цього зламу опінії є також конкретні вияви: допомога громадянства науковим інституціям, окремим ініціативам, індивідуальним та збірним починам, якщо вони йдуть за лінією збереження й розвитку української науки. УВУ, НТШ, УВАН в Європі, УТГІ завдають своє існування прихильності й жертвеності окремих меценатів і всього загалу. Українська спільнота на чужині дала засоби на видання Енциклопедії Українознавства, вона фінансує від восьми років солідний англомовний журнал «Український Квартальник», оцифрує спільнота утримує кілька осередків наукових працівників в Європі й Америці. Вона готова і в стані сьогодні — ще ефективніше, ніж досі, допомогти намаганням українського наукового світу реалізувати свої завдання. Ця спільнота з правом очікує, що ці завдання будуть здійснювані.

В якому ж стані наш науковий світ, і чи він спроможний виправдати своє призначення в цій і наступній дійсності? Без аргументації й аналізи обмежимось на ствердженні, що цей стан має багато до побажання, зокрема якщо взяти до уваги актуальні й невідкладні потреби українства. Українські наукові осередки й установи — високошкільні (УВУ, УТГІ, ІЗН) і дослідно-видавничі (НТШ, УВАН) ідуть ще й сьогодні більш-менш старим, утерпевши шляхом у своїй науково-дослідній і видавничій праці, застосованим в роки повноцінного життя української двістітисячної еміграції в Німеччині (1945-1950).

А втім ця дійсність радикально змінилась, що вимагає також організаційної та практичної перестанови наукової діяльності наших наукових осередків.

Українські високі школи, що мають славну традицію формування нашої ви-
сошкільної інтелігенції, і що зокрема в повоєнній Німеччині гідно виконали
роль розсадника рідної культури серед високошкільної молоді, сьогодні, на-
жаль, не мають бази існування в характері високих шкіл з автоторним нав-
чанням. Немає вже студентства, або є воно в мінімальній кількості; школа
без студентства перестає бути школою, а професор без студентства вже не
викладач. В такій ситуації, школа може ще залишитися науковим закладом,
а колишній викладач — науковим робітником, дослідником. Але це належить
виразно собі сказати. Обидві наші школи в Мюнхені, із своєю розкиненою
скрізь по світі професурою, повинні знайти можливості переключитися на ін-
ші ефективніші й реальніші форми діяльності. Навчальні завдання можуть
бути збережені тільки частково, і то в мінімальних рамках позаочного нав-

чання, яке в свою чергу, проводжуває насьогодні аж із трьох осередків, мусить бути скоординоване, зцентралізоване і вдосконалене організаційно й змістом.

Немає сумніву серед більшості прихильників і спостерігачів праці обох наших високих шкіл — гуманістичної УВУ) і політехніки (УТГІ), що єдиною можливовою формою іх діяльності в новій дійсності є форма науково-дослідного інституту. Що скоріше таке переставлення праці та організаційна перебудова станеться (самозрозуміло, із збереженням традиційних назв установ), то краще це буде для них і для української науки. Деякі напрямкі цієї перестанови ми вже спостерігаємо, але вони довго дають чекати на себе та на свої наслідки: заплянована з'ява наукових збірників — факультетських чи університетських, створення при УВУ професорської колегії аспірантів, редактування професорами і публікація університетських скриптів, які вже сьогодні правила б за українознавче доповнення для студентів чужих високих шкіл, для закріплення фахової освіти високошкільної інтелігенції, а в майбутньому були б готовими університетськими підручниками у вільній українській школі на Батьківщині.

Підготова молодих наукових кадрів, чого щасливим початком може бути згадувана при УВУ колегія аспірантів (ініціатива гідна наслідування і в УТГІ), є чи не найважливішою площиною зацікавлення та інгеренції наших наукових установ. Останні два роки взяли від нас десяток видатних наукових працівників, а в той самий час на обрії ледве чи видно нові імена молодих адептів науки.

Черговою, дуже важливою проблемою українського наукового життя на чужині, яка передусім повинна бути організаційно розв'язана, є питання координації і спільногопланування дослідної праці і видавничої діяльності. Було б анахронізмом говорити сьогодні про об'єднання наших наукових установ і високих шкіл, що в 1947-1948 роках таки могло статися. Сьогодні вони вже налили собі права громадянства: існування УВАН, НТШ, УВУ, УТГІ, ІЗН, з їхніми краєвими чи континентальними делегатурами, відділами, філіями, є фактом. Говорити про якусь інтеграцію важко. Зате можна б осягнути — і цього всі вправі домагатись — координацію і спільне планування дослідної і видавничої діяльності. Прикро, якщо існують зайві дублювання, але ще гірше, коли, через брак спільногоплану, існують непрощенні прогалини в науковій праці. Ми уявляємо собі цілком можливими неперіодичні конференції представників наукових установ, на яких приміром, акцентується розподіл і сфери зацікавлення, при чому деякі установи приймають на себе окремі праці, напр., Енциклопедія Українознавства, науковий журнал, чужомовна наукова періодика, підсветські досліди, досліди над еміграцією, високошкільні курси українознавства і т. і.

Поважним недоліком нашого наукового життя є його замкненість. На пальцях двох рук можна вирахувати наших працівників українознавчих дисциплін, що перебувають у науковому контакті з чужим світом. Також не можуть похвалитись справжньою науковою співпрацею з чужинними установами наші організовані наукові осередки науки. Тут стан, може, ще гірший, ніж на відтинку політики, хоч українські науковці мали б шансу скоріше за політиків прорватися ту «залізну заслону» між світом і Україною, створену нашими ворогами та підтримувану нашою бездіяльністю.

Якщо ці думки й сугestії виходять з рядів студентського і молодшого академічного середовища, то вони не повинні бути сприйняті, як камінчик в город наших учителів. Ми аж надто добре свідомі браків і недотягнення, навіть за лінією згаданих завдань, саме з боку молодших. Ми теж свідомі, що на нас очікує відповідальна й почесна співучасть, відповідно до наших спроможностей і до потреби хвилинни.

Українська академічна молодь, принаймні — її свідома свого покликання частина, бажає також включитися в будову храму українського духу, а її критика, зауваження й сугestії родяться не з чого іншого, тільки з широї турботи за сучасне й майбутнє нації.

ВИТЯГ З РЕЗОЛЮЦІЇ

Европейської Конференції III Звичайного З'їзду Товариства Української Студіючої Молоді ім. М. Міхновського

Загальні ствердження

З перспективи чотирирічної діяльності ТУСМ-у, Європейська Конференція III-го З'їзду стверджує, що ця діяльність проходила в основному під двома аспектами — теоретичної підготовки членства до державного будівництва у вільній Батьківщині шляхом студій і розробки стосовних матеріалів та під аспектом практичної участі членства в суспільно-політичному житті.

Під ідейним оглядом пройдений етап позначився постійною кристалізацією поглядів на роль і завдання студіючої молоді стосовно ідеологічної формарії і практичної дії в соціально-політичному і державно-творчому процесі уявлення, постійне, хоч і не періодичне, видання органу Товариства, журналу української нації. В цьому відношенні Конференція відзначає, як позитивне «Фенікс»... Особливо доручається студіючій молоді за кордоном якнайбільше поглиблення й поширення студій української духовості й на її тлі українського націоналізму, як рушійного чинника визвольної боротьби.

Європейська Конференція III З'їзду ТУСМ-у в духовому еднанні з революційним визвольним рухом на Рідних Землях, в якому видатнику участь бере зокрема українське молоде покоління, заявляє свою повну солідарність із ним і стверджує конечність посилення, піддержки і помочі цьому рухові з боку всієї української студіючої молоді на еміграції табори.

Політично-програмові постанови

Коли йдеться про національно-політичний аспект визвольної боротьби й дій, без огляду, де й хто з українських чинників їх вів би, Конференція вважає, що їхні цілі — Українська Самостійна Соборна Держава і принципи — орієнтація в першу чергу на власні сили та обстоювання суверенних прав українського народу на власну державу, — залишаються незмінні й непорушні. Тому новіші спроби мінімалізації цілей визвольної боротьби та нарушування її основних принципів деякими українськими чинниками на еміграції, учасники Конференції гостро засуджують і з такими спробами тепер і в майбутньому будуть боротись.

Оцінюючи позитивно дотеперішній вклад українських визвольних чинників на еміграції у творенні спільного фронту поневолених народів ССРР, Конференція вважає, що рівночасно належить посилити самостійне ставлення української проблеми, при чому необхідна більша, ніж досі, орієнтація політичної думки й акції на європейський і загальнословітовий форум.

Згідно з дорученням керівників чинників визвольного руху на Рідних Землях, Конференція уважає, що між частинами цього руху на еміграції повинна наступити найтісніша співпраця на всіх відтинках визвольної дії та повинна бути відновлена повна єдність.

Конференція стверджує, що еміграційні політичні середовища і центри досі не виконали Звернення Воюючій Україні в напрямі створення единого політичного координаційного центру. Для успішного виконання політичної місії еміграції, вважається за необхідне, щоб всі активні і беззастережно самостійницькі сили довели до створення одного політичного осередку і скріпили єдиний український фронт визвольної боротьби в повному еднанні з визвольним рухом на Рідних Землях...

Кінцеві постанови

Конференція висловлює свій полуемблемний привіт Воюючій Батьківщині, керівним чинникам визвольного руху — УГВР, УПА, ОУН, його незламним боєвим кадрам та героїчній українській молоді на Рідних Землях.

Європейська Конференція ТУСМ-у дружньо вітає всіх товарищів — членів ТУСМ-у в США, Канаді, Австралії і всім бажає творчої праці для добра Батьківщини; зокрема єднається думками з друзями-тусмівцями, що беруть активну участь під сучасну пору в революційній боротьбі і бажає витривати на позиціях до переможного кінця.

(Стаття про Евр. Конф. стор. 52)

ОСІП ДАНКО

ПИТАННЯ СУВЕРЕНІТETУ В З'ВЯЗКУ З ПИТАННЯМ ДЕРЖАВНОСТИ УРСР

В дискусії, яка ведеться в «Феніксі» щодо цікавого й важливого питання про державний статус УРСР, обидва дотеперішні автори стараються рішити це питання так чи інакше великою мірою в залежності від наявності чи браку суверенітету УРСР. Др. Маркусь у своїй, більш політичній, аніж правничій статті «За яку визвольну політику» («Фенікс», ч. 1, 1951), відповідає негативно на питання про державність УРСР, між іншим тому, що тут є «абсолютний брак суверенітету влади УРСР». Знову ж у статті п. Якимчука («Фенікс», ч. 4, 1952) .находимо позитивну відповідь із ствердженням, що Україна є державою і то суверенною державою. В з'вязку з цим ми хотіли б зупинитись над питанням суверенітету, як також — наскільки суверенітет можна вважати за критерій у визначені певної суспільної цілості — в нашому випадку советської України — державою, або ж, чи суверенітет є необхідним атрибутом державності.

Ми тут не розглядаємо політичного аспекту цієї проблеми. Питання про те, чи в нашій визвольній боротьбі можна і доцільно висувати питання про наявність суверенності України ми лишаємо на боці, бо це чисто політичне питання, і відповідь на нього буде залежна від того, чи це корисне для осягнення намічених політичних цілей. Ми обмежимось на розгляді мірою можливостей чисто правної сторони поставлених вище питань.

Готової відповіді на ці питання в науці ми не знайдемо, властиво знаходимо різні відповіді. Питання суверенітету держави можна обстоювати і навіть аргументувати, і навпаки, його можна відкидати і на це також давати аргументи. Це залежить від того, чи ми станемо по стороні тих теоретиків права, які вважають, що державне право має притаманність над міжнародним правом, а чи навпаки, обстоюватимемо вчення теоретиків, що стоять на протилежних позиціях, а саме — притаману міжнародному праву супроти державного. Перша концепція зводиться до того, що держава чи державний правний лад є «starting point» цілої конструкції права, і тому вона, як найвищий правний лад, є суверенна — не підпорядкована жадному іншому, вищому правному порядкові. Держава є джерелом права, і воно є дійсне й має зобов'язучу силу тільки тому, що за ним стоїть держава. Якщо йдеться про міжнародне право, то воно, згідно з цією концепцією, не порушує суверенітету держави і не обмежує його, бо саме міжнародне право дійсне для держави лише остатньки, оскільки держава визнає його. Отже міжнародне право є підрядне державному праву, бо його дійсність залежна чи, іншими словами, випливає від признання його державним правом. В дальший консеквенції це означає, що державне право, признаючи дійсність міжнародного права для держави, робить його частиною державного права. Висновок із цього такий, що держава є суверена в оригінальному абсолютному розумінні поняття суверенітету, бо ж державний правний лад є понад усім іншим правним порядком, включно з міжнародним правом, яке стає його частиною. Звідси спроба відкинути саме поняття міжнародного права і застудити його так званим «Aussenstaatsrecht», як це робить Вольф.

Що ж до концепції про притаманність міжнародного права, то, згідно з ученннями теоретиків, що кладуть її в основу свого вчення, держава не може бути сувереною вже з тієї простої причини, що суверенітет однієї держави виключає суверенітет усіх інших держав. Держава могла б бути сувереною тільки в тому випадку, коли б не існувало жадної іншої держави. Тільки тоді держав-

но-правний лад був би вповні суверенним і необмеженим у первісному значенні слова і міг би стати універсальним правним порядком. Коли ж існує більша кількість держав, то жадна з них не може бути суверенною, бо всі вони однаковою мірою мусить бути з необхідності підпорядковані правному ладові, що нормує відносини між поодинокими державами в їх взаєминах. Дійсність міжнародного права не є узалежнена від визнання його державою, яка наприклад, щойно постала і вступає в члени міжнародної спільноти. Стоючи суб'єктом міжнародного права, держава перебирає обов'язки й права, яких їй надає існуюче міжнародне право, і це останнє може зобов'язувати і обмежувати державу навіть проти її волі. Звідси, отже, зверхність міжнародного права та засада рівності держав, яку можна зберегти тільки тоді, якщо жадна з них не є суверенна за принципом: «*par in pacem non habet imperium*». Якщо міжнародне право було б дійсне лише остільки, оскільки воно визнане державою, то це був би фактично правний лад однієї держави, який, визнанчи міжнародне право перетворював би його на частину свого державно-правного порядку. Тим часом існує більше держав, і якщо кожна з них суверенна, то, за теорією визнання міжнародного права державою, кожна з них, виходячи від себе, творить окрему систему міжнародного права. Звичайно, це неможливо і нелогічно. Правда, часом ми стрічаємо таке визнання міжнародного права, як от у німецькій Ваймарській конституції, стаття 4. стверджує: «Універсально визнані норми міжнародного права є дійсні, як зобов'язуючі складові частини німецького федерального права». Інтерпретація цієї статті вказує радше, що загально зобов'язуючі норми існуючого й дійсного міжнародного права трансформуються на виразні позитивні норми конституції, і тим підкреслюється тільки силу міжнародного права. Це ще більше підкреслено в боннському основному законі від 1949 року, в артикулі 25. Нормуючи відносини між державами і визначаючи їх територіальні і персональні сфери компетенцій, міжнародне право має притам перед державним правом і тому про суверенітет держав не може бути мови.

В обох випадках маємо до діла тільки з концепціями теоретиків права. У виборі однієї чи другої концепції грають роль моменти етичного й політичного характеру. Вчений і державний муж, чиї політичні погляди є близькі до інтернаціоналізму й пашифізму, обстоюватиме притам міжнародного права, і навпаки, шовіністично і імперіалістично наставлені теоретики оберуть притам державного права й суверенітету. Цікаво відзначити, що колись Ленін пропоркував із приходом соціалізму цілковитий заник самої держави і «відставлення її на належне їй місце — до музею», а сьогодні советські вчені вважають себе за чемпіонів в обороні суверенітету держави і, між іншим, докочуються в тій обороні суверенітету до абсурдних тверджень. Щоб переконатись у тому, вистарчить прочитати советські повоєнні видання професорів Е. А. Коровіна, Ф. І. Кожевникова, Левіна.

Правда, часто стрічаємо, крім тих двох концепцій, ще й третю — т. зв. дуалістичну чи, як Кельзен, її окреслює, пліоралістичну. Однак вона слабше заступлена, і дуже часто її, представники схиляються до однієї чи другої з попередньо накреслених концепцій.

В Західній Європі, як також на американському континенті, вчених можна поділити, в дуже загальному, на дві групи:

1. ті, які вважають, що суверенітет не є атрибутом державності, заперечують доктрину суверенітету і вважають, що вона повинна бути викинена з науки права (Г. Кельзен, Ч. Фенвік, Г. Пройс, Дж. Брайрлі, Ц. Й. Фрідріх і багато інших);

2. група вчених, які вважають, що суверенітет є необхідною ознакою держави (Г. Нав'язкі, Оппенгайм, Ч. Мерріем, теж до деякої міри Г. Єллінек і інші).

Накреслений нами двоподіл не є абсолютним, і не треба його вважати за такий, бо, приміром, деякі вчені вважають, що хоч суверенітет і не є необхідною, суттєвою ознакою держави, але його, в релятивному розумінні, можна погодити з міжнародним правом (В. Зауер і деякою мірою А. Фердрос, Ацільотті, Єллі-

нек). Інші знову хочуть заступити термін суверенітету чимсь іншим, відповіднішим (Альф Росс: «selbststerrliche Rechtsgemeinschaft»).

Причиною відзначених тут різниць у поглядах і вченні правників великою мірою є неясності й труднощі зв'язані з самим поняттям суверенітету, на що ми в наступних рядках хочемо привернути увагу. Вже щодо першого визначення поняття сувернітету Ж. Боденом, як «*summa in civis ac subditos legi busque soluta potestas*», насувається враження, що автор цієї дефініції суголосує думку, що монарх, який, згідно з учченням Бодена, мав бути носієм суверенітету стільки понад усім правом і є невідповідальній перед правом. Але його докладніші праці («*De te publica*») виявляють, що сам Боден цього, мабуть, не думав, бо означувані ним закони — *leges imperii* — він виводить із природнього, Божого права. Боденові йшло про те тільки, щоб перевести уніфікацію держави шляхом централізації влади в єдиних руках монарха і тим усунути в Франції перманентні суперництва феодалів за владу і зв'язані з тим інтриги й чвари та підпорядкувати церкву державі. Але його вчення не завжди було сприймано в такому розумінні, і вже в ученні Гобза влада суверена є абсолютна нічим не обмежена і неподільна. Знаємо, що саме в той час у цілій Європі проходив процес формування національної держави, і ця теорія знайшла затальнє визнання і стала панівною протягом наступних століть. Та з приходом конституційного устрою, а в новіших часах — із приходом демократії, виникло питання про носія суверенітету. За Русо і Льюком сувереном є народ як цілість. Здавалося б, що таке розв'язання прийнятне і в демократії. Але весь народ не може бути сувереном, бо народ не може діяти інакше, як тільки за допомогою більшості, а більшість рідко буває — а в справжньому розумінні демократії, вона ніколи не повинна бути — омніпotentною. Твердити, що абсолютну владу посідає народ, значить те саме, як твердити, що меншість чи одиниці посідають тільки ті права, на які їм дозволяє більшість; а це означало б автократію, незалежно від того, хто тим автократом є. Тому останньо, зокрема в Європі, суверенітет переноситься теоретиками вже не на якусь означену особу чи якесь тіло (приміром, парламент), а на державу, як юридичну особу. Отже не уряд, а держава як така має бути носієм суверенітету, а уряд довірений тільки виконувати суверенну волю держави. Ще інші твердять, що носієм суверенітету є нація (В. Зауер). Так суверенітет перейшов цілу метаморфозу, щодо свого носія і суті, і ця метаморфоза трансформувала доктрину суверенітету з засади внутрішнього державного порядку, як це розумів Боден, на доктрину виключної і абсолютної влади, існуючої понад правом. В цій її формі Брайрлі окреслює її, як доктрину міжнародної анархії (J. L. Brierly: *The Law of Nations*. Oxford, 1949).

Протягом століть уживання, поняття суверенітету ніколи не визначалось прецизією, точним науковим визначенням. І сьогодні не знайдемо устійненої, хоч би менш-більш загально прийнятої дефініції суверенітету, всупереч інтенсивному розвиткові науки державного й міжнародного права. Причини цього, мабуть, треба шукати в тій обставині, що з поняттям суверенітету постійно зв'язався політичний момент, політична ідеологія, що не рідко ставала домінантною, і тоді для уґрунтування політичних цілей підтягувано правні аргументи. Звичайно суверенітет окреслюється, як «*suprema potestas*», і замість необхідного близького визначення його сутті і змісту, подається так звані ознаки суверенітету. Як ознаки внутрішнього суверенітету, найчастіше поєднується право держави ухвалювати закони, здійснювання законів і судівництво. Ознаками суверенітету назовні найчастіше згадується такі: право держави входити в зовнішні зв'язки з іншими державами, складати договори, обмін дипломатичними представниками, право виповідати і вести війну. Число таких сувереніних прав не визначене, і практично всіх їх вичислити не можна. А втім, і вичисливши їх, ситуація може комплікуватись — приміром, тоді, коли певна держава має тільки певні з цих прерогатив, а інших не має. Тому було б природним не вичислюти максимум сувереніних прав держави, а подати мінімум цих прав, тобто тільки такі, при яких держава ще зберігає характер сувереності і зберігається існування самої держави.

Якщо, отже, шукати за певною границею, що розмежовувала б іще суверенні

держави від несуверенних чи «напівсуверенних», а ці останні — від автономічних областей або інших одиниць, то ми натрапимо на поважні труднощі тому, що тут існує велика кількість різномірних змістових варіацій, переходи між якими дуже значні, і тому визначення певної ясної лінії поділу, що відділяла б один тип від другого, так утруднене, що кожна така спроба майже завжди матиме довільний характер.

Певною ілюстрацією до цього може бути приклад з УРСР, яку хочеться вважати за *суверенну* державу. Якщо ми, отже, приймемо, що УРСР є суверенна держава, то логічно з того випливало б, що між УРСР і, скажім, Єспанією в цьому відношенні немає чи не повинно бути жадної суттєвої різниці. На прикладі УРСР можна проілюструвати й дальші інконсеквенції, зв'язані з доктриною суверенітету, особливо, коли йдеться про твердження, що УРСР є суверенною державою. Це твердження базується в першу чергу, на наявності окремої конституції УРСР та на її членстві в ОН. Про обидва ці моменти ми згадаємо в кінцевих уступах цієї статті, а зараз тільки відзначимо, що в Лізі Націй і навіть в ОН (при їх постанні) стали членами-засновниками не тільки традиційно вважані суверенні держави, але й залежні, як, наприклад, Індія, Філіпіни, якщо вже не числити сюди БРСР і УРСР. А втім, і в самих ОН, де членство можливе на принципі «суверенної рівності» (доречі, дуже туманне окреслення, бо що значить суверенна рівність?!), існує виразна градація в суверенітеті держав-членів. Існує тут, як відомо, поділ між п'ятьма великодержавами, постійними членами Ради Безпеки, з їхнім правом вета та всіма його консеквенціями, і рештою держав-членів, що є, без сумніву, менш «суверенними».

У зв'язку з розгляданим нами питанням суверенітету держав, не можна пропустити ролі міжнародного права, існування й дійсність якого таки не дається заперечити різними концепціями і теоретичними міркуваннями. Кожна норма міжнародного права в той чи інший спосіб є обмеженням держави. Особливу роль відіграють тут міжнародні договори, які містять у собі обмеження, що можуть стосуватись до всіх сфер компетенції держави. Висуване деякими теоретиками твердження, що зобов'язання прийняті державою в договорах не обмежують і не перекреслюють її суверенітету, бо вони свідомо й добровільно прийняті, і що це, власне, свідчить про свободу, право й дієздатність держави складати договори і тим самим є підкресленням її суверенітету, виглядає на теоретичну спекуляцію, бо поминаючи чисто теоретичний аспект цієї ситуації, нам просто ясно, що хоч держава не тільки резигнує з певних прав, але й набуває певних прав у договорах, то вона фактично таки менш суверенна після кожного договору, ніж перед ним. Це очевидне. При тому треба відзначити, що обмеження суверенітету, які випливають із зобов'язань перебраніх державою в білятеральних або мультилятеральних договорах, не є одинокі, бо обмеження держави можуть випливати також із договорів третіх держав, в яких дана держава не є договірною стороною. Отже тут маємо до діла з обмеженням держави проти її волі.

Не витримує критики також теза — зокрема німецьких учених — про т.зв. «Selbstbeschränkung», тобто, що держава добровільно сама обмежує себе. Звичайно, жадна держава з власної волі не буде охоча обмежувати своїх компетенцій, не бувши приневоленою до того. Поняття суверенітету в його первісному значенні несумісне з міжнародним правом, і тому, якщо воно й уживається в міжнародному праві, то під найвищою владою розуміється тут тільки релятивно найвищу, тобто правило незалежну від влади іншої держави і підпорядковану тільки міжнародному праву.

В загальному можна ствердити, що аж ніяк не можна втримати тези про те, що суверенітет є абсолютно необхідним атрибутом, суттєвою властивістю держави. Існування держави не базується на суверенітеті, і з суверенітету не дається вивести жадних прав держави.

В основі держава базується на зобов'язуючій силі норм зцентралізованого державного правного порядку, дійсного в територіальній і персональній сферах компетенцій держави. А втім приклади з минулого, як і в сучасну добу

переконливо доводять, що в минулому існували й нині існують держави несуворенні (традиційно вживаний термін — квазисуворенні) чи, іншими словами, залежні і правно обмежені, а проте — при наявності інших елементів — вони залишаються державами. Ось два приклади з наших часів: відомо, що Філіппінська Республіка ще перед осягненням сьогоднішнього статусу державності (тоді ще — як «Philippine Commonwealth» підписала хартію ОН, як член-засновник, хоч перебувала під протекторатом США і незалежною була признана від США щойно 4. 7. 1946 р., коли США зрезигнували і відкликали «всі права посідання, нагляду, юрисдикції, контролю й суверенітету, існуючого і здійснованого США над територією і населенням Філіппін» (D. S. Bulletin, № 367, р. 66).

Як другий приклад, наведемо сучасну Німецьку Союзну Республіку. Скорі після війни проблема державності Німеччини чи правний статус Німеччини стали предметом жвавої дискусії. На цю тему з'явились дослівно сотні праць (проф. Рольф Штедтер, Гамбург, нараховує до 350). В загальному автори погоджуються в тому, що при окупації Німеччини, що наступила у висліді безумовної капітуляції в 1945 р. і триває досить довго, Німеччина, навіть без власного уряду, далі лишилася суб'єктом міжнародного права, державою. Формально стан війни з Німеччиною не закінчений. Цей статус Німеччини як держави тим більше скріплено впровадженням окупаційного статуту, прийняттям конституції в 1949 р. і створенням уряду. Після підписання договору про Європейську Оборонну Спільноту, а властиво — з ратифікацією цього договору, іпсо факто буде ліквідований стан окупації Німеччини. Як же справа з суверенітетом німецької держави? Особливо перед впровадженням окупаційного статуту державна влада в Німеччині була виконувана органами альянтів, і вони були, сказати б,носієм суверенітету. Але з моментом ратифікації договору ЕОС і тим самим ліквідації стану окупації, Німеччина все одно суверенно чи, як хто хоче, вповні сувереною не буде. Річ у тому, що згідно з так званою «нотштандес-клявзулє» згадуваного договору, на випадок «стану загрози», за альянтами забезпечується право відновити стан окупації. Рішення про те, коли така потреба заіснує, перебуває в руках альянтів. Ясно, що суверенітет Німеччина не посідатиме, або ж цей суверенітет буде дуже неповний; а проте не доводиться говорити, що Німеччина не є державою. Приклади Куби до 1934 року, Словаччини від 1939 до 1945 рр. і інших держав доводять те саме.

Із щойно сказаного та з усіх тих неясностей і прямо протиріч, зв'язаних з доктриною суверенітету, у висновку можна ствердити, що суверенітет аж ніяк не можна вважати за відповідну формулу для успішного розв'язання чи бодай належного висвітлення питання державності УРСР. Натомість вважаємо за важливе, практично можливе й корисне проаналізувати такі два питання: перше — чи конституція 1936 р. та конституційні зміни від 1. 2. 1944 р. є того порядку, що вони міняють структуру СССР із федераційної держави на конфедерацію держав, і друге — якщо така аналіза дасть афірмативну відповідь, то проаналізувати й дослідити, на нашу думку, не менш важливе питання, а саме, питання дійсності конституції УРСР.

Ми не хочемо розглядати цих питань у цій статті. Не хочемо також займати становище до державності УРСР чи сугерувати думки, які б заперечували державність УРСР. Тим більше ми не хочемо заперечувати корисності й вигід для української визвольної політики, що випливають з наявності формально окремої конституції і зафікованих там прав, чи тих, що випливають із членства УРСР в ОН. Нас тут цікавить тільки стисло правний статус і правна аналіза, і йдеться нам тільки про те, щоб указати, що не туманна доктрина суверенітету, але власне заторкнені нами два моменти є суттевими у вирішенні державності УРСР.

Ми виходимо тут із того залеження, що на тій самій території і в тому самому часі не можуть існувати дві держави, а тільки одна. Тому, доки йде мова про федеративну державу СССР, доти про державність УРСР не доводиться говорити в нормальному, загальному прийнятому розумінні держави. Це

тому, що різницю між федеративною і унітарною державою можна звести до питання централізації чи децентралізації. І в першому випадку (федеративна держава), і в другому випадку (унітарна держава) маємо до діла з одним суб'єктом міжнародного права, з однією державою, і суттєві різниці між ними — тільки в ступені децентралізації державної влади, і то незалежно від того, чи компоненти федеративної держави опинились в її межах на основі договору, чи іншим шляхом. Тому-то нам видається важливим відповісти на питання, чи згадані конституційні зміни є того характеру, що переворюють СССР із федеративної держави на конфедерацію держав, де кожний компонент зберігає вловні свій характер і є державою.

Однак, коли аналіза конституції УРСР, в порівнянні з конституцією СССР та комплексом інших важливих моментів, дає підставу до позитивної відповіді на перше питання, необхідним буде відповісти й на друге кардинальне питання: чи конституція УРСР дійсна? Нам не йдеся тут про те, чи вона була прийнята згідно з усіма легальними вимогами, бо знаємо, що формально вона могла бути ухвалена назовні щонайменше так, як у кожній демократичній країні. Чи конституція УРСР дійсна — можна ствердити, застосовуючи принцип ефективності. Тобто ми можемо її вважати за дійсну оскільки, оскільки виложений у ній державний правний порядок є фактично одиноко нормуючим, перманентно діючим і застосовуваним, з боку правного, не підрядкованого іншій державі уряду у визначеній територіальній і персональній сфері компетенції. Якщо тих передумов немає, то конституцію УРСР трудно вважати за дійсну. В такому випадку, діє тут і фактично дійсним є один державний правний порядок держави СССР, і тоді представництво УРСР в ОН можна вважати фактично за представництво СССР. Чи це логічно і чи можливо? Треба звернути увагу на ту обставину, що це членство може бути не так «quaestio juris», як «quaestio politicae». Уявім собі, що коли б США не зрезигнували з трьох голосів в ОН, що було усталене тим самим секретним договором в Ялті (Prof. Charles G. Fenwick: International Law, 1948, ст. 139), то сьогодні якийсь там стейт Тексас і Род-Айленд мали б так само представництва в ОН, як УРСР і БРСР. Але чи на основі того факту можна б вважати за держави і, до того, за «суверенні» держави оці два стейти — є, щонайменше, сумнівним.

О. КОВАЛЬ

Проблеми повоєнної совєтської економіки

(Продовження з попереднього числа)

В попередній частині нашої статті (див. «Фенікс», зошит 4) ми розглянули два фактори, що ними послужилась советська зовнішня економічна політика в напрямі розвязання проблеми заспокоєння харчових потреб виголодженого війною населення і господарської відбудови. Цими факторами були дві інституції, а саме: «Позика — Найм» і УНРРА. На закінчення розглянемо третій фактор, що по війні мав вирішальне значення для піднесення советської економіки — це воєнні відшкодування.

ВОЄННІ ВІДШКОДУВАННЯ

Бувши в позиції переможця, СССР не забарився витягнути з того всі найможливіші користі коштом завойованих країн. Між тими країнами Німеччина займає перше місце.

Советська зона Німеччини

Повоєнна ситуація в Європі характеризується зникненням німецької потуги і її розчленуванням на чотири окупаційні зони, згідно з рішенням «трьох великих» у Теграні і Ялті. Потсдамська конференція від серпня 1945 р., що

зайніялась в основному розглядом воєнних відшкодувань, прийняла лише рішення дуже загального порядку, не опрацьовані до подробиць, і це давало можливість кожному партнерові діяти за своєю вподобою, інтерпретуючи підписаний договір по-своєму.

Економічний аспект советської зони Німеччини свідчить виразно, що кремлівська дипломатія не прогавила нагоди скористатися з закінчення війни. Власне на ту зону припадає найбільше індустрії, і то найрізномірнішої, з най-модернішим технічним устаткуванням і обладнанням. Згідно з потсдамським рішенням, весь цей індустріальний потенціял переможеної Німеччини мав бути розподілений між великими переможцями і вжитий ними з метою «служіння мирним потребам». Крім своєї зони, совети набули право на 10% матеріалу з розмонтованих фабрик в західних зонах і на 15% тамтешньої поточної продукції.

Про економічну важливість советської зони Німеччини можуть свідчити такі цифри, зачерпнені з німецьких джерел:

	Німеччина 1936 р.	Оцінка сов. зони в % %
Поверхня в км ² (тис.)	354	30
Населення (в мільйонах)	57	33,3 *
Збіжжева продукція (міл. тонн)	13,5	56,2
Картопля (міл. тонн)	46,6	59,1
Буряки (міл. тонн)	15,7	67,8
Вугілля (міл. тонн)	160,	14
Сталь (міл. тонн)	16	12
Чавун (міл. тонн)	20	12
Промислова продукція (в мільярдах нім. марок)	34,2	38
Експорт (в мільярдах нім. марок)	4,7	31
Оптичні вироби (в міл. нім. марок)	370	51
Хемічні вироби (в міл. нім. марок)	294	31
Електрика (в міл. нім. марок)	1500	60
Текстильні вироби (в міл. нім. марок)	2800	44
Машинобудівництво (в міл. нім. марок)	55	

Як бачимо з повищого зіставлення, за винятком добувної промисловості, що більшою частиною міститься в Західній Німеччині, всі інші промислові галузі виявляють значну перевагу на користь окупованої советської зони. СССР, маючи в себе доволі підземних багатств, був очевидно більш зацікавлений чинником «капіталу» (у формі засобів виробництва), ніж самими сирівцями. З другого боку, східна зона, позбавлена сирівців, що постачались попередньо з Західної Німеччини, не була спроможна пустити в рух свою індустрію без дозволу сирівців з-за кордону. Для советів, отже, було доцільніше перенести засоби виробництва до сирівельних баз всередині СССР, ніж довозити сюди сирівці. І не лише з цих міркувань, але також тому, що вивезені раз «капітали» ніколи не будуть повернені до своїх попередніх власників, а зможуть збільшити внутрішній промисловий потенціял СССР. Цього потенціялу совети й осiąгнули, бо, як бачимо, машинобудівництво становить там 55% стосовно до всього німецького машинобудівництва, а електрика — навіть 60%, оптичні вироби — 51%, а хемічна продукція із своїми величезними досягненнями — 31% всієї німецької продукції. З погляду сільського господарства, советська окупаційна зона є в найкращих природних умовах з усіх німецьких територій, даючи понад 50% сільсько-господарської продукції на 30% всього німецького населення.

Вся індустрія, яка не була розмонтована й вивезена, мусіла працювати в повоєнний час, в першу чергу, на рахунок відшкодувань, а щойно в дальшу чергу — для місцевих потреб.

Проведення цього пляну в життя було б надзвичайно важким, коли б більшевики не застосували випробуваних вже в себе протягом останніх десятиліть метод. В дійсності відразу ж була встановлена сувора контроля для забезпечення виконання наложених зобов'язань. Картелева система німецької промисловості, що існувала під контролем держави в режимі Гітлера, вияв-

вилася дуже придатною для реадаптації на советський зразок, що совети й перевели без більших труднощів. Під юридичним оглядом, всю промисловість поділено на три сектори, з них два сектори були поставлені під безпосередню владу советської адміністрації, а третій сектор існував на базі системи контингентів, що в цілості забезпечували контролем продукції.

Розподіл за юридичними секторами був такий:

Рід промисловості	Советські спілки	Мішані спілки	Приватний сектор
Копальні вугілля	49 %	50 %	1 %
Інші копальні	51	47	2
Металургія	30	28	42
Механічна конструкція	38	33	25
Електроіндустрія	54	15	27
Прецизна механіка	21	16	63
Хемічна промисловість	42	20	38
Всього	27	31	42

(Подано за «Ді Нес Цайтунг» від 24. 4. 1947 р.)

Суму відшкодувань від Німеччини СССР установив для себе у висоті 10 мільярдів доларів. Мимо того, що альянти не погоджувались на таку величезну суму, СССР рішуче взяється до її реалізації. Під претекстом понесених для перемоги над Німеччиною втрат і дотичних заслуг, советська окупаційна машина взялась за розмонтажування численних фабрик, транспортуючи їх в глибину СССР. З найважливіших фабрик, що підлягали розмонтажуванню, слід згадати Геншельверке в Штрасфурті, текстильні заводи в Апполді, Б. Н. В., ІГ-Фарбеніндустрі в Вольфен, Райн-Металь Борзіг в Земерді, Бунаверк у Шкапав, фабрики літаків Юнкер в Дессав і Даймлер-Бенц в Генсгатер (біля Берліну).

З того ж титулу була розмонтована советами найважливіша в Німеччині фабрика шариків Кугельфішер у Швайнфурті (Американська зона), фабрика літакових моторів Даймлер-Бенц в Неккар-Ельц, корабельнобудівельні варстати Дешімаг у Брензі, електрична централія в Гандорфі.

Всі ці фабрики, за винятком Кугельфішера, що була тільки переміщена до Тюрингії, були предметом вивозу до СССР. Совети одержали також цілий корабельнобудівельний і корабельноплавний арсенал Вільгельмсгафену.

Річ зрозуміла, що по розмунтуванні й вивезенні фабрик велика кількість зайнятого в них робітництва опинилася без роботи. Щоб запобігти цьому явищу, а так само й щоб набути добрих німецьких фахівців, почалось «рекрутування» робочої сили в Німеччині до советської індустрії в СССР. В 1946 р. нараховано 120-150 тисяч контрактових робітників.

Паралельно до німецької продукції, СССР тягне також великі прибутки з своєї економічної активності в німецьких портах. Треба зазначити, що відразу по війні совети увійшли в посідання великої частини німецької торговельної флотилі, що складало 700.000 брутто-рег. тонн, з чого 15% мало припасти Польщі.

Навіть по створенні німецької східної республіки, СССР задержав свої попередні здобутки, забезпечивши за собою економічну залежність тієї зони, що стала інтегральною частиною великої советської економії.

Наскільки советам вдалось витягнути із своєї зони і з західних зон заплановану суму відшкодувань — важко говорити, тому що навіть і самі німці з советської зони не могли б того докладно обчислити. Знаючи, однаке, советську запопадливість, можна сміло твердити, що вони витягнули максимум того, що могли зібрати, а решту далі тягнути ще й тепер.

Советська зона Австрії

Намагання советів включити свою зону Австрії в економічну систему СССР не увінчалася таким успіхом, як у східній зоні Німеччини. Цей стан треба великою мірою пояснювати тим, що Австрія не вважалася за воюючу й пе-

реможену країну, а тому вона не повинна була платити воєнні відшкодування. Тільки властиві німецькі дібра, що містилися на території Австрії, мали бути предметом конфіскації. З того титулу СССР посягнув на власність якихсь 250 індустрійних підприємств, на інсталяції копалень нафти, на портові урядження, залізничний реманент та річковий транспорт.

Таким чином, у вісліді двосторонніх переговорів, прийшло до підписання умови в липні 1949 року, на підставі якої СССР зобов'язався відступити в Австрії дібра за ціну їхньої вартості, яка була встановлена на 150 мільйонів доларів. Ця сума мала бути сплачена протягом шести літ після вступлення мирового договору в силу.

Все ж таки СССР зберігає власність 60% дібр стілки Цістердорф і цілість дібр Дунайської навігаційної компанії «Д.Д.Г.С.». Цей договір уможливив СССР користатися з доходів продажу і з зовнішніх прибутків цих двох великих спілок. Treba зазначити, що річна продукція Цістердорфу оцінюється на приблизно 200.000 тонн нафтової рослини (більше за продукцію всього Підкарпаття). Зовнішні прибутки в Австрії з експорту нафтових продуктів і діяльністі дунайської навігації самі складають 40% усіх зовнішніх прибутків Австрії. Отже СССР забезпечив за собою чималі користі.

Австрія, в свою чергу, «користається» з договору тією мірою, що вона позбулась чужих підприємств усередині, а відшкодування могла сплачувати завдяки допомозі від пляну Маршала. СССР однаке й тут потрапив здобути як найбільшу користь, бо його власна система в Австрії і так була б засуджена на невдачу через згадану вище поставу австрійців. Крім того, совети не спішаться з підписанням мирового договору, який вісім літ по війні все ще застяга на мертвій точці, тому що за таким договором треба було б опустити окуповані терени, а це не є в звичаї імперіалістів.

Інші країни

Воєнні відшкодування інших переможених країн були встановлені через договори про перемир'я, що заінтували між ними і СССР перед закінченням війни. Суми цих країн дають таку картину:

Румунія	— 300	міль. дол.
Фінляндія	— 300	" "
Мадярщина	— 200	" "
Італія	— 100	" "

Період, в якому ці зобов'язання мали бути сплачені, був напочатку встановлений на 6 років, а потім продовжений на два роки. Наведені суми з часом також підлягли змінам, оскільки Румунія й Мадярщина, по тотальному вичерпанні, стали й так советською власністю. Фінляндія, однаке, вив'язалась з усіх своїх зобов'язань до кінця, вважаючи за пункт своєї суверенності — відв'язатись якомога швидше від імперіалістичних зазіхань СССР. Крім вище названої суми воєнних відшкодувань, ця країна мусіла повернути СССР усі німецькі дібра, які оцінено на шість мільярдів фінляндських марок. Так само в договорі перемир'я 1944 р. Фінляндія мусіла відступити СССР великі копальні ніклю в Петсамо. А тому, що в тих копальнях були також англо-канадські інвестиції, то їх власники були відшкодовані сумою в 200 міл. дол. Вище згадані 6 мільярдів фінляндських марок були покриті на половину доставою фінських коней, зфабрикованих дерев'яних домів, целюльози, паперу, кобальтових електрических плит і т. і. Друга половина була сплачена передачею території Яніскості і Ніскоекості (біля озера Інари).

*

Цей короткий опис зовнішньої економічної політики советів і її результатів в час війни і в повоєнному часі — вказує виразно на методи большевиків стосовно до своїх альянтів, від яких вони видобули мільярдові кредити, а ніколи не думають їх повернути і показують також, в який брутальний та безоглядний спосіб совети перевели в економічному відношенні конфіскацію й советизацію новопоневолених країн. Цю лекцію Україна вже пройшла була раніше, але світ мало чого з неї навчився. Може, навчиться аж тепер, коли друга лекція повторилася в тому самому стилі в нього на очах.

Проблеми

ЗІНОВІЙ Л. МЕЛЬНИК

Де українська економічна концепція?

Напевно багато хто з українців дивується, чому світ мало знає про нас, а коли знає — чому не цікавиться нашими проблемами, чому не готовий допомагати нам в досягненні самостійності й свободи. Шукаємо причин в усьому — в обставинах, в довголітній неволі, в настирливості наших ворогів і т. і., та навіть і в інертності Заходу і в його нерозумінні наших проблем, в його нещирому проголошенні «пунктів Вілсона» (на які так часто покликаємось) і т. і. І хоч в усьому цьому є дещо правди — ми забуваємо про найбільшу причину наших невдач — про нас самих; вона в нашому підході до чужинців, нашому співжитті з ними, і врешті — у внутрішніх сварах і гризнях, які фактично нічим не різняться від міжусобиць княжої доби. І крім того, що ми самі про ті сvari зле висловлюємося, в очах чужинця вони роблять з нас неповажну масу розсварених груп і одиниць, а не політичних емігрантів, якими бажаємо бути.

Але мене цікавить інша проблема — питання, чому саме чужинці мало або зовсім не цікавляться Україною як державою, тимчасом як високо оцінюють нашу культуру, стів, мистецтво?

За основну причину вважаю майже цілковите нехтування такої важливої галузі державного будівництва, як господарство. Коли в чужинецькому світі, поруч суспільно-політичних чинників, стоять рівні їм економічні інституції, коли чужинці дбайливо виховують у своїх високих школах висококваліфікованих економістів — фахівців у політичній економії, фінансовій і банківській науці, агроекономії, економії промисловості і т. і. — і віддають в руки тих фахівців дотичні галузі державного життя, в нас, українців, чомусь і досі наука економії вважається за «ремесло» дрібних торгівців. Як економіст, не пиши цих рядків «в обороні» своєї професії, а на те, щоби вказати на надзвичайну прогалину в нашій підготові до державного будівництва: брак української економічної концепції. Мені не дивно, що чужинець, що в часі розвати з захопленням слухає наших пісень, оглядає нашу різьбу, вишивку і приглядається голакові, сідаючи за стіл праці, мусить дивитися в сторону «Межимор'я» або «Євразії»; даремно він шукав би за подібною концепцією українського авторства.

Чи не характерними для нас (за малими винятками) є байдужа поверховість і пліткість підходу до справи, нездібність поважно й глибоко зацікавитись проблемами і їх студіювати? І саме це вважаю за дальшу причину наших невдач.

Чи не з тих самих причин ми досі не маємо нашої економічної концепції, яка була б реальною в такій політичній побудові Східної Європи, якої бажаємо, до якої змагаємо і яку пропонуємо Заходові?

І хоч мені здається, що така річ, як добра економічна концепція будьякого народу, є продуктом часу, досвіду і важкої праці цілої групи науковців — вже сам факт зацікавлення декотрих наших учених цією справою є явищем наскрізь позитивним. Перед нами надія, що в будуччині не заступатимемо нашої всенаціональної економічної концепції бідними сурогатами, спрепарованими в партійних лябораторіях, обманюючи себе самих і окрадаючи окрадену батьківщину.

Читаючи доповідь проф. Е. Гловінського про «Господарчі проблеми української держави» (яку він виголосив на Конференції УНДС в 1951 р.), знаходимо в ній деякі принципи, що повинні стати складовими елементами української економічної концепції. Однак знаходимо в ній і думки, з якими тяжко погодитись.

І так, на мою думку, підставою української економічної концепції повинні стати:

1) Визнання, пристосування і практикування принципів демократичного устрою не тільки в політичному, але і в господарському житті. Автор згаданої доповіді ясно й правильно підкреслив, що економічна свобода є побудована на політичній свободі, як своїй передумові.

2) Всупереч марксистському поняттю, яке вважає задвигун життя виключно економічні мотиви, нам слід піти за А. Маршалем і визнати, що: «Гонитва за багатством є шляхетною ціллю доти, доки воно (багатство — З. М.) править за засіб для забезпечення родин конечностями життя і культури (підкреслення мое — З. М.) і численними вищими формами насолоди в колективному споживанні; вдоволення і приемництво, які воно приносить, зростають із ростом вищих форм діяльності, які воно підтримує та вможливлює». Але: «Коли кожний вже має забезпечені конечності життя, він повинен стреміти до удосконалення краси речей у посіданні, радше ніж до збільшення їх числа чи значущості».

3) Визнання основної правди, що — як автор згаданої доповіді підкреслив — найвищим критерієм усіх господарських заходів є людська одиниця, добро її та її нащадків, а через неї й нації, в якій кожна людина себе виявляє та вдосконалює.

Узгіднивши ці три основні принципи суспільно-економічної філософії, на яких ми будуємо цілу нашу концепцію, ми повинні приступити до опрацювання об'єктивного, всенаціонального кістяка всього комплексу внутрішньо-державних та міжнародних господарських відносин України. Коли проф. Гловінський досить просторо обговорює деякі моменти внутрішньо-державної економічної структури — він ігнорує господарські проблеми української держави в міжнародному житті. А гармонійна побудова цих обох аспектів народного господарства (внутрішньо-державного і міжнародного) є надзвичайно важливою в умовах сучасного способу продукції, складного розподілу праці та взаємної залежності народних господарств, не кажучи вже про те, що світ — як зовнішній чинник — зацікавлений більше в тому, що ми, як держава, внесемо до скарбниці міжнародного життя, ніж у нашому внутрішньому господарському устрої. Тому, на мою думку, готуючи нашу власну концепцію сприйнятну для світу, ми не повинні забувати про цей момент.

В міжнародному аспекті економічна концепція кожного народу різнятися його силою і спроможністю, — якщо не надавати тону господарствам певного регіонального скупчення держав, то, принаймні, вести незалежну економічну політику. Звідси випливають стерлінгові ерії, долярові бльохи, сфери впливів і оази релятивно незалежних економічно політичних одиниць. Міжнародний розділ української економічної концепції повинен ставити Україну в центрі певного територіального грона народів, тому що таке економічне становище України є виправдане:

- а) її географічним положенням,
- б) її популяційною силою та
- в) її економічним потенціалом і могутністю.

Але при цьому таке центральне положення України інші народи вітатимуть тільки тоді, коли воно виключить всяке втручання України у внутрішні економічні й політичні проблеми складових держав бльоку, коли вплив українського економічного потенціалу на господарства інших народів проходитиме шляхом обопільної згоди і взаємного зрозуміння. Тільки така організація відносин «*bona fide*» дасть запоруку тривкого союзу народів і їхньої співпраці на основі взаємного довір'я.

Як творці центрального господарського бльоку, ми мусимо бути приготованими на всі привілеї і **обов'язки**, які випливають з такого положення: ми мусимо бути приготованими на виконування ролі:

- а) регіонального міжнародного фінансового ринку,
- б) клірингової інституції бльоку,
- в) посередника міжнародної торгівлі і контрактів,

г) міжнароднього спричинника і амортизатора економічних стясень — тобто господарських криз і катаклізмів.

А також ми мусимо так організувати господарство України, щоб воно творило не тільки органічну цілість, як народне господарство України, але та-кож було гармонійним і найефективнішим доповненням господарства бльоку.

Тому господарство України повинно бути побудоване на вільній диспозиції праці й капіталу і на вільній конкуренції. Приватна власність, її святість і незайманість повинні бути забезпечені законом і боронені органами державної влади та адміністрації. Але економічна свобода людини і асоціації є не тільки правом, але й **обов'язком** так організувати свою діяльність, щоб не діяти на безпосередню або посередню шкоду ближнім чи державі. Тому відповідна державна регламентація та втручання публічної влади в приватно-господарське життя повинні бути передбачені законом; іх обсяг повинен виключати всякі надужиття з сторони публічних установ, — а кожна людина чи інституція має користуватися з права відклику до суду.

З титулу нашого центрального міжнародного становища, ми повинні стриміти до якнайдокладнішої індустріалізації країни. Всі методи організації капіталу і промисловості повинні бути допущені, не виключаючи й акційних спілок. Знаємо, що в організації акційних спілок є багато негативів; однак, противно до проф. Гловінського, вважаю, що позитивне розв'язання проблеми лежить не в елімінуванні певної форми підприємства, а в запровадженні коректур і вправлених хіб — тим більше, що акційні спілки мають і свої незаступні позитиви — пляновою державною охороною і сприянням розвиткові дрібних промислових підприємств.

А побудова сільського господарства повинна, не тільки йти за лінією максимальної ефективності праці й капіталу, не тільки орієнтуватись на рентовність індивідуального сільського господарства, але також і на соціальні та «альтернативні» кошти. Ми повинні особливо вітати кооперативну форму організації капіталу, продукції й розподілу. І тут я не погоджуюся з проф. Гловінським, що «виробнича кооперація ... тут (у формі колгоспу — З. М.) утрималась при житті», бо, власне, тут немає місця жодній кооперації, тому що:

- 1) советський колгосп побудований не експлуатації селянина, на насильстві і примусі, не має ні однієї характеристики типової кооперативи роchedельської форми, що відіграла таку славну роль в передсоветській Україні, а особливо на західноукраїнських землях; а як такий — колгосп мусів сперстись на охороні з боку державної влади;
- 2) тому, власне, колгосп утримався тільки завдяки настирливій і жорстокій підтримці з сторони советського державного апарату.

А далі, господарська політика в Україні повинна спиратись на найновіших досягненнях економічної науки; між ними на перше місце виступає обов'язок і готовість державної влади вступати часово на господарську арену (з ціллю охорони добробуту населення і його багатства) — чи то в формі прямої допомоги окремим секторам господарства, чи то безпосереднім інвестуванням капіталу (з ціллю піднесення господарської активності приватного сектора) через дефіцитне фінансування, квантитативну квалітативну і селективну **контролью кредиту і т. і.**

В переходовій стадії повернення до системи вільного ринку можна передбачати стихійну реприватизацію всіх ділянок господарства (крім банківництва і фінансів). Протиставитись такій стихії не можна не тільки тому, що реприватизація господарства є в свідомості кожної людини одним з основних елементів грядучої національної революції, — що вона (реприватизація) не принесе таких руйнівських наслідків, як економічний переворот 1917-1918 рр., — а й тому, що, на мою думку, кошти і страти населені одноразовою господарською революцією будуть напевно меншими від коштів довгого й повільного повернення до приватно-власницької системи з переходовим насильним удержанням колективізму. Тому, замість іти проти течії — держана влада повинна намагатись зводити до мінімума злочинні надужиття і непотрібне нияцтва май-

на їй капіталу. Державна влада та впливові місцеві люди повинні взяти активну участь у такій революції з метою відвернення її від деструктивного тору.

Думки, подані тут читачеві, як відгук на доповідь проф. Гловінського, ніяк не претендують на те, щоб, в очах читача, стати українською економічною концепцією, зведеню до дефініції. Далеко ні; українська економічна концепція, це справа довгої, великої праці всього нашого наукового світу, певних ділянок життя. А тут — тільки думки, відрубні, окремі, особисті.

Та все таки я вважатиму завдання цієї статті за вповні виконане, коли вона зродить зацікавлення цією проблемою не тільки у відповідних науковців і вчених, але особливо в нових і молодих адептів української науки економії. Всі вони спільно, замість іти на службу політичним партіям, повинні, як об'єктивний науковий світ, приступити до оцінки сучасного та до плянування майбутнього. Так, принаймні, живуть і працюють учені Заходу. І до цього ми повинні змагати.

На ідеологічні — програмові теми

В. МАРКУСЬ

П. ПОЛТАВА РЕЧНИК ВОЮЮЧОІ УКРАЇНИ

(Спроба характеристики і аналізи програмово-ідеологічних позицій визвольного руху на Батьківщині)

Відзначаємо чергову велику втрату на передовому пості визвольної боротьби на Рідних Землях. Весною цього року насіло потвердження болючої вісті, що майор УПА ПЕТРО ПОЛТАВА, провідний член революційно-визвольного руху в Україні і видатний публіцист, не живе. Пізньою осінню 1951 р. згинув в бою з окупантам на 35 році життя цей чоловік представник органів українського визвольного руху (УГВР, УПА, ОУН), що знаходить гідне місце поруч Героїв Національної Революції, поляглих на фронти першої боротьби в Україні по формальному закінченні війни у світі. Бойовий Друг, Товариш долі і бункру та відданий співпрацівник перенісся своєю героїчною смертю до незбудованого Пантеону Слави України, доповнюючи довгу чергу попередників — Маївського, Грицая, Якова-Бусла, Аркадія Дороша, Таракса Чупринки, Осипа Горнового і ім же немає числа...

Заступник Голови Генерального Секретаріату УГВР, член Української Головної Визвольної Ради, керівник Бюро Інформації УГВР, начальник Політичного Відділу Головного Штабу УПА, член Проводу Організації Українських Націоналістів, керівник Осередку Пропаганди і Інформації ОУН на Рідних Землях — такі були функції сл. п. П. Полтави в останньому часі.

Ці військові, політичні і організаційні функції сприяли широкій публіцистичній діяльності П. Полтави. В 1944-1951 рр. його статті й розвідки публікувались в усіх важливіших краєвих виданнях; низку їх передруковано на еміграції, і саме з них найбільше відомий стан політичної думки в Україні.

Поруч довших праць П. Полтави: «Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу» (передрук в-ва «Пролог» п. н. «Позиції українського визвольного руху», Мюнхен 1948 ст. 25-82) та «Елементи революційності українського націоналізму» (вміщено в «Ідея і Чин», ч. 10, 1946; передрук від 1949 ст. 13-40), існує ще цілий ряд статей, постанов, резолюцій, багатий пропагандивний матеріал його авторства. Тільки незначна частина публіцистичного дорібку П. Полтави доступна широким колам еміграції. Але на підставі того, що передруковано, можна собі виробити погляд — навіть аж до нюанс — на світоглядові заложення революційно-визвольної боротьби на Землях та на програмову концепцію Української Держави. Потреба

аналізи й характеристики цих поглядів, а ще перед тим — докладного її об'єктивного їх простудіювання з першоджерел, стає більш невідкличною й на часі її тому, що довкола позицій визвольного руху в Україні існує контроверса, а часто й пристрасна та неперебірлива полеміка.

Відзначаючи геройчу смерть сл. п. П. Полтави, бажаємо кинути кілька думок до розуміння її оцінки позицій автора-героя, як типового представника сучасної України, що бореться.

Таке вітанування, видається нам, буде найгіднішим поклоном молодої генерації поза Батьківчиною перед невідомою далекою могилою нашого незабутнього виховника і старшого друга — сл. п. П. Полтави-Волянського.

Буде це рівно ж відзначенням десятої річниці III. Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів (21-25 серпня 1943 р.), що на-кresлив політично-програмові напрямні і ствердив позиції Вікоючої Непримиреної України, яка негнuto змагає до свого національного й соціального визволення.

Вступні зауваження

Поява на еміграції розвідки П. Полтави «Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу» поважно заінтерпретувала своїм соціально-політичним аспектом два світоглядово протилежні середовища серед еміграційної спільноти: ліво-соціалістичне (орган «Вперед») і право-консервативне, націоналістичне, з окремими виступами в пресі, др. Д. Донцов, М. Мироненко та інших.

Перші триomфували з приводу поступового соціального змісту політичної програми ОУН на Рідних Землях, зокрема з внесення в краєву публікацію по-няття «супільної власності», «безклясового суспільства»; вони інтерпретували ці новелі в програмі ОУН, як соціалістичну орієнтацію в такому розумінні соціалізму, в якому вони самі його репрезентують (типу беванівства і тітоїзму), а своє середовище вважали на еміграції за справжнього речника краєвої боротьби і краєвих позицій. Натомість деякі націоналістичні публіцисти, вражені соціально-політичною орієнтацією програми визвольного руху на Землях, а ще більше — фразеологією тієї програми (політична й господарсько-соціальна демократія, принцип суспільної власності, ідея безклясового суспільства, тощо), яка, очевидно, поважно різнилась від право зорієнтованої деякими авторами націоналістичної програми й ідеології на еміграції, розпочали пряму або посередню атаку на ті позиції. Пряма атака й критика не були вигідні, бо ж ішлося тут про загальнозвізні авторитет Краю. Тому слушно й не слушно закиди в націонал-комунізмі, неомарксизмі, тітоїзмі і т. і. попливли на середовище ЗП УГВР і «Сучасної України», яке, крім того, що зберегло за собою монополь рупора краєвих позицій ОУН, прикривало ними також свою далекосяжну колябраторю з лівою УРДП. Саме цей політичний момент боротьби всередині організованого націоналістичного руху й шукання коаліцій (одні — з крайньо правими, інші з лівими) не сприяв правильному зрозумінню її об'єктивні оцінці краєвих матеріалів. З перспективи 4-ох років цієї зайвої боротьби й конфлікту між ЗЧОУН і ЗП УГВР, що його якось щасливого кінця ще не бачимо, об'єктивному обсерваторов стає ясно, що не краєві позиції були тут кісткою незгоди. Їх тільки використано, щоб надати шляхетного характеру боротьбі, що в її гру входили звичайні людські слабості. Не спричинились до правильної оцінки еволюції політичної думки в Краю й ті, що проголосили себе одинокими її захисниками, зокрема в тому сенсі, що Краєві публікації не є дискусійними та що кожен, хто має якусь критичну думку до тієї чи другої проблеми, є проти Краю; ще негативнішу роль виконав дехто з українських публіцистів, дискримінуючи априорно і без усякої об'єктивної аналізи Краєві позиції, як націонал-комуністичні, а їх автора — або й тільки звичайних прихильників — виставляючи трохи не експозитурою самих большевиків. Така демагогічна дескrimінація є тим прикріша, що велика частина нашого суспільства, позбавлена власного критичного підходу й критерія оцінки, готова вірити насліпо деяким авторитетам.

Ми пропонуємо собі й нашим товаришам — читачам і співробітникам

«Феніксу» — дещо інше становище до краєвих публікацій: не забронзовувати тільки тому, що це щось «краєве», але й не відкидати з тієї причини, що тут і там зустрічаємо незвичну і несприйнятну фразеологію. Нам слід вивчити ті думки, які зродилися у важкій краєвій підпільній дійсності, сконфронтувати їх із процесами визвольної боротьби й політично-соціальної ситуації під союзами, як також провести паралелю між краєвими позиціями і тим, як виглядає політично-соціальна теорія й практика на Заході. Якщо нам віддатиметься правильним у висліді вивчення проблеми і розважання над нею, можемо внести доповнення, поправки, та навіть критику. Коли це все відбудеться «Sine ira et studio», то моральний авторитет і висока ідейна вартість нашим критичним підходом не надщерблиться, тільки зміцниться.

I.

Програмові позиції визвольного руху в Україні і писання Полтави є продовження революції, яку рух пережив у 1941-1944 р., тобто: від кодексу і кредо ордену до політичної програми руху.

Не лише окремі виступи в підпільній пресі під час останньої війни, але в першу чергу офіційні документи органів визвольного руху свідчать про по-важну еволюцію, що її зазнав революційний рух в порівнянні до передвоєнних років. Постанови III. Надзвичайного Збору ОУН 1943 р. та Платформа УГВР 1944 р. є промовистим доказом тієї еволюції. Пізніші писання Думи-Маївського, Горнового і Полтави вже не вносять засадничих корективів у позиції руху під час боротьби на два фронти, тільки їх доповнюють і по-глиблюють. Отож генеза сучасних краєвих позицій, яких типовим речником є Полтава, — в духових і політичних процесах 1941-45 рр. в Україні.

Два основні моменти мали вплив на те, що ця еволюція заінсувала:

1. Націонал-соціялістичний режим, що був викривленням націоналістичної ідеології, виявив весь свій жах у боротьбі з українським народом і з українським націоналістичним рухом. Не можна заперечити, що своє звиродніння гітлеризм завдячував окремим принципам націоналістичної доктрини, доведеним до крайності (ексклюзивна вартість нації, принцип постійної боротьби і панування сили диктатора, расизм). Інфільтрація цієї доктрини в українську націоналістичну публіцистику була помітна. Добра німецька лекція на наших очах диктувала позбутисьrudimentів цієї ідеології і натомість розвинути такі принципи, які саме в зударі з нацизмом виявились політично поступовішими і морально вищими (здоровий патріотизм, демократизм, вартість людини, моральність).

2. Зустріч організованого націоналістичного руху в формі ОУН із советською дійсністю вже за першої окупації Західної України (1939-41 р.), а потім, після відступу большевиків, на східноукраїнських землях, нових теренах політичної і пропагандивної експансії цього руху, не залишилась без поважних наслідків. Нова дійсність і ментальність української підсоветської людини вимагала корективу не лише в організаційній роботі, пропаганді, тактиці боротьби, але значною мірою треба було й піддати під перегляд ідеологічний і програмовий вантаж. Сама тільки «метафізична» Україна, отої «міт», «легенда» з різних «молитов» і «декалогів націоналіста», не промовляли до реалізму східного українця, а головно — робітника. Ані національна романтика, якою могло захоплюватись галицьке село і за якою висилало свою молодь до збройної боротьби, не падала тут на пригожий ґрунт. Велика заслуга похідних груп, що вони суміли після перших розчарувань адаптуватись до нового середовища і знайти з ним спільну мову. Тут треба було говорити не про ідеологічні принципи і не викладати катехизм націології, а треба було довести до свідомості східноукраїнських мас цілі й потреби боротьби за реальну Україну, за вільне життя громадянина і народу; треба було збройно рятувати і полюбити таку Україну, якою вона є — без хуторів, романтики і просвіт. В цій новій дійсності, яка стала сьогодні загально-українською дійсністю, доводилося говорити, переконувати і боротись не за абстрактний націоналізм, не за таку чи іншу світоглядову основу, тільки за творення україн-

ського вільного життя з тих конкретних і реальних даних — людей, відносин і ментальності, які були.

Дискусії між самими підпільнниками з західних земель, а ще більше — теоретичний вклад нововключених до руху осіб із Сходу, завершились у програмових постановах III. Збору ОУН, а ще виразніше — в політичній і соціальній платформі УГВР. Небагато є суттєвих різниць між цими документами, з одного боку, і попередніми постановами (1929 і 1940 р.) та передвоєнними писаннями, що їх вважалось за канони українського націоналізму; зате існує інша атмосфера, нове спрямування, нова тенденція. Дві найважливіші речі характеризують цю зміну теоретичної постанови: перше — це акцентування політичної програми перед ідеологічною, яка з часом сходить на задній плян, і друге — політичний висновок із першого — акцентування визвольного руху й поширення його римців поза націоналістичною організацією. Проте значення цієї останньої зберігається й далі, як конче потрібного ядра в організуванні й керуванні визвольним рухом.

II.

Український націоналізм — політично-соціальна програма, а не світоглядова доктрина

Вже III. Надзвичайний Збір ОУН не формулює українського націоналізму, як ідеології, тільки як політично-визвольну концепцію. Так само термін «націоналістична ідеоглія»тратить свій первісний сенс, хоч, за традицією, залишки його вживається. В краєвій публіцистиці виходить виразно на перше місце політична, а не світоглядова, тим більше не філософічна інтерпретація націоналізму. П. Полтава в праці «Концепція самостійної України» навіть не говорить про «націоналізм», тільки про «ідею нації», під чим, звичайно, треба розуміти націоналізм так, як його об'єктивно-науково визначають на Заході. Трактування Полтавою ідеї нації є не лише методичним але й суттєвим проприєртіччям, напр., еклектичній праці М. Орлика «Ідея і чин» з-перед війни, де той договорюється до існування націоналістичної філософії, релігії...

Полтава просто й ясно каже, що під ідеєю нації він розуміє «саме ідею національної незалежності народу в його власній самостійній державній організації» («Позиції», ст. 33-34). Ця ідея конкретизується в історичному процесі в різних формах, в залежності від історичної долі народу і стану його свідомості й організованості: а) змагання до політичної суверенності народу, як загалу всіх громадян, б) прагнення до національного об'єднання в одній державі, в) прагнення недержавного народу до створення незалежної держави. Такі форми вияву ідеї нації зустрічаємо в історії чи не кожного європейського народу, починаючи від французької революції, а від півстоліття цей процес проходить і серед кольоніальних народів. Саме на цю останню форму вияву ідеї нації — на національно-державне визволення — зльокалізувався термін «націоналізм». Соціологічна й політична аналіза національного феномену в Полтаві не є доктринальною, тільки науково-об'єктивною. Націо, як історичне явище, визнано важливим рушієм суспільного процесу, в нашій добі — найважливішим, побіч інших ідей, як от ідея громадських свобод (демократизм) і соціальної справедливості (соціалізм). Полтава не протиставить одній ідеї другій, а навпаки, знаходить в історичному процесі паралельність між ними: «Можна просто сказати, що ідея нації може існувати лише разом з ідеєю політичної демократії» («Позиції», ст. 37). Ідея нації включає в себе також вимогу соціального визволення, тобто «створення такого суспільно-економічного ладу в Україні, при якому не існуватиме експлуатації людини людиною і буде побудовано безклясове суспільство» («Ідея і чин», ч. 10, 1946, ст. 15).

У висліді, всі три ідеї — національна, демократична і соціальна — ідуть паралельно, взаємно доповнюють себе і є прогресивними. Полтава доводить прикладами, що основною тенденцією нашої доби є повне виявлення ідеї нації, головно в тих країнах, де ще існує національне поневолення (кольонії, СССР). Ця тенденція належить до прогресивних і творчих рушіїв історії, а не до назадницьких, як намагаються твердити адепти імперіалізму.

Така концепція нації і націоналізму не має нічого спільного з доктриною про «вічну націю», яка в українській варіації визначає генезу українського націоналізму на добу київських князів Святослава і Володимира.. Полтава є далекий від цього романтичного трактування нації; його погляди в загальному збігаються з об'єктивною науковою соціологією і здоровим політичним глузdom. Тому націоналізм Полтави — це політична концепція, а не ідеологія, що ставить націю вихідною і кінцевою всіх людських праґнень (пор. ідеологічні тези Першого Великого Збору ОУН, 1929).

Це осмілюємося твердити навіть наперекір деяким виразним зазначенням Полтави в його іншій статті («Елементи революційності українського націоналізму», «Ідея і чин», 1946), де він трактує націоналізм також як світоглядовий рух. Автор цієї статті думає, що в зв'язку з майже повним абсорбуванням ОУН у політичній боротьбі, «в декого може постати неправильне уявлення про те, що націоналістичний рух, — це лише політичний рух». Це було б звуженням характеру українського націоналізму, який «виник і діє... також як духовно-світоглядовий рух» (там само ст. 25). А далі він прецеzuє зміст: «Як духовно-світоглядовий рух, український націоналізм бореться за духове відродження українського народу, тобто за ліквідацію тих усіх негативних наслідків, що їх у духовості українського народу залишила багатовікова неволя» («Ідея і Чин», ст. 13), аналогічний пасаж на ст. 25).

Хоч Полтава в згаданій другій статті, написаній рік перед «Концепцією самостійної України», намагається довести, що український націоналізм є також світоглядом, все ж таки цього світогляду, в розумінні повноцінної націоналістичної ідеології, він не подає, і дарма її шукати в усіх писаннях Полтави чи інших краєвих публіцистів. Річ у тому, що вимога «духового відродження українського народу» є конечністю для кожного здорового патріотизму, тим більше — українського, що готове народ до національно-визвольної боротьби. Орієнтирами цього духового відродження є відомі і морально дозволені політичні цілі — визволення, розвій і добробут нації, а не нові етичні вартості, які ставлять націю в основу всього і роблять з неї вічну й метафізичну вартість, поза якою людина не знає інших. Це й була б націоналістична ідеологія, але П. Полтава такої не проповідує.

III.

Боротьба за національну державу згідна з духом часу й історичним процесом; справжній демократичний лад в Україні забезпечить народові соціальній добробут і духовий розвиток.

Об'єктом українського визвольного руху є створення власної незалежної держави, яку визначається: Українська Самостійна Соборна Держава. На низці історичних прикладів Полтава доводить, що боротьба за національне визволення є властивою нашій добі, яка є «добою еманципації поневолених дотепер народів, як в Європі, так і в усьому світі» («Позиції», ст. 56), а основною формою організації суспільного життя в світі й між народами є національні держави. Так само міжнародна співпраця може бути забезпечена між вільними націями-державами на базі рівності й взаємності щойно тоді, коли буде здійснений повністю принцип самовизначення народів (т. с., 68-78).

У відрізненні від більшості попередніх націоналістичних публіцистів, Полтава присвячує належну увагу змістові української держави. Він не вдоволяється атрибутами «самостійна соборна», тим більше вистерігається солодкових епітетів «могутня, вільна», тільки вкладає конкретний зміст в її політичну, соціально-економічну й культурну побудову.

В статтях Полтави, що відомі за кордоном далеко не рівномірно, розроблено політичний і соціально-економічний аспект концепції української держави. Коли соціальному змістові, зокрема принципам безклясового суспільства і усуспільненої власності приділено основну увагу, принципи політичного ладу можуть бути виведені тільки з прилагідників і посередників формульовань. Полтава слушно твердить, що господарські злідні українського народу зникнуть, «коли український народ здобуде повну політичну самостійність і побудує свій внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих

демократичних основах» («Позиції», ст. 27-28). Однаке ці принципи зафіксовані в інших документах революційно-візвольного руху, яких співтворцем був і Полтава. З них недвозначно випливає, що краєва концепція українського державного ладу є політична демократія. В пункті «а» соціально-політичної платформи УГВР читаемо: «Забезпечення народньо-демократичного способу визначення політичного устрою в Українській державі шляхом загального народного представництва». Вже генетично ідея нації пов'язана з виникненням ідеї демократичних свобод і боротьби середніх верств за усунення абсолютизму і автаркії. Розуміння демократії в краєвих позиціях таке, як існує на Заході: участь цілості народу у владі шляхом загального волевиявлення, забезпечення громадських свобод і прав за всіма громадянами і групами в українській державі. Важливим для відзначення є негація тоталітарних і монопартійних аспірацій, на які є вагітний кожний революційний рух. «ОУН, водночас, немає жодних претензій щодо своїх прав у майбутньому, не має жодних претензій, напр. на монопольне становище в українській державі». («Ідея і Чин», ст. 34). В іншому місці Полтава так популяризує політичну програму українського візвольного руху в одній дуже добре написаній в Україні і в 1950 р. розповсюджений пропагандивній брошурі: «За що ми ведемо боротьбу і які наші цілі!... За справжню демократію, проти дикаттури і тоталітаризму всіх мастей, за свободу слова, друку, зборів, світогляду, за забезпечення за національними меншостями в Україні всіх національних і громадських прав, проти всесилля поліції, за таку владу в державі, яка найвищим своїм обов'язком вважатиме служіння інтересам народу, а не своїм імперіялістичним пляном». («Хто такі бандерівці та за що вони борються?», ст. 16).

«Влада належить народові!» — це те, чим різняться позиції візвольного руху від клясократичних теорій Липинського зaprіорі предестинованою державотворчою і керівною хліборобською верствовою, чи від поглядів про «касту лучших людей» Донцова, зорганізовану в «орден», який призначено володіти. Цей демократизм випливає з концепції революції, яку вважається за всенародно і яка відбувається в оперті на народні маси («Позиції», ст. 78).

IV.

Паралельно з соціально-політичним повинно відбутись і соціально економічне визволення; принцип суспільної власності — основний чинник нового прогресивного соціального ладу.

Соціальний зміст української держави, згідно з поглядами Полтави і краєвими позиціями, є те, що коментатор «Позицій» В. Чайка (Передмова до «Позицій», ст. 11-13) називає «господарською демократією». Два основні принципи є стрижнями цієї концепції, а саме: принцип суспільної власності і ідея безклясового суспільства. Обидва вони рівно ж є об'єктом критики деяких еміграційних кіл, з безапеляційним засудженням їх, як марксистських. До обох них візьмемо тут становище, з малим коментарем.

Обидва терміни взяті з соціалістичної, та навіть марксистської фразології, однаке їх сенс у Полтаві дещо відмінний. В противагу до капіталістичної системи, якої несправедливості відчуває сьогодні світ, не зважаючи на спроби її оздоровлення, автори краєвих позицій бажають ствердити новий, прогресивний суспільний і економічний лад, з якого будуть усунені сучасні соціальні лиха: експлуатація людини людиною і кляси клясою. Ще більша, ніж у капіталістичних країнах з демократичним режимом, існує соціальна несправедливість і нерівність в т. зв. соціалістичних державах, головно в ССР, де зберіглась і зросла до небувалого системи експлуатації робітника державою — єдиним власником засобів продукції — і системи політичного та соціального поневолення працюючих — робітників і селян — клясою «большевицьких вельмож», що складаються з апарату партії, адміністрації, поліції і армії.

Можливо, з строго наукового становища погляд на советську систему, як на державний капіталізм з наявністю кляс експлуататорів і експлуатованих, є спрощений, однаке саме через марксистську фразеологію він промовляє до свідомості підсоветської людини, бо характеристика ситуації відповідає

дійсності. Фразеологія, та навіть діялектична метода в аналізі й оцінці суспільних явищ у краєвій публіцистиці пояснюється краєвим культурним середовищем, школою не лише мас, для яких ці писання призначенні, але й авторів. Зате зміст понять є інший, і його треба нам віднайти, перші ніж засуджувати й змішувати ці речі з марксизмом. Полтава не з'ясовує докладніше, як і що він розуміє під принципом суспільної власності на знаряддя й засоби виробництва; він його прямо приймає, як прогресивний фактор господарського життя нації, який «зліквідує існуючі сьогодні клясові антагонізми» та тим зміцнить національну спільноту» («Позиції», ст. 67). Докладніше, хоч також неясне спрεцизування знаходимо в Платформі УГВР 1944 р., де говориться про «усуспільнення основних природних багатств країни: землі, лісу, вод і підземних багатств (скарбів), з передачею рільних земель у постійне користування трудовим хліборобським господарствам» (пункт 3). Цю вимогу слід вважати скоріше за декларативну, аніж фактичну; вона має на меті забезпечити за суспільством (в даному випадку — за його органом — державою) право диспозиції всіма матеріальними ресурсами. В противату до індивідуалістичної системи, тут приймається примат колективу і спільного інтересу. «Святе непорушне право» індивідуальної власності не існує; власність чи, точніше, диспонування матеріальними дібрами існує з волі суспільства і в рамках інтересів цілості, визначеніх нею. Це, властиво, є ідеологічна, а не політично-соціальна максима; є це трибут колективістичному світоглядові в противагу індивідуалізму. Така ідеологічна позиція може бути в однаковій мірі властивою, в філософії, ідеалістичній і матеріалістичній, а в політиці — націоналістичній і комуністичній концепціям. Варт згадати, що також деякі теологи заступали суспільний характер власності, однаке офіційно християнська соціальна доктрина визнає право приватної власності за природне, але надає йому подвійного — індивідуального й суспільного — характеру (див. соціальні енцикліки Лева XIII і Пія XI).

Не в ідеології, а в конкретній програмі випливають із Платформи УГВР такі категорії власності, хоч виразно не говориться про власність, тільки про форми господарської діяльності:

- а) державна власність (важка індустрія, транспорт);
- б) кооперативна (легка й харчова індустрія);
- в) приватна (трудові хліборобські господарства, ремісничі варстти й підприємства, торговельні підприємства).

Майбутній господарський лад України, на думку Полтави, має «спиратись на національно-державну й кооперативну власність у промисловості, банківській справі, торгівлі, на національно-державну власність на землю при індивідуальному або колективному, в залежності від волі населення, землекористуванні» («Позиції», ст. 27).

Під «постійним користуванням землею трудовим хліборобським господарством», «вільним розвитком ремесла» та «правом вільної торгівлі» — в межах законодавства — треба розуміти також право диспонування і успадковування матеріальних дібр.

Не зважаючи на часткову аналогію до звучання принципу суспільної власності в советській конституції (пор. статті 6-10), в його конкретизації платформа УГВР суттєво різнятися.

В загальному ця соціально-економічна програма включає державну контролю, плянування, та навіть інженерію в індивідуально-приватний чи кооперативний сектор. Є це система діриджизму, яка здійснюється в окремих державах, яких режими не обов'язково мають марку соціалістичних. В противагу до марксистського тотального соціалізму називають також таку систему «частковим соціалізмом». Прихильники цієї системи — А. Вагнер і Ляссаль — пропонують усунення капіталу й землі через перехід на комунальну або кооперативну власність. Звичайно, ідеться тут про часткове усунення там, де це господарсько й технічно можливо, а соціально й політично доцільно.

Три мотиви можна знайти в Полтаві для прийняття такої господарської концепції:

- а) сучасний розвиток економічних і соціальних відносин у світі сприяє цій системі;
- б) вона відповідає фактичному станові відносин в Україні сьогодні, де немає приватної власності;
- в) вона відповідає здобуткам передової фахової науки й практичної політики.

Найпереконливішим із цих аргументів є другий, і під цим кутом належить ствердити, що відповідь Полтави і краєві позиції є першою реальною, хоч далеко не повною українською пропозицією розв'язки. А це проблема кардинального значення.

V.

Ідея «безклясового суспільства» є концепцією такого суспільного ладу, де при усуненні капіталізму не буде експлуатації однієї верстви чи групи народу іншою.

Неможливо визначити, коли вперше поняття безклясового суспільства з марксистської фразеології увійшло в слівник націоналістичного руху на Землях, але вже тому десять років його зафіксовано в офіційному документі (Постанові III. Надзв. Збору), та відтоді воно постійно зустрічається в краєвій публіцистиці. На еміграції це «зачароване» поняття стало об'єктом незгоди й полемік, та навіть демагогії, але, на жаль, ще досі його спокійно не проаналізовано.

Ідея «безклясового суспільства» Полтави, чи стверджувана в різних контекстах в інших краєвих виданнях, не має нічого спільного з безклясовим суспільством Маркса. Теза про боротьбу кляс і детерміністичне прямування суспільного процесу до стану безклясового суспільства, а в парі з тим і до суспільного господарства та заникнення держави, є основною в цілій теорії Маркса. На місце старого буржуазного суспільства з державною організацією і владою прийде, за думкою Маркса, «асоціація, в якій більший розрізок кожного є умовою вільного розвитку всіх» («Маніфест Комуністичної Партиї», Київ 1947, ст. 35). Відомо, що в ССР, що має амбіцію вважати себе за останній етап до побудови комунізму в безклясовому суспільстві, немає й тіні з тієї вимірюваної Маркском вільної «асоціації». Існує там, натомість, низка інституцій, характеристичних для буржуазних суспільств, та оформилась нова верхівка, що є експлуататорською клясою. Що розуміє під «безклясовим суспільством» Полтава?

Український націоналізм бореться за побудову в майбутній українській державі безклясового суспільства, тобто такого суспільства, в якому не існуватиме експлуатації людини людиною, в якому не будуть економічно панувати одні верстви суспільства над іншими. Основою цього ладу буде суспільні на власність на знаряддя язасоби виробництва («Ідея і Чин», ст. 16). Полтава думає, що усунення основних галузей народного господарства не дозволить до творення нових економічно сильних і експлуататорських кляс, а політична демократія внеможливить виникнення політично управіліваних груп, якими, напр., сьогодні в ССР є партія, апарат МГБ, а завтра ними може стати армія. Цей майбутній лад, за який бореться національно-визвольний рух у Краю, існуватиме не поза державою, тільки в державі, якої компетенції, очевидно, зростуть у зв'язку з керуванням економічним процесом. Отже тут не може бути мови про марксистську утопічну теорію «відмінання держави».

Немає сумніву, що ця концепція зродилася з негації капіталізму з його визиском слабших та з заперечення советського господарського ладу, де людина стає рабом держави — Левітана і економічно ще гірше експлуатується, бувши позбавлена основних громадських свобод.

Краєві позиції є однією з тих спроб знайти третій шлях між капіталізмом і соціалізмом, що сьогодні є на часі. Ця концепція перекликується під цим оглядом із корпоративізмом і християнським солідаризмом та іншими подіб-

ними рухами. На жаль, вона не розроблена тільки нашкіцювана, щоб провести її конфронтацію з іншими аналогічними — хоч би своїми залеженнями — соціально-економічними концепціями.

Новум краєвих позицій — підкреслювання беззлясості майбутнього суспільства, коли, напр., в християнському солідаризмі говориться про стільність і узгіднення інтересів капіталу й праці та про вимогу співпраці й солідарності різних соціально-виробничих класів.

Нам видеться, що було б спрощенням — розуміти беззлясове суспільство в краєвих позиціях, як нездиференційоване господарсько й соціально суспільство. Така інтерпретація була б справді утопією, і є це річчю неможливою. Поділ праці і соціальна зрізничкованість є явищем цілком природним, а в житті національної спільноти навіть конструктивним; звідси — соціальні стани, трошарки, виробничі верстви. Ідеться, однаке, про позбавлення поодиноких суспільних груп тих економічних чи політичних привілеїв, що дають їм владу й силу опановувати й визискувати інші групи суспільства. Якщо цей момент є зasadничий у диференції класів, то автори краєвих позицій логічно й слушно займають становище проти класів і висувають постулати беззлясового суспільства саме в цьому розумінні.

VI.

Революційний шлях у боротьбі за національне і соціальне визволення української нації вважається за єдиноможливий і правильний у сучасній ситуації.

В згаданій вже статті Полтави «Елементи революційності українського націоналізму» ядерно з'ясовано, в чому полягає революційність національно-визвольного руху на Рідних Землях.

Автор не вдається в теоретичні спекуляції про істоту революційного феномену, а скоріше дескриптивно визначає динамічну й новаторську природу українського визвольного руху. Наш рух є революційним з огляду на цілі боротьби й з огляду на методи, якими змагається до цілі.

Ідея УССД, що є саме пляном знищення старого, реакційного політичного укладу на Сході Європи, що є саме пляном нового політичного порядку в цій частині Європи, оперта на єдиносправедливий, прогресивний принцип самовизначення народів — є суто революційна ідея («Ідея і Чин», ст. 14).

Це ствердження має тим більшу вартість, що наша опінія вважає українські державницькі аспірації за річ зовсім нормальну і вимагає, щоб світ визнав їх такою; коли ж, однаке, цей світ не відразу сприймає цю, для нас нормальну й природну ідею, то дехто з нас розчаровується, впадає у відчай і нарікає... А втім ідея самостійної України справді революційна; її здійснення не лише змінить карту Сходу Європи, але й уклад політичних сил цілого континенту і Передньої Азії. Не йдеться про самостійність чи автономію Словаччини або Хорватії, тільки про те, як буде зорієнтована цілість політичного й господарського життя Східної Європи й Чорноморського басейну. Революційною є вже сама ціль створення самостійної української держави на її соборних землях, але революційною є також концепція такого соціально-господарського ладу, до якого змагає революційно-визвольний рух на Рідних Землях.

Революційними, отже, мусять бути й методи. Полтава, пропагуючи і практикуючи свою провідною участю в підпільній боротьбі радикальні методи перманентної революції, слушно вважає, що паралельно з нею, та навіть на багатьох відтинках іще перед збройною боротьбою, повинно дійти до духової революції українського народу. Ця проблема духового переродження й мобілізації до державницької боротьби та державного життя українського народу, яка була гостро актуальною вже на початках організованого націоналістичного руху і якій багато уваги приділив Д. Донцов, знову виступає в Полтаві. В цьому пункти, мабуть, найсильніше відчуттій в Полтаві вплив авторитетного метра, проте Полтава притуплює деякі критичні вістря, напр., виступи проти попередньої генерації з приводу трагедії 1917-20 рр., та вносить новий актуальний елемент — вдалу критику підсоветських комплексів серед українства,

які стоять на перешкоді революції (всесоюзне думання, пессимістичний фата-лізм, меншовартість, покірність і почуття страху).

До духового відродження народу спричиняється активне включування мас у боротьбу з окупантами. Ця теза виправдалася в 1942-45 рр., натомість у пізніших роках і сьогодні — хоч Полтава цього не згадує, але це видно з революційної практики в Краю — вона мусить бути змодифікована. Самозрозуміло, цим засада революційності не тратить на вартості. Операція на маси, тобто ставка на народну революцію, а не на палацевий переворот чи військовий пуч, викликає черговий поступлят — орієнтація на власні сили. Орієнтація в програмі й тактиці та стратегії визвольної боротьби на передові здобутики в сучасній теорії і практиці, належне доцінювання зовнішньо-політичної допомоги в нашій боротьбі (це виразно підкреслено у відомому «Зверненні Вороючої України до української еміграції») і високі моральні вимоги до активу революційної боротьби — до членів ОУН, до учасників підпілля — є дальшими елементами революційності українського націоналізму («Ідея і Чин», ст. 26-39).

До цього — короткий коментар: революційність Полтави не є виявом гонів «вічної стихії», не випливає з «вічних законів боротьби», і не є культом сили. Не є це «революція для революції». Замість теорії революції, Полтава дає практично-політичне обґрунтування.

Ця революція не є очайдущим актом, «закоханим в революції, кров і залізо фанатизом», тільки усвідомленим, важким і конче потрібним шляхом перманентної і складної в своїх формах і засобах боротьби цілого народу, а не однієї лише його генерації чи територіальної частини.

*

На закінчення цієї аналізи й характеристики важливіших програмово-ідеологічних позицій революційно-визвольного руху в Україні доводиться висловити кілька підсумуючих і критичних думок. Сучасний стан політичної думки в Україні є випливом досвіду теоретиків і практиків революції; не можна не ствердити в ній еволюції від чогось початкового й відокремленого до синтезу зрілого політичного руху. Політикум переважає, та навіть усуває ідеологію.

Звісно, мабуть, і та разюча відсутність у тих позиціях становища до духових, релігійно-моральних справ, брак трактування місця й ролі Церкви в українській державі. Це тим дивніше, що сьогодні йде боротьба також за духові вартості, що поруч із політичними і соціальними поневоленнями існує в Україні не менш грізне переслідування Церкви. Майже послідовне замовчування цієї проблематики в красівій публіцистиці і свідоме вилучення релігійного моменту з офіційної присяги вояка УПА — не знаходять причин до пояснення, зокрема знаючи, що українське католицьке духовництво в підпіллі співпрацює з визвольним рухом. Невже ж цей невтрально-індиферентний характер тих позицій до релігійних справ мав би бути передвісником ляїцизму в майбутній державі?

Краєві позиції і публіцистика Полтави зродились у краєвій підсоветській дійсності; вони призначені для людей советського виховання й культури та мають на меті довести до їх свідомості цілі визвольного руху. Часто самі автори є люди советської школи, насьогодні значну частину їх лекції становить советська книжка і преса. Цим і пояснюються певна фразеологія, властива краєвій дійсності і тому зрозуміліша для людей сучасної України. Щобільше — навіть деякі публіцистичні засоби, аргументація, діялектичний підхід до суспільних відносин XIX ст. («Концепція Самостійної України...» Полтави); однаке термінам і фразеології треба надати властивого їм значення, а поза деталями слід шукати суттєвих речей.

Тоді відпадуть поверхові і невиправдані закиди та пов'язування тих позицій з протилемкими їм концепціями.

Це правда, що соціальні позиції Полтави зорієнтовані дещо «наліво» в нашому розумінні. Але в цьому не слід добачати злого; такою є загальна тенденція в світі. Правова держава не вдовольняє людей; вона повинна бути й

соціальною. Такими є настрої й орієнтація на Батьківщині, де соціальна проблематика відограє першорядну роль.

Вкінці, з усього дається відчути, що «Позиції» є вислідом довгих розважань, дискусій, наполегливої інтелектуальної праці. Наукове трактування, об'єктивний підхід, шукання правди разом з бажанням якнайкраще послужити добрій справі — характеризують Полтаву та інших краєвих публіцистів.

Чи не заслуговують вони на те, щоб з такими самими критеріями підійти до іхнього дорібку, що зродився у важкій дійсності підпільного життя?

РОМАН БОРКОВСЬКИЙ

Капітуляція або наступ?

(До проблеми активізації визнавців націоналістичного світогляду)

Весняна наука усталіла деякі основні засади воювання, які мають значення не тільки в ділянці чисто мілітарній, але в усіх ділянках і площинах людського життя, а саме: 1. Перемогу здобувається тільки в наступі, значить: хто хоче здобути перемогу, мусить іти вперед, мусить її здобувати, мусить мати офензивний дух. 2. Оборона тільки тоді є ступенем до перемоги, коли вона розглядається та застосовується, як переходовий етап, як підготовка до наступу. 3. Хто не має сили на наступ і оборону, перед тим залишається одинока перспектива добровільної або примусової капітуляції.

Ті засади знаходять своє повне застосування також на ідеологічному фронти, про який хочемо тут говорити.

Ми беремось за ідейно-світоглядові основи українського націоналізму і хочемо здобути перемогу. Наш відтинок фронту це в першу чергу українське еміграційне студнство, еміграційна молодь і все українське громадянство; як фронтовики, ми мусимо перейнятись духом відповідальності свого відтинка, бо успіх або програна на одному відтинку може мати далекосяжний вплив на цілість фронту.

Як відомо, на ідеологічному фронті ми зазнали найбільш катастрофальної та ганебної поразки, і власне на ньому програно найперше наші визвольні змагання в першій світовій війні. Поразка мілітарна та дипломатична були тільки гострою консеквенцією першої. Вона родилася вже тоді, коли драгоманівство та соціалізм «вія Москва» опанували серце та розум нашої інтелігенції, коли не було кому дати попertia патронові нашого Товариства — Міхновському, коли довершився розлам в РУП-і, коли самостійникам і націоналістам пришивали ярлик назадництва. Цю болючу й дорогу науку минулого прийняло молоде покоління. По невдачі визвольних змагань першої світової війни ми спостерігаємо стихійний зворот у сторону націоналізму. І то так у Краю під усіма зайнанцінами, як також і на еміграції. З бігом часу, з відрівненням ідеологічних, націоналістичних гуртків постала перша масова, політична, революційна Організація Українських Націоналістів. Вона поставила собі трудне завдання підготувати український народ до нових визвольних змагань, до нового революційного зрыву. Час тих змагань прийшов у роках другої світової війни. Народ знову повстав до боротьби за волю, і власними силами, серед незвичайно важких обставин боротьби на два фронти, створює Українську Повстанську Армію. Але, не зважаючи на численні жертви й працю, також у другій світовій війні перемоги не здобуто. Мимо завзяття й рішеності, не вдалося перемінити імперіалістичну вітху на переможну національну революцію.

Наслідком другої світової війни, незалежно від того, що визвольна боротьба провадиться далі, перед українською спільнотою наново стало питання: чи наш неуспіх треба зарахувати виключно на карб несприятливих зовнішніх умовин, а чи треба шукати їх також у нас самих. Приходить бажання перевігнути ще раз наші ідейно-політичні здобутки та перевести ще раз оцінку й переоцінку вартостей. Таким чином приходить до світоглядового ферменту

на еміграції, який вилився в різні форми, але не призвів до роз'яснення подій, лише до значного занархізування думки і перемішання понять, до розливчастості і недіяльності.

На тлі цієї ситуації кожний звичайний обсерватор українського політичного життя може без труду спостерігати одно знаменне явище, яке без сумніву існує, а про яке на жаль, в нашому еміграційному житті дуже мало говориться, або й зовсім не звертається на нього уваги. Суть цього явища в тому, що націоналістичний рух став в українській дійсності поновним і керівним чинником так у Краю, як і на еміграції, при чому його домінантне становище є супроводжене посиленим наступом противників націоналістичного світогляду, з однієї сторони, і тенденцією більшого або меншого відчуження активу націоналістичного руху від власних світоглядових засад, з другої сторони.

Багато непорозумінь на тему світогляду постало в нас з ототожненням світогляду з його теоретичним оформленням. Тим часом світогляд, як феномен, існує незалежно від того, чи хтонебудь теоретично оформлює його засади, а чи ні, чи створигъ з них якусь одну струнку й гірмонійну систему, а чи ні. Тому, що багато націй таких формулювань та систем не посідають, в нас скильні думати, що ті нації не мають своєго націоналізму, що вони обходяться без націоналістичного світогляду. Цей погляд помилковий. Націоналістичний світогляд, це в наші часи явище універсального порядку, яке виступає в кожній національній спільноті, але не кожна нація потребує оформлювати його теоретично. Зокрема не потребують цього робити нації з давньою державною традицією та виробленою політичною культурою.

Зовсім інша ситуація була в нас. Ми народ, про який вороги казали, що його «не било, нет і не буде», який фактично скотився в певний час на самий край політичної прірви. Щоб такий народ політично переродити, треба мати ясно окреслений та скристалізований націоналістичний світогляд, та опертий на цьому динамічний націоналістичний рух. Ми на це здобулись і тому як нація врятувались.

Над оформленням українського націоналістичного світогляду працювало багато визначних теоретиків, в тому числі й патрон нашого Товариства. Вони переміняли на мову поняття неясні, підсвідомі стремління українських народів мас. Серед них без сумніву перше місце належить Дмитрові Донцову. Ми дуже далекі від погляду, який противники націоналізму стараються сугерувати нам, — нібито ми вважаємо Донцова і його доктрину за непорушну догму, якої не можна брати під сумнів і критикувати, та що писання Донцова дають уповні завершену готову ідеологію, до якої не можна вже нічого додавати, ані відімати. Звичайно, сам Донцов вірив у правильність своїх поглядів, інакше був би їх не голосив з тією подиву гідною і дійсно вийнятковою в нас послідовністю. Але він сам ніколи не твердив, що його твори охоплюють усю українську ідейно-світоглядову й політичну проблематику, навпаки, він неоднократно підкреслював потребу всестороннього опрацювання націоналістичної ідеології. Тези Д. Донцова дуже загальнікові, іх можна вважати за певного роду введення в проблематику, тому що він докладніше розглядає лише декілька вибраних та, згідно з його думкою, найважливіших проблем, до яких він стало повертає, отак завжди їх підкреслює та ставить перед очі загалу, зберігаючи своє ідейно-світоглядове обличчя також серед хаосу, що запанував в умовах другої світової війни і після неї.

Отже, коли ставимо Д. Донцова, як центральну постать серед усіх наших теоретиків та ідеологів, ми тим не хочемо зменшувати значення й ваги таких визначних індивідуальностей, як Липинський, Липа та інші. Вони мають своє місце й заслуги. Ми хочемо тільки сказати, що ідеологія Д. Донцова, виложена в його творах, найкраще відповідає до нашого часу, коли український народ перебуває в поході до остаточного оформлення в нормальну модерну націю. Вона має всі риси ідеології, що виросла з національного ґрунту, і відповідає до всіх умовин сучасності у випадку підготови й розгорнення української національної революції. Вона також найбільше сприяє цілому процесові оформлення нашої нації. Тому саме цим, а не іншим мотивом треба

пояснювати небувале захоплення української інтелігентності молоді творами Д. Донцова в 20. і 30. роках.

Вище сказано, що домінантне становище націоналістичного руху в українській дійсності після другої світової війни є супроводжене посиленим наступом його противників на націоналістичний світогляд і рух, а крім того, сам актив націоналістичного руху ставиться часто індиферентно до власних ідейно-світоглядових основ. Де шукати коріння того явища? Проаналізуємо його, розглянувши насамперед проблему світоглядового індиферентизму, що загніздився в самому русі.

Першою причиною є те, що політичним організаціям, які мають на меті осягнення конкретних практичних цілей і, відповідно до обставин, мусять міняти тактику, а часом і стратегію боротьби, не зручно зв'язуватися з будь-якими теоретично-доктринерськими зasadами і постановами, які в певних і змінних ситуаціях могли б відіграти тільки роль гальмуючого чинника. Все ж таки провідний актив руху мусить спиратись на якийсь кодекс зasad, хоча б не оформленіх і не прийнятих відповідними організаційними органами. Без теорії, яка узасаднювала б програму, а також частинно стратегію й тактику, жадний поважний політичний рух не може обйтись.

Таку ролю орієнтаційного маяка для українського націоналістичного руху виконав Д. Донцов; хоч сам він не був організаційно пов'язаний з рухом, а все таки надзвичайно сильно впливав на нього, власне, як теоретик. Однак прийшов момент спроби.

Тим моментом був 1941 рік, коли вихована Д. Донцовым націоналістична молодь із ЗУЗ і з еміграції рушила на Осередні і Східні Українські Землі, щоб ширити націоналістичну ідеологію, творити націоналістичну організацію та будувати українську державу. Та молодь зазнала в час своєї праці глибокого струсу й розчарування саме в пункті власних ідейно-світоглядових заложень. Вони здобули досвід, який пізніше передавали віч-на-віч іншим друзям такими словами: «Донцовим Сходу не візьмеш, східняки його не сприймають». Така фраза про несприйняття Донцова Сходом стала скоро модною. Приглянемось, однак, як було надалі. Вона тут не по стороні Донцова, ані тих так званих «східняків», але радше по стороні тих молодих націоналістів, якщо тут взагалі можна говорити про вину, обвинувачуючи їхню молодість. Молодь хоч і захоплювалась Донцовым, все ж таки сприймала його поверхово і, що найважливіше, інтерпретувала його на свій лад. Для прикладу наведемо колись голосну книжку Черняви: «На Сході ми», широко розреклямовану, як націоналістичну, яка, однак, в жахливий спосіб перекручувала ідеологічні основи українського націоналізму, що й виказув у «Студентському Шляху» Володимир Янів. Молодь вважала, що погляди Донцова, ніби якась панацея, допоможуть їй в розв'язанні складних і важких проблем, про які вона дотепер мала дуже неясне уявлення. Розчарована молодь звернулась проти свого маестро.

Інший момент відчуждення — це те, що Донцов належить до тих авторів, які не пишуть для широких мас. Зрозуміння і правильна інтерпретація його творів вимагають попередньої солідної підготови, здобутої шляхом систематичної освіти. Якщо не всі поеми Шевченка зрозумілі народові без окремих коментарів, то що вже говорити про твори Д. Донцова! Ми не можемо уявити собі такої сцени, щоб молодий студент читав, напр., неписьменному селянинові «Націоналізм» Донцова, і щоб цей слухав його з такою увагою, як це описує Нечуй-Левицький у «Хмарах» у сцені читання «Наймички» Шевченка Радюком на бащтані.

Для зрозуміння й прийняття Донцова народом треба посередника — інтелігенції, і зрештою так само річ стоїть із Марксом, Леніном, Плехановим чи Липинським, хоч останній різко виступав проти ролі інтелігенції, як посередника.

Третій момент такий: в часі прибуття похідних груп на Осередні і Східні Українські Землі старі націоналістично-самостійницькі сили серед інтелігенції були повністю зліквідовані. (Власне тому відродження організованого са-

мостійницького руху мусіло прийти з-зовні, і в тому виключна роля, яку відіграли похідні групи). Збереглись були тільки залишки старих діячів, членів старих соціалістичних партій есерів і есдеків, та молоде покоління, виховане вже в советському побуті та в дусі марксо-леніно-сталінізму, але яке, однак, не втратило було своєї національної душі. Самозрозуміла річ, що вплив тих двох світів, які стрінулись тут у перше, мусів бути взаємний. Тобто учасники похідних груп вплинули на цей елемент у напрямі його активації для здобуття УССД, зате місцевий елемент віддячився знанням конкретної місцевої проблематики. Не обійшлося і без ідеологічно-світоглядового взаємопливу в тому сенсі, що молодий і недосвідчений елемент підпав під вплив адептів старої соціалістичної школи. Крім того, шукання доріг до розуму й сердець нового середовища примусили новоприбулих націоналістів послуговуватись звичними для середовища поняттями та термінами. Звідси пішло відоме з краєвих видань певне соціалістичне забарвлення руху, згідно, советсько-марксистська фразеологія. Проф. Гришко у своїй доповіді під наголовком: «Позиції, завдання перспективи гетьманського руху» — влучно вибирає одно місце з статті «Хто такі бандерівці і защо вони борються», що дослівно аж кишить від зворотів і фраз тієї фразеології. Ця фразеологія дала привід лідерові ліво-марксистського віддому УРДП Майстренкові закліятувати індентичність позиції сучасного Українського Визвольного Руху на Землях з позиціями його групи. Звичайно, Майстренко не має рації, але все ж таки його твердження не є просто скоплене з повітря. Він старається його довести власне з'ясованими тут фактами.

Звичайно, на еміграції забувають про умовини, які зумовлювали потребу вживання цієї фразеології. В тому питанні не впovні об'єктивний і Донцов, хоч в засаді він правий. Забувають також, що крім сл. п. Горнового і Полтави діяв і діє в Краю інший член Українського Визвольного Руху — голова підпільної грекокатолицької церкви о. проф. Лаврівський. Він вже хоч би з рації свого стану не може зайняти індиферентного становища до проблеми світогляду, як це рекомандував Горновий. Зрештою теж і загадана стаття «Хто такі бандерівці...», і цілий ряд інших краєвих публікацій не суперечать у своїй основній постанові з ідеологічно-світоглядовими заложеннями націоналістичного руху. Автори до того руху одверто признаються. Також серед усієї відносно великої кількості підпільної літератури ніде не можна знайти атаки на Донцова, як головного ідеолога націоналізму. Навпаки, в журналі для молоді знаходимо зреферування статті Донцова про характер, взятої з «Вістника».

Інакше стоїть справа на еміграції. Від 1946 р. ми переживаємо дійсно вакханалію в поборюванні українського націоналізму взагалі, а Д. Донцова зокрема. Розпочав цю серію атак знаний письменник Юрій Косач, колишній співробітник радянських «Нових Шляхів», своєю статею проти «вістниківства» в збірнику літературного об'єднання МУР. За ним поспішив проф. Юрій Шерех, поміщаючи ряд противітниківських статей в різних журналах та газетах, включно з такими, які мали марку націоналістичних: «Час», «Українська Трибуна», «Арка». Цей останній автор, почавши від свого відомого циклу статей про «Кризу людини визвольного руху», написаних із приводу повісті Косача «Еней та життя інших», аж до сьогоднішнього часу не проминає жадної нагоди, щоб не переїхатись по тому ненависному йому «донцовству». Робить він це «так», між іншим, ніби з нехіття, але з упертістю і завзяттям, гідними країці справи. Звичайно, проф. Шерех не має дуже міцних аргументів у поборюванні поглядів Донцова, коли мусить вдаватись до звичайного фальшування його думок, що можна легко сконстатувати хоча б тільки на одному прикладі, а саме, на статті вміщенні в ульмівських «Українських Вістих» п. н. «Її величність сіра людина».

Немає змоги подавати всі виступи та голоси в пресі, що мали на меті здискутувати та обезцінити Донцова. Не маємо на цілі реферувати, а тим більше — дискутувати з поглядами й позиціями, які різні автори висувають й далі висувають, як противагу до вістниківства. Хочу тільки ствердити, що **ніхто**

з них не дав достатніх аргументів, які доводили б шкідливість або перестарілість і непридатність доктрини Донцова для української нації. Не може перееконати нікого ані Дивнич із своїм яскраво тенденційним твердженням про «галичанськість» донцовського націоналізму, ані Гришко з своїм протиставленням нібито «тнографічному націоналізмові» донцовського типу — свого власного націоналізму (чи то «оформлення», що він зве державним, ані тим більше не може нікого переконати моралізаторство-Лагодівського чи демагогія Багряного. Непереконливо звучить також аргументація Голубенка, що намагається поставити хвильовизм та ідеологію «ваплітян» вище від ідеології Донцова, та навіть філософічні міркування Лісового про виключний нібито «негативізм Донцова». Більш просту й ясну, але ще більш неправильну аргументацію проти ідеології Донцова знаходимо в книзі Ісаака Мазепи «Підстави нашого відродження». Тут приайнімні ясно поставлено проблему і атаку проведено з протилежних, соціалістичних позицій. Що ж до давніх гострих полемічних контраверсій Назарука, Липинського, Томашівського, а частинно й Липи, то вони не мають актуального забарвлення.

Найкращою відповіддю на закиди та критики поглядів Донцова було б, на нашу думку, повне видання його творів. Однак це в наш час нездійснений луксус. Думаємо, що коли б читач мав змогу взяти в руки твори Д. Донцова і так з безпосереднього джерела запізнався з його думками й поглядами, тоді дев'ятдесят відсотків різних закидів, які ми зустрічали в нашій еміграційній пресі, автоматично відпали б. Бо здається, що сучасні опоненти і критики Донцова розраховують на непоінформованість читачів, беручи до уваги брак творів Донцова на книжковому ринку. Коли б вони були приступні читачеві, то всі закиди, сперті на незрозумінні думки автора, на перекрученні, а то й на свідомій фальсифікації, тратили б свою вартість. Тому молодь, щоб не мусити вірити на слово різним сучасним магістрям від ідеології та щоб виробити власну критично-самостійну думку, мусить здобутись на зусилля віднайти і перечитати хоч частину творів Донцова в оригіналі (а не в цитатах).

Хочемо подати декілька прикладів, взятих прямо з життя, з нашої найновішої сучасності, і на основі їх просимо самих читачів поробити собі відповідні висновки про те, чи націоналістичний світогляд у нас вже відповідно утверджений (на подобу інших розвинених націй), і чи в зв'язку з тим донцовське формулювання націоналізму дійсно втратило свою актуальність. Відомий український журналіст Іван Кедрин умістив свого часу в «Свободі» статтю, в якій займається проблемою внутрішньоукраїнських політичних спорів. Він приходить до висновку, що різниці між різними політичними середовищами, властиво, не надто засадного порядку — не суттєві. Властиво, більше робиться шуму навколо цих різниць, аніж фактичні різниці заслуговують. Не раз у чужинців, як, напр., у поляків, бувають різниці засадничого характеру. На доказ своїх тверджень автор наводить, напр., як доведений факт, що всі українські політичні середовища стоять принципово на платформі самостійної соборної України. Не визнають її хіба явні зрадники і агентурні елементи. Виглядало б, що все гаразд. До того, стихійна й одностайна реакція всіх українських політичних середовищ проти витівки Керенського може тільки скріпити того роду оптимізм. Але якщо ми не задоволяємося самими деклараціями, а скочемо приглянутись дещо ближче до суті справи, то помітимо прояви, які нас, націоналістів, трохи збентежать.

До тих занепокоюючих явищ належить віднова культу Драгоманова і пов'язана з тим регабілітація, хоч і не сміла і в дещо прихованій формі, федералістичних ідей. Щоденник «Свобода» від 6 листопада 1951 р. приносить вістку про конференцію УВАН в Нью-Йорку на честь Михайла Драгоманова з нагоди 110-річчя його народин. Звітодавець, реферуючи доповідь проф. Світозора Драгоманова, пише: «Згадавши найважливіші роди праці батька, ділові повідач зупинився довше на виясненню федералістичних засад в його науці на підставі наукової розвідки про «Старі хартії вольностей», в якій він вика-

зав значення здесентралізованої влади для особистої волі людини. Як приклад на це, він подав федералістичний устрій Злучених Держав Америки».

Недавно ми були здивовані й обурені коли американець Кеннен порівняв становище України (в системі СССР) до стейту Пенсильванія в США. Читуючи ці слова Світозора Драгоманова, мимокіш думаєш, чи не дає він знаменитих аргументів п. Кенненові. Світозор Драгоманів, без сумніву, примірний син, але кепський амбасадор української справи за кордоном. Адже ж навіть другий доповідач д-р Іван Рудницький стверджує, що ідея визволення українського народу з суспільно-політичного ярма не була в Драгоманова розвинена.

А чи забронзування Винниченка, яке вдарно провадять певні середовища, не належить до тієї самої категорії фактів? Чи, може, тільки літературна праця Винниченка є стимулом для його сучасних гльорифікаторів? Ні, стимулом до цього є передусім його супільні й політичні погляди, тобто федералізм і комунізм. І тут ми спостерігаємо в деяких націоналістів брак ідейно-світоглядової послідовності і невміння знайтись у конкретній ситуації. Мені здається, що редакція «Українського Самостійника» забула, що засада «de mortuis nihil nisi bene» не зобов'язує у відношенні до публічних діячів. Недарма католицько-гетьманська «Америка» іронізує з неї за вміщення хреста на повідомленні про смерть Винниченка. Адже ж Винниченко знаний як послідовний, сказати б навіть, воюючий атеїст. Це ж він наслідався з «бутафорії» деяких своїх соціалістичних співрацівників, що не могли обйтись без богослужіння й попів. Навіщо ж, отже, уряджувати йому після смерті ту саму «бутафорію»? Люди вимирають, але їхня ідеологічна спадщина лишається; з нею треба боротись і після їх смерті. В ім'я чого змагати до затиркання граней ідеологічно-світоглядової боротьби?

А що скажемо на підмінування націоналістичного світогляду Шевчуком? В своїй статті п. н. «Париж треба закрити» («Нові Дні» за серпень 1951 р.) він одверто пропагує, очевидно, в новій «прогресивній» формі стару толстовську ідею непротивлення злу. Бог і диявол можуть спокійно, без боротьби, співіснувати в світі ї людині, так, як на вежі паризької катедри Нотр-Дам стоять побіч себе хрест і диявол, тільки диявол — трохи нижче. В житті людини, мовляв, нерозлучно пов'язані добро і зло, вона є «всяка». Виходить, що зло не на те, щоб з ним боротись, але це невідлучний і конечний елемент самого життя, — хіба ж не Бог створив диявола? — реторично запитує автор. А ми запитуємо, чи потрібна українській нації ця проповідь «апізменту» сути проти диявола? І чи вона на часі?

Здається, як на одну статтю, вистарчить цих прикладів. Тому вже не розглядатимемо тих «Обріїв» — «Куди летіли вальдшнепи», бо нам добре відомо, куди вони залетіли і де сіли. Тому на цьому можна було б закінчити нашу статтю; але не один із друзів, що уважно її прочитав би, міг би запитати: а де ж говориться про активізацію? Нам здається, що вимога та методи активізації вже послідовно випливають із попередньо сказаного. Та все таки ми скажемо кілька слів про неї. Отже передусім нам потрібно запізнатися з філософічними науками, які дають нам наукові основи світогляду і тим самим озброюють до ідеологічної боротьби. Крім філософії, за світоглядово формуючий матеріал треба вважати українознавство і праці таких українських теоретиків, спеціально в галузі політичної проблематики, як Липинський, Ліпа, а передусім Д. Донцов. До творів останнього треба підійти без апріорної нехоті і прочитати їх, не лишаючи «ні титли, ніже тієї коми». Погляди Донцова вимагають іще конфронтації з найновішими осятами західноєвропейської, а в першу чергу — англосаксонської суспільно-політичної думки. Щойно через усі ті барикади веде шлях до того, що Шевченко називав «своєю мудрістю». І коли молоде покоління нашої інтелігенції її здобуде, то тоді закінчиться сумнозвісне, традиційне скакання з крайності в крайність, залежно від того, чи німець або інший чужинець назве нас монголами, чи слов'янами. Так, на нашу думку, належить розуміти приготування себе до ідеологічних завдань у ТУСМ-і.

Література — мистецтво

Юрій Буряківець

Соняшники

Ждуть на розсиплені зерна й корону
 Зводять в промінні, як вкрутить у вир
 Сонце блискуче пітьму на кордонах,
 Світлом струснувши, як росами бір.
 Радість тоді випливає між впадами
 Ранку, де в далях золотиться шлях.
 Квітки чекають собі на пораду
 Сонця, що личе, як збуджений птах.
 Тільки воно лиш за обрій відійде,
 Бліск його згасне в пітьмі догорить,
 Квіти в задумі до насипу зійдуть
 Краще оглянути Захід і Схід.
 Втілені в них безталанні вояки,
 Ворогом вбиті в зарослім рову.
 Мжичка на землю злітала і мрячка,
 Кров'ю кропила росисту траву.
 Вдома лишилось ім праці до поту,
 Стала комуна за мацууху їм.

Емма Андієвська

Русалка

Куцник спілої порічки
 Притулився біля хати.
 Задивившись в гриву річки,
 Став тихенько міркувати.
 У садку спокійно стало,
 Що й дерева задрімали,
 Й русалки, мов кицьки сало,
 Яблука швиденько рвали

Хлопців в полки постягали і в роти,
 В бій повели у тумані густім.
 Дали гвинтівку з гранатами в руки,
 Зірку червону на шапку руду.
 Зкатка-шинель ім була за розпуку,
 Била обмотками їх на ходу.
 Там біля насипу полк на німоту
 Вириущив, яром від лісу ішла.
 Сонце за полем пливло у скорботі,
 Гасло тривожне в руїнах села.
 У милосердя ще вірячи свято,
 Хлопці рушниці відкинули геть...
 Небом присуджено ім колихатись
 Квітами, де від проміння намет.
 Ось повертають коронами стиха,
 Стиглим колоссям радіє земля.
 Вічність ім сонця влила серед лиха
 Там, де ліси в піднебесся шумлять.

Юрій Буряківець

Грішниця

— Я слова не здержана до кінця,
 Щоб не грішити і таки згрішила.
 Упав серпанок скорби із лиця,
 Спокуса підняла мене на крила.
 Я пам'ятаю ночі дикий жах,
 На Україні з голоду вмирали.
 Я босою й голодною на пілях
 Пішла і хліба кусника благала.

То ж рана залишилася страшна,
 Там смерть людей немов траву косила.
 Я з тими, з ким злигався Сатана,
 З опрічниками Сталіна блудила.
 Геть відійдіть, бо злочин мій тяжкий,
 В прозору чащу вкладено отрути.
 Ще стовп зберігся в пам'яті моїй,
 Де гріх мій ланцюгами був прикутий. —

Хрест

Він на шпилі гірськім застиг
 Терпінням Божим серед муки.
 Від нього сяйво до доріг
 Підносить ніжний віядук.
 І душі світлі, як летять

В краї небесні від землі,
 Ще думають про спокій хат,
 Де вогник блимає з імли.
 Стежиною бреде чабан,
 На кий оперлася рука,

Молитву шепче, щоб в туман
Тим душам путь була легка.
Спасіння знак, о хрест святий,
Так дай душі моїй терпінь,

Вселий ій віру в час лихий,
Правдивий шлях вкажи з вершин.
1951

Ю. Буряківець

Емма Андієвська

Уленшпігель

Шабаш будинків у липкім тумані.
Вузький, зелений погляд ліхтаря
Німим прокляттям тіні розганя.
Із черева розчиненої брами
Дорога плинула у темніні на Брабант,
Несучи Уленшпігеля недбало.
Гез грає в картишибениць і зрад,

Зухвало — «час дзвеніти у бокали»,
Гука сміючись, і холодний ніж
Стас гарячим від розправи.
Важчає. Мов би посміх сатани
Заблісне боляче, коротко і похмуро.
Жевріє щось у нім, та бережкись
Його пізнати темную натуру.

РОМАН КУХАР

Мистець та його епоха

Суспільство і індивідуальність

Індивідуальність пов'язана нерозривним ланцюгом з її суспільством. Виникнення, зростання, оформлення, виявлення, а також завершення індивідуальності проходять в суспільстві, ним зумовлені й для нього призначенні. Проте, не зважаючи на ті очевидні тісні взаємовідносини між суспільством та індивідуальністю, існують певні, не лише фізичні, але й психологічні точки розмежування, які, залежно від такого чи іншого формуючого процесу, можуть включити індивідуальність у суспільство вимірюючи вартостей або поставити її в позицію неконтрольовану суспільством — на його чоло чи в конфлікт із ним.

Прийнявши, що індивідуальність, силою свого характеру, динамічної наснаги, обдарування і вольового цілеспрямування, двигнеться в обсяг непересічного, одноразового, тоді й зрозуміло стане її питома вага в суспільстві, ступінь її впливу на суспільство, чи розмір конфлікту з ним. Класифікаційне визначення, стан супремації, чи ресентимент індивідуальності стосовно до суспільства і навпаки, як висліди їхніх взаємовідносин, не обов'язково мусить відповідати правдивому станові і не все стійкі в своєму первісно встановленому виді, вони часто варіюють, залежно від такого чи іншого укладу сил.

Відношення учасників до своїх передових представників у суспільно-політичному й культурно-духовому житті пронизане, хоча б тільки в своїй початковій стадії, радше станом ресентименту, ніж гармонійною співрацею та визнанням. Це частково зрозуміло вже з природного бажання загалу вичекати, щоб отримати докази про виправдання аспірацій кандидатів на керівні становища. Проблема визнання має в собі зрештою цілу суму психологічних передумов. Звісна латинська приповідка «nemo propheta in patria sua» — є це влучніша у відношенні до українського, ніж до чужинецького суспільства. Універсальних причин такого стану треба головно шукати в безкомпромісової боротьбі визріваючих сил, що обстоюють або порушують стан рівноваги. (Століттями не визнана геніальність Йоганна Себастіяна Баха, титанічна боротьба Бетгофена з його сучасниками за нове «кредо» в мистецтві, похід сучасників проти нового змісту музичної творчості Глюка і Вагнера, історія особистості трагедії й регабілітації Шопенгауера в зударі з холодною байдужістю його таки краян, майже осамітнена боротьба Міхновського проти протилежної течії, — це лише кілька багатомовних відірваних прикладів).

В українському середовищі ще однією важливою причиною такого здережливого, якщо не холодного трактування деяких чільних особистостей, є

статус бездержавності, що не дозволяє виникнення незалежної та обсолютно вірної, з огляду на її об'єктивність, оцінки, лише приводить до орієнтування на більш об'єктивну, і тому більш компетентну, чужинецьку оцінку. Комплекс меншовартості теж грає роль. (Шевченкові обурені слова догани в «Посланії до живих і мертвих», на адресу керівників прошарків його суспільства, є в цій ситуації тільки типові).

Індивідуальність, у взаємовідносинах із суспільством, тільки тоді матиме право на повне визнання, коли, придбавши величим зусиллям певну суму вартостей, вона зживе їх для добра того суспільства, що йому свій ріст і постання вона завдає. В тісному контакті з органічною базою, держачи потійно руку на живчику національного організму, індивідуальність повинна стати носієм ідей та промотором успіху своєї нації.

Світла і тіні реформаторства.

Проти реформаторства і новаторства, другого полюсу в прогресивно-динамічному процесі, завжди стояло узаконення старих, визначних вже понять та вартостей; тому й уведення нової системи, реформи, чи світогляду все натраплятиме на сильний спротив та вимагатиме кольосального вкладу енергії й жертв. (Класичними прикладами — Коперник, Галілей тощо.)

В парі з форматорами культурних етапів та епох виринають тут і там фальшиві маяки, що самі до поступу ледве причиняються, радше, навпаки. Проте вони своїм хвилевим мерехтінням приводять до ілюзійної переоцінки вартостей на свою користь. (Напр., син Йоганна Себастіяна Баха притемнів своїм дочасно триваючим блиском всеохопний гений батька; нечуваний виконавчий гений Паганіні чи Ліста змішували сучасники з творчим, і ставили їх поруч, а то й вище їхніх великих сучасників-композиторів. Подібні явища запримічаються в різних площинах суспільно-громадського й культурно-інтелектуального життя, де справжніх величин часто не запримічаються за проміньюючим блеском та штучно випродукованим шумом, що, при певних умовах, може навіть привести до хоробливої ексальтації. Ще недавно були ми свідками тріомфального походу певного мрякоїса й хромантіа Грюнінга, що він, в очах деяких жадних на сенсації сучасників, перекреслив усю століттями виправдану медичну практику і взявся форсувати свою власну — метафізичну. Про розбіжність штучно випродукованої безвідповідальної пропаганди з правдою свідчать, напр., напевно проминальні успіхи хоч би такого співака, як Маріо Лянца, чия розбурхана слава ні в чому не відповідає його власній питомій вазі. Де ж тут усяка можлива пропорція в розмежуванні вартостей? Тоді, напр., Юсси Б'єрлінг чи Сет Свангольм і інші визначні мистці світових оперових сцен, мусили б, у зрівнянні з попереднім, досягти принаймні олімпійської авреолі, а насправді, поруч Лянци, вони в тіні).

Проте, всупереч крикливій пропаганді, все існують зобов'язуючі критерії вартостей, що виходять із глибоких та непохитних підвалин, виправданих вічними, а не дочасними засобами.

Чи виправдуються в цьому розумінні супермодерні мистецькі школи, оригінальні шукання за міцнішим висловом у новочасних філософів, поетів, мистців, музик тощо, і чи вони вийдуть поза буттєві межі проминального, про це орієнтуете їхне внутрішньо глибинне, а не зовнішньо експансивне наставлення. В цьому аспекті, годиться слідкувати за творчими шуканнями хоч би Ясперса, Пікассо, Котко, Гіндеміта тощо, чия духовість виявить тим більший вплив на культурну еволюцію, а ідейна спадщина тим більше утривалиться, наскільки їх очі скеровані у вічність, замість — у фрагмент проминаючого.

Творець та виконавець.

Коли перевести заторкнену проблематику індивідуальності на тлі її епохи — її функції в суспільстві, взаємовідносин із суспільством та передумови обопільної найефективнішої координації в напрямку спільногого призначення й мети — в сферу мистецтва, зокрема — музичного мистецтва, тоді, на нашу думку, виникнуть слідуючі моменти до з'ясування. За ким примат? — За

творцем чи за виконавцем? Здавалося б, що відповідь на це питання така ясна, що навряд чи саме питання є доцільне. Проте практика доводить, що проблема першенства в мистецтві — між творцем і виконавцем — і то не лише в нашій епосі, не все була чітко визначена. Коли в ділянці малярства чи різьби, ці два фактори, якщо не примати до уваги явища копіювання, тотожні, то в літературному, а зокрема в музичному жанрі ці два поняття є розбіжні, розмежувати їх доводиться за схемою твору і його інтерпретації, філософа і його школи, поета й мистця-рецитатора, композитора й диригента та взагалі виконавців музичного твору. Здається, що наявність примату творця стосовно до виконавця — з тим принципом, що без твору не було б його інтерпретації, безсумнівно доведена; однаке в практиці, мов Червона нитка, крізь історію музичного мистецтва є помітним упертий процес суперництва між виконавцем і творцем — ще починаючи від співаків-кастратів італійських опер 16. і 17. століть, для яких писалось опера та на чиїх послугах була ціла індивідуальність деяких композиторів, через передреформівську Глюкову добу, коли головно в ділянці оперового мистецтва, здійснивався нечуваний диктат співаків, зокрема кольоратурних сопраністок, супроти композиторів, що і як їм писати, щоб дати поле попису їхнім голосам. Не важила ідея твору; найважливіше ю одиноче було вдоволення, за всяку ціну, честолюбності виконавця, бо він був у центрі, і заради нього був творець та твір.

Реформа Глюка ґратувала справжні цінності, зргабілітувала їх творця і ідею і тим призвела до буйного розквіту оперового мистецтва. Все таки зарисовується ї на посьоднішній час тихий антагонізм, зрештою, зовсім не виправданий, між виконавцем і творцем, і це виявляється в тенденції первого до передового місця, а то й в узурпації. Язва в деяких співаків — викривляти твір композитора на користь своїх голосових валзорів, самовільне компонування вигідних нот, дарма що в оригіналі твору їх не має, а рівно ж і форсування імені виконавця, понад сам твір та композитора, що є непрощеним навіть з огляду реклами (коли слідувати за оголошеннями про концертну подію, то інколи стає сумнівним, хто від кого черпає сенс свого існування — Фуртвенглер від Бетгофена, а чи Бетгофен від Фуртвенглера) — це все лише деякі зразки живучого посьоднії нерозуміння, хто перший — творець чи виконавець. Коли ясно, що не виконавець, а творець має примат, то ясно й те, що не самовільна еквілібрістика виконавця, що жонглює тонами співака, не оті високі «ц» втенора, мають бути тими стовпами в мистецтві, що формують його в творчу силу, яка здійснює певну місію в історії культури, — а тільки конструктивна ідея твору, передана високо-культурним мистцем з тонким і виагливим смаком. В зв'язку з цим, існує в мистця-виконавця ще й окреме післанництво — формувати мистецьке відчуття в публіці шляхом передачі музичного мистецтва без будь-якого еготизму, доцільно заховавши свою особистість у тінь і поставивши її на послуги ідеї твору. Нав'язуючи до цього, ставимо дальнє питання, а саме: де примат — в ідеї, чи в формі?

Ідея чи форма?

Як у попередньому питанні, так і тут відповідь є ясна. Яскравим прикладом примату ідеї (змісту) над формою, очевидної зверхності першої над другою, в практичному виведенні, є часто цитована в СССР фраза: «національна (для прикладу, українська) формою, а соціальна (треба розуміти — російська) змістом».

В музичному мистецтві співвідношення цих двох чинників дає лише в теорії примат ідеї, при чому в практиці маси ставлять форму на перше місце.

Речі важкі, з глибоким змістом, «не йдуть» або йдуть дуже рідко в порівнянні з речами ефективними, дарма що ці останні поверхові й безідейні. Щоб вивести «важку» річ і хоч трохи причепути її публіці до вподобі, викреслюється цілі місця в партитурі, зміняється темп, самовільно інтерпретується первісні задуми композитора, переаранжовується вдесяте і всоте твір, доки велетенську ідею твору обкроїться до пігмеїських розмірів: орієн-

тація на публіку, серед якої спрощений твір, дарма що з викривленою ідеєю, находитить краще прийняття. Це стає вихідною точкою не лише для інтерпретатора, але й для самого автора, що приневолений творити під диктат і смак публіки, як композитор, — так само і як диригент та взагалі виконавці приневолені спрощено інтерпретувати ідейні твори. Ось тут накреслюється примат форми над ідеєю. Тому саме в концертових, оперових та ораторійних програмах бачити головно такі твори або уривки з таких творів, які «беруть» не змістом, а формою; тому арії з «Ріголетто», що іх хлопчаки наасвистують по вулицях, входять аж до занудження обов'язково в кожну концертову програму тенора, що себе «шанує», а молитва з «Рієнці» (називаю її тільки прикладово) дуже рідко туди потрапляє. Чим арія Рудольфа з «Богеми» в мистецькому розумінні вартісніша від Парціфалевого пересвідчення — «Крізь терпнія до спасення»? Чи не глибше її цінніше для мистця, а виховніше для публіки, було б організування серії концертів, присвячених одному композиторові чи кільком, поєднаним епохою, світоглядом або стилем творчості? Їхню творчість можна б презентувати циклями (як це, до речі,увійшло в правило концертової діяльності мистців певної класи; напр., циклічний твір Шуберта «Зимова мандрівка», Шумана «Любов та життя жінки», Бетговена «До далекої улюбленої», і т. і.). Аби не вічне повторювання «переспівуваних пісень»! Чому зовнішній блиск має притемнювати глибину твору — на це дає недвозначну відповідь вислід взаємовідносин між грайливою формою і прихованим для невправного ока глибинним змістом.

Орієнтація на публіку, чи на мистецтво? Потреба взаємопроникання.

Із наведених вище понять виникає третя проблема, а саме: куди орієнтуватись, на всевладну публіку, чи на несплямоване мистецтво?

Ідучи лінією найменшого опору, мистцеві слід би змагати до поверхності; пристосовуючись до вокального мистецтва, співак повинен би дбати за вищколення органу на подобу «єрихонської сурми», яка конкурувала б з металем, та громом, свій репертуар будувати на таких щедеврах, як «Паяци», «Богема», «Ріголетто», тощо, обмежуючись тільки на цьому, постійно повторюватись, щоб викликати в слухача, якщо не виконанням, то хоч би репертуаром, враження другого Каруза. До повнішого запряження мистецтва на послуги своєму честильству й дешевому успіхові, слід би аристові-співакові обов'язково придбати італійське — чи іншої відомої вокальної школи — псевдо, розвинути неймовірно гучний пропагандивний апарат про «геніальність» свого голосового органу, про свою систему співу, як одиноко правильну, як пряме продовження «Карузової методи». Тоді для повної декаденції вокального мистецтва залишається перейменувати його на «жонглерство».

Перспективи визволеного мистецтва.

Оздоровлення мистецтва взагалі, а музичного зокрема, великою мірою залежатиме від установлення правильних взаємовідносин між мистцем і культурною публікою; можна не сумніватись, що якість мистця буде прямо пропорційною до ступня культурної та мистецької зрілости слухача.

Коли досі перестарілі критерії в мистецтві беруть гору, збирають іще багате жниво серед мистецьких доволі виробленої західноєвропейської публіки, — вже твори Бітерлінга («Мистецький спів») поволі приносять нове світло серед темряви сумнівних вартостей у музичному мистецтві. Це тим більше говорить про виправдану доцільність і розмежованість вартостей та з'ясування змісту незфальшованого й чистого мистецтва (це не має нічого спільного з так званим «мистецтвом для мистецтва»).

Це потрібне не лише з уваги на несплямованість мистецтва, але головно з огляду на його психологічно-emoційну, культурно-виховну й загально-національну роль в суспільстві. Мистецтво, плекаючи елементи краси, добра й волево-животворчого динамізму, дає аптеозу людини і розкриває світові обличчя своєї «альма матер». Мистецтво може бути вправді зловживане для пропагандивних цілей (напр., у Совдепії), але ж ніхто не може заперечити

доцільноти плекання його, як вияву культурних прямувань народів і як середника для міжнародних контактів (тут може бути за приклад композиторська творчість великого польського музики Шопена, концертова діяльність Пaderевського чи виступи нашої капелі Кошиця, тощо).

Перед особливими завданнями стоїть українське мистецтво, яке повинне бути тісно пов'язане з народом. Ця пов'язаність повинна маніфестуватись в оперті мистця на високі цінності ідейної спадщини українського мистецтва та на орієнтації на найвибагливішого, а не на поверхового українського сприймача. Це зумовить, з одного боку, ріст мистця, а з другого — культурне реагування публіки, зокрема мистецької критики. Критика повинна радше дошукуватись глибоких цінностей, аніж примітивного визначення рівня мистецтва за акустичними, силовими критеріями. Тоді закінчиться «кам'яна доба» у відчуваннях сучасної невправної критики, для якої «грімке-голосне», «дзвеніть-лаштить» — це синоніми мистецького. Ці суб'єктивні відчуття критиків щодо акустичних розмірів звуку-тону в просторі є зовсім ілюзійні. Критики не завдають собі труди піти на добрий концерт, де б їх вухо звикло до реєстрування сили звуку з віддалі; замість того, вони піддаються обманові спричиненому акомодуючою властивістю мікрофону чи радіо і переводять ідентичні сприйняття в площину концертової залі. (Часто великі голоси, як от Каруза чи Шаляпіна, здавалися відразу малими на операх сценах і концертових естрадах). Зрештою спрощеність й поверховість ставленої проблеми, нефаховість оцінки, пересадне бажання критикувати заради самої критики, байдужість та незацікавленість — це прикмети реакції ляіка на зорганізоване мистецьке формування.

Через тісні взаємовідносини мистця й публіки, їхне обопільне дозрівання приведе, без суніву, до оздоровлення. Тоді, в цій тонкій галузі культурного вислову, зокрема український мистець не скаржитиметься на слабу реакцію своєї ж публіки на його артистичну працю. Зрушений резонансом публіки на його творчі зусилля, він находитиме все нові сили до чергового піднесення.

В обличчі такого бажаного обопільного розуміння, не буде місця для магів і дилетантів звуку (бо головне — вираз, а вже потім — звук, головне — слово, а вже потім — тон, головне — ідея, а вже потім — форма). Вокального мистецтва не спрошуватиметься до реєстрування акустичних рефлексів. Мистецька критика не шукатиме неістотного, лише викриватиме недомагання в царині мистецької творчості. При зрілій публіці і зрілій критиці мистець не почуватиме себе осамітненим і не втрачатиме мистецьких зв'язків з рідним середовищем. Він нав'язуватиме їх там, де універсальна мова мистецтва знаходить собі належний відгук.

Основна реформа в галузі виконання й сприймання музичного мистецтва піднесла б загально-національний мистецький рівень, викресала б свіжі творчі сили в мистця, наблизила б його до народу. Отак скріплene українське мистецтво могло б наситити українську культуру новим ренесансом, як рівно ж і започатки добу української «культурної інвазії» у світі.

Мистець, дійшовши розуміння мистецтва, добровільно відмовиться від дешевих ефектів та від усієї рутини гробокопателів мистецтва — тих жонглерів та атлетів, які йдуть за покликом невибагливих мас — *«rapem et circenses»*.

Справжнього мистця визначатиме прямування за одиноко правильним дороговказом, на якому видні слова: «в шуканні за правою». — Бо тільки в правді сенс мистецтва.

ДО ДУХОВОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЗМАГАЄ В ОСНОВНОМУ ШЛЯХОМ АКТИВНОГО ВКЛЮЧУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ МАС У БЕЗПОСЕРЕДНЮ ПРОТИОКУЛАНТСЬКУ БОРОТЬБУ.

П. Полтава («Ідея і чин»)

Культурно — наукові огляди

К. МИТРОВИЧ

Філософія в соєтській дійсності

Большевики, які так голосно кричать про наукову підбудівку марксо-ленінського вчення та свободу думки, не багато в кого вже викликають довір'я й ілюзії. Проте все ж таки цікаво приглянутись, як зустрінули вони наукове й культурне життя в країнах, які вони окупували. Такі приклади є не тільки кінцевими аргументами для деяких мрійників, але цікавими й для обізнаного з соєтським життям, як фактичний матеріал для вивчення їхніх метод.

На цьому місці хочемо поділитися з читачами досить вичерпними вістками про зустріч і розрахунок німецького філософічного світу з соєтською офіційною доктриною. Про це повідомляє журнал «Hochschulinformation» за листопад-грудень 1952, орган Централі Німецьких Студентів (VDS).

В першому році окупації навчання філософії в Східній Німеччині не могло бути радикально змінене через брак відповідних комуністичних фахівців. В цей період окупаційна влада старалася якнайдокладніше контролювати навчання філософії. Професори й доценти мусили складати наперед, для відповідних окупаційних властей не тільки пляни, але цілі тексти їхніх лекцій. Крім цього, вони мусили відвідувати конференції одного майора соєтської армії, що був призначений для контролю навчання філософії в цілій зоні, і відвідувати з ним особисті розмови, «які часто переходили в звичайний допит». Крім того, кожний викладач мусів подати, в формі накреслення власного світогляду, формулювання своїх філософічних поглядів, всі свої твори і, обов'язково, своє ставлення до діялектичного матеріалізму. Коли й цього не вистарчило, окупаційна влада звернулась в 1948 р. до всіх викладачів із запитником, що містив 15 питань і мав перерішти долю кожного викладача.

В міжчасі партія прискореним темпом підготовляла нові кадри «викладачів філософії» в партійних школах і впихала їх на місце відкіненіх, пенсіонованіх або й арештованих професорів. За даними газети від 1945 р., 13 професорів філософії покинули соєтську окупаційну зону, втікаючи від цькувань, погроз і арештів, і від партійних інквізиторів.

Вважаємо за потрібне подати тут декілька питань з вище згаданого «Запитника». Вони самі свідчать про раціоналістичний догматизм, про ті застарілі філософічні позиції з середини 19. ст. і про той тенденційний підхід до історії філософії, який викриває те, що раз на все документально стверджено. Рівночасно подано декілька відповідей проф. д-р Ляйзенгантга з Університету в Ені, який втік разом з тим запитником на Захід. Цей професор відтоді помер. Його відповіді, які дуже часто є глузуючі й саркастичні, є тією одинокою відповідю, яку можна дати на претенсійно поставлені примітивні питання політрука.

1. Чи визнає запитаний зроблений Енгельсом основний поділ філософічних систем на матеріалістичні й ідеалістичні, при чому Енгельс вважає, що позиція Юма є посередня, бо вона повисла між двома, і її він називає агностицизмом, а систему Канта — однією відміною агностицизму?

Відповідь: Т. зв. «Основний поділ філософічних систем на матеріалістичні й ідеалістичні» був зроблений Енгельсом не з філософічних чи наукових причин. Він мав пристосуватись до поділу суспільства на пролетаріят та буржуазію і вможливити в площині філософії те саме діялектичне протиставлення, як у політиці. Шо тут ідеться тільки про конструкцію, яка не відповідає різноманітності та своєрідності філософічних систем, показує перший погляд у науково дослідженню історію філософії...

Відкідаючи деякі спрощені й демагогічні інтерпретації Канта й Юма Енгельсом, проф. Ляйзенганткаже: «...Казати, нібито найкращим запереченням такої теорії пізнання емпіристів, як і теорії пізнання Канта, які є теоріями наукового

досліду, є практика, експерименти й індустрія, це щось незрозуміле, коли взяти до уваги, що Юм і Кант виходять обидва з експерименту, з природніх подій, які ми самі викликаємо. Та ж не перших сторінках «Критики чистого розуму» сказано: «коли Галілей обсервував, як кулі, яких вагу він сам підібрав, котились по склоненій площі, та коли Торічеллі надавав тисненю повітря вагу, яку він заздалегідь порівнював із певним стовпом води... тоді всім природознавцям близинув новий промінь... Таким чином природознавчі науки вперше були введені на тверду дорогу науки». ...Якраз фізик та експериментатор не знає, чим є речі в собі і не покладає на таке знання ніякої ваги; він знає речі тільки так, як вони на нас та на інших діють. Він не стверджує й не бажає знати, чим є електрика, магнетизму чи гравітація в собі, а тільки — як вони в формі світла, тепла чи міримої ваги з'являються. Таким чином речі в собі стають речами для нас: тобто вони є нам підкорені без того, щоб ми знали, чим вони в собі є. — Все те, що Енгельс у цьому уступі пише, свідчить тільки про те, що він ні Юма, ні Канта, ні наукових метод не розуміє. Примітивні поняття та уяви про суть наукового досліду та думання, якими Енгельс операє, не можуть бути мірилом науково обґрунтованої філософії, так, як вона розвинулась від 1888 р., в якому цей твір Енгельса з'явився.» («Л. Фоєрбах і кінець класичної німецької філософії», II. — М. К.).

Питання ч. 3.: Як дивиться запитуваний на проблему субстанції світу? **Відповідь:** «...Світ складається з мертвих тіл, живих організмів, одушевлених естив та творів людського духу; треба їх вважати всі за окремі субстанції... Субстанція світу, отже, може бути уявлена, як система субстанцій, які стоять у взаємному дуже комплікованому відношенні».

Питання ч. 9.: Чи визнає запитуваний, що зовнішній світ є в принципі пізнавальний, та що основою теорії пізнання є зображення зовнішнього світу та його відображення в людському мозку? **Відповідь** (зовсім викликаюча, насмішлива — М. К.): «Я визнаю, що зовнішній світ великою мірою не тільки в принципі, але й фактично може бути відображенням в людському «мозку», бо дотепер таких образів у мозку не знайдено».

Питання ч. 14.: Чи визнає запитуваний об'єктивну закономірність у соціо-історичному розвитку?... **Відповідь:** «Що ніяких «законів історичних подій та ніякої закономірності бігу соціальної еволюції немає, це так багатогранно й основно вже досліджено, що на подібне питання кожний, хто працював в ділянці філософії історії та методології історичних наук, може відповісти негативно. Припущення закономірності історичного процесу полягає на недопущенному перенесенні природознавчого думання на предмети духових наук, зокрема історичних наук. Історичний процес не може бути «пояснений» в сенсі пояснення природознавчих наук, а тільки може бути зрозумілий...»

З самих питань вже видно, чого хотіли довдатись большевики. Треба сподіватись, що гідність німецьких професорів філософії багато в чому завдала їм клопоту, і вислідів цього запитника вони публично не будуть обговорювати. Советська філософія це не творчість, вільна, досліджуюча думка, а інтерпретація догм (та ще яких догм...). З цього погляду, філософічне життя, як зрештою і все культурне життя в ССР, наскільки воно втиснене є в рамці служіння партійній програмі, ніякої вартості собою не становить. Це виявляється не тільки в нудних і пласких лозунгах і моралі літератури, в пласкій демагогії мистецтва, але теж і в науці й філософії. Мірою можливостей постараемось глибше заглянути в стан і вартість цих останніх ділянок в ССР. Треба, однак, сказати заздалегідь, що те, що совети називають науковістю, воно далеко розбігається з тими теоріями, на яких базують свою працю численні визначні науковці Західу, що найвище вірять у комунізм. Теж заздалегідь мусимо ствердити, що «науковість» марксистської ідеології розвіяв з майстерністю й знанням гідним Західу підпільній діяч України У. Кужиль у статті: «Науковість діялектичного матеріалізму» («Ідея і чин», ч. 10, 1946). На доказ цього зацитуємо тут одну фразу з У. Кужилем: «Жоден учений досвідної школи, тобто

жоден об'єктивний учений, не заперечить, коли скажемо, що при сьогоднішньому стані науки ніякі позитивні дані не дозволяють робити такі висновки, які матеріалізм робить про субстанцію і про перші причини явищ природи; що вже за своєю природою досвідна наука не може займатися такими питаннями, як субстанція і перші причини явищ природи... Це — поперше, а подруге, — чи наука може висувати догматичні твердження про майбутнє і відгадувати незмінні наслідки причин? Матеріалізм залюбки опирається на позитивне знання, але рівночасно відкидає його скептичну обережність і таким чином вироджується в природничо-науковий догматизм, який у недослідженіх питаннях опирається тільки на віру, в її догми наказує вірити кожному. Коротко переглянувши історію науково-природничих світоглядів, зараз побачимо, якою нестійкою являється їх догматичність».

Українсько-німецька зустріч психолгів

В перших днях березня ц. р. відбувся в Мюнхені конгрес німецьких та українських психологів, що поставив за основну тему цієї міжнародної наукової зустрічі проблему «напруження між сходом і заходом». Окрім цієї основної теми, була ще низка спеціальних рефератів, які стояли до неї в близькому відношенні і, в такому чи інакшому аспекті, доповнювали її. І так, напр., говорилося про психологію українця, аналізуючи східні і західні елементи його душі, про найбільшого українського філософа «без системи», як визначне явище на Сході Європи, про советську та американську психологію. Могло б здаватися, що всі ці доповіді не мають з основною темою нічого спільного і до неї непричентні, але коли ближче розглянути явно виказується, що так воно не є. Щоб говорити про напруження між двома об'єктами, треба передусім бути добре поінформованим, про які саме об'єкти розходиться. Знаючи їх питому вагу і властивості, можна щойно розбирати можливості чи кочечності напруги між ними, і так само, можливості поменшення цих напружень. Що представляє собою Захід, це ми всі менш-більш знаємо. Зате Схід для всіх все ще не розгаданий сфінкс; не будемо зараз входити в те, скільки тут нашої власної вини і, скільки ми прогаяли нагод, щоб інформувати Захід про нас, але хочемо лише на маргінесі відмітити, на які труднощі потрапляють всякі дискусії на теми «різниці», «протиріччя», «напруження — між Західом і Сходом» і всякі того рода «вищі»

дискусії, коли ми мусимо спершу представлятися, хто ми є і вслід за тим, нажаль, дуже часто, протестувати проти змішання чи утотожнення нас з нашими північними сусідами.

Зприємністю треба ствердити, що на цій конференції заступали німецькі доповідачі ці позиції, на яких стояли іхні українські товарищи, (напр. говорячи про напруження між Західом і Сходом, не відносили його до нас, а до Сходу за кордонами України, уважаючи, що щойно там може бути мова про правдивий Схід, — чи, доповідаючи про різницю між двома церквами — більш раціональною і реформованою західнію та і більш почуттєвою, але менше усвідомленою східнію — виразно зазначували, що до України іхні твердження не відносяться). Німецькі доповідачі назагал признавали відвічну культурну зорієнтованість України на захід, в противагу до деяких інших подібних імпрез, напр., до засідань мюнхенської секції ЮНЕСКО, де довгий час товклася така сама проблематика, чи до засідань «Абендлендіше Академі», тут треба було ще зводити бій за правильну постановку нашого питання.

— Конференцію відкрив коротким вступним викладом проф. І. Мірчук, який відчитав різні привітання, які наспілі на Конгрес (між іншими, сердечне поздоровлення від прем'єр-міністра Баварії, д-ра Егарда). Відтак проф. Мірчук впровадив слухачів в дальшу потрібну проблематику наступних рефератів, змальовуючи культурні взаємини України з Західом на

протягі з історії, вказуючи на виразний напрям і орієнтацію України в сторону Західу. Сьогодні теж включились українці в культурний процес Західу і намагаються, мимо еміграційних труднощів, жити з ним спільним духовим життям.

Даліші реферати були присвячені докладному розсліданню проблеми напруження між Західом і Сходом. Доповідачі висували різні причини напруження, як теж намічували можливості його усунення. Назагал подіжувались вони в тому, що духовна криза, — панівне явище в повоєнній дійсності — спричиняється в значній мірі до поглиблення цього напруження. Шукаючи, отже, за причинами напруження, зупинились вони над причинами духової кризи взагалі. За одну з основних причин вважали доповідачі техніку, яка всунулась між людину і природу та перетворила людину на бездушну істоту, функціонера цивілізації й апаратів. Технізація проходить в деяких країнах зовсім без тертя, як напр. в Америці, але в інших, напр. на європейському Західі викликує розчіплення персональності та тяжкі невротичні захворіння. На Сході Європи техніка застала зовсім неприготоване для неї релігійно-емоційне підложжя, вона затопила його у своїй всезаливаючій апаратурі і тим самим зраціоналізувала його, бо з машиною східня людина була змущена обходитись раціонально, а не емоційно. Ця нагальна технізація, яка залила в останньому часті Європу, характерна чим раз більшим темпом і сталоим рухом вперед. В своєму теоретичному гоні до пізнання зайшла, однаке, людина задалеко й впала жертвою свого технічного твору. Вона створила такий образ природи, в якому не має для неї місця. Її образ зник на користь образу природи.

Далішою причиною духової кризи сучасності є «повстання мас». Панівним типом людини стає пролетар, без історії, без роду, без цілей і обов'язків, звільнений від усіх вартостей. Він хоче бути у проводі і бути міроздайним у видаванні опінії; —стати на переді соціальної сцени, де перше було місце належало еліті. Тоді коли Захід здає собі справу з трагічного

стану, який заіснував у зв'язку з «умасовленням» людства, то теперішній Схід з гордістю рекламиє себе, як «соціальнє повстання мас».

Західній раціональний тип є повним протирічям до східного, емоційального типу людини. Західній «дух» — це протиріччя східної «душі». Він виявляється в інтелектуалізмі і кладе натиск на дію на життя; східня «душа» розіннює негативно всякий динамізм і кладе вагу на спокій і на світ «по той бік». В різних періодах життя Західу вдирається на перший пляц, то розум, то воля; на Сході ж панувало безконкурентійно і незмінно почуття коштом придущених по суті двох інших психічних функцій.

Індивід — основна випадкова база Західу — стоїть в різному протиріччі до типових для Сходу мас. Колективне почуття мас сприяє і полегшує створення колективних форм господарки і деспотизму. Український селянин з природи сильний індивідуаліст, боровся цілий час проти цих форм і платив життям за свої «неколективні» і «немасові» переконання.

Конференція тривала повних два дні і закінчилася спільною дискусією під керівництвом проф. І. Мірчука. Присутні, навіть цілком посторонні особи, т. зв. «непсихологічна авдиторія», виявили велике заінтересування до проблем Конференції, ставили прелегентам ряд запитань та висказувала свої зауваження. Вони часто висказувалися за докладнішим розробленням даної тематики, головно за детальнішою розбудовою історично-культурного тла. З обох сторін висловлено побаження, щоб такі зустрічі далі продовжувати. «Перша спроба таких зустрічей пройшла успішно, — сказав у своїм заключнім слові проф. Рогге — але кожний початок звичайно не є легким».

Було б неможливо не згадати, що ціла організація Конгресу і то не тільки технічна, була ділом д-ра В. Яніва, який вложив туди багато праці, використавши при цьому свої особисті зв'язки в німецькому психологічному світі та своє членство в Союзі Німецьких Психологів.

М. Смалько

Студентство — молодь

В. МАРКУСЬ

Політична конференція молоді з країн Східної і Центральної Європи в Парижі (5-7. 6. 1953)

Після січневого Конгресу 1952 р. різних екзильних політичних середовищ народів Східної і Центральної Європи, відбутої в Лондоні під протекторатом Комісії Європейського Руху для країн не заступлених у Консультативній Європейській Асамблєї, оня Конференція була найвизначнішою політичною маніфестацією східно-європейської еміграції.

5-7. червня в Парижі, з ініціативи Міжнародного Секретаріату для Молоді Європейського Руху та під почесним головуванням пп. П. Рено, Р. Шуман, П. Сплак, Г. фон Брентано, Е. Джякеро, Р. Ло, П. Серрарен, зорганізовано першу Конференцію Молоді Східної і Центральної Європи, за співучастю західних делегатів молоді. Основною проблемою конференції були питання становища в країнах за залізною заслонокою, завдання екзильної молоді стосовно до її батьківщини та до Європейського Руху. В конференції взяли участь представники еміграційних комітетів за Об'єднану Європу та делегати міжнаціональних політичних центрів. Були заступлені всі країни, які мали свою державність до 1939 р., як також еспанські республіканські емігранти та такі політичні міжнародні об'єднання молоді: християнські демократи, ліберали, соціалісти, аграрії і європейські федералісти. Найсильніше були заступлені поляки (16 дел.), румуни, чехо-словаки (11), угорці (10), болгари (8), і т. і. Балтійські країни були заступлені дуже малим числом делегатів (Естонія 2, Латвія 3, Литва 3). Західноєвропейські рухи молоді вислали також по кілька делегатів. В характері обсерваторів брали участь у конференції українці (3 особи) і білоруси (2). Українські обсерватори пп. д-р О. Волинець (Лондон) і д-р Б. Феденко (Париж) брали участь з рамени соціалістичної європейської організації, а п. І. Волоцак (Лондон) заступав Європейський Федеральний Рух Центральної Європи в Лондоні. Разом брали участь 69 делегатів екзильних народів та 22 від молоді народів Західної Європи.

Європейське Об'єднання і східно-європейські країни

Перший день конференції був присвячений програмовим доповідям та загальній дискусії в пленарній сесії. Між доповідачами виступили поважні політичні діячі, французькі та деяких інших народів, як також кілька екзильних політиків. Говорили цікаво, з певною дозою симпатії до поневолених народів, пп. Франсуа Мітеран, кол. міністер, голова радикальної фракції французького парламенту, Рене Куртен, голова французького Європейського Руху, Е. Пезе, віцепрезидент французького сенату, Бруман-Вайт, консервативний британський депутат, і ін. Головним моттом доповідей усіх цих політиків була ідея, що Європейське Об'єднання, яке здійснюється на Заході у формі перших міжнародних організмів (страсбурзька Асамблéя, пуль вугілля і сталі, Європейська Спільнота Оборони й інше), не може вдоволити справжніх європейців. «Європа шістьох» є тільки зав'язком Європи п'ятнадцятьох, а ця остання — цілої Об'єднаної Європи. Факт, що сьогодні Європа розділена залізною заслоною, не повинен присипляти нашої чуйності та свідомості, що ця барера є штучною, та що існують міцні фактори єднання між Західною Європою і народами советського бльоку в Європі. Об'єднана Європа шести країн була б тільки дефензивною формациєю, а може й карикатурою ідеї об'єднання, якби вона обмежилася наявним станом. Сучасні політики, але ще більше політично заангажована молодь, повинні ясно усвідомити потребу ширшої єдності, поширюючи її й на поневолені країни Сходу Європи.

Господарську проблематику порушив досить цікаво п. А. Філіп, колишній французький міністер, займаючись питанням економічної співпраці Західної і Східної Європи після звільнення з-під советів.

З екзильних політиків виступали пп. Н. де-Авер (мадяр), С. Бачкіс (литовець), Г. Гафенку (румун), З. Заремба (поляк) й інші. Виступи цих осіб своїм змістом і проблематикою поважно різнились від рівня промов західноєвропейських політиків. Одиноко цікаво її змістово говорив п. Гафенку, кол. міністер закордонних справ Румунії, який глибоко проаналізував теперішню мирову передишку і зміну політичної тактики Москви, подаючи аналогію з історії російського імперіалізму. Завжди коли Європа об'єднувалася проти Росії в обороні своїх вартостей і політичних інтересів, Москва нагло змінювала свою тактику, пропонуючи мир. Такий мир був складений в 1808 р. Олександром I. з Наполеоном, в 1856 р. Олександром II. з європейською коаліцією в Парижі, і в 1939 р. відомий договір Молотова — Ріббентропа, коли також поважна середньоєвропейська коаліція на чолі з гітлерівською Німеччиною стала грізною для Москви. Ale ні один з тих договорів не був мировою політикою на довшу мету. Це означало тільки зміну тактики з метою зробити ревізію і новий план експансії, яка є домінантною в цілій російській історії. Цей момент слід пригадати зокрема перед конференцією на Бермудах, де мала бути обговорена концепція загального погодження спірних питань між Сходом і Заходом. При евентуальній зустрічі з Маленковим, Заход не сміє пожертувати Східною Європою за ціну власного спокою, який в реціті решт, буде тимчасовим.

В дусі цієї доповіді, як також інших виступів, конференція прийняла звернення до керівників західних великороджав, щоб у майбутніх переговорах із Кремлем вимагали респектування основних людських прав та звільнення політичних в'язнів і розпущення концентраків у Східній Європі, як також відтягнення советських окупаційних військ і вільних виборів під міжнародною контролею в звільнених країнах.

Світла і тіні Конференції

За перший позитив слід вважати вже сам факт скликання і відbutтя цієї поважної Асамблії еміграційної молоді. Дійсно, належить до занебань еміграції, що до цього часу її молодь не спромоглась на зорганізування такого репрезентативного конгресу, якщо не враховувати вузькі локальні ініціативи. Між сотнею присутніх учасників звертали на себе увагу досить досвідчені, ознайомлені з парламентарною практикою, з добрым знанням мов і ерудицією, представники деяких національностей, зокрема поляки.

Можна сказати навіть на підставі зовнішньої обсервації, що екзильні народи мають непогану зміну своїх керівних людей. Західня школа поважно даеться відчути. Між зібраними, що заступали ривалізуючі чи навіть ворогуючі народи Східної Європи, існувала певна спільнота інтересу і атмосфера співпраці. Не можна тут говорити про якесь братання і единомислі, однаке принаймні назовні, вже нарешті східноєвропейський «котел» справляв враження спокійного.

Нагода конференції молоді була дуже відповідною, і під цим кутом в загальному треба вважати праці її резолюції за позитивні. Варт згадати, що критика її домагання були спрямовані не лише до «великих», але також і до цілості західноєвропейських народів і їх прилюдної опінії. При цьому останньому мається на увазі зокрема домагання правильно трактувати еміграцію та її покликання. Нещодавно страсбурзька Асамблея відкинула проект створення фонду для допомоги культурним силам екзильних народів, а один із міністрів закордонних справ, коментуючи цей факт, заявив, що це не є бажанням, щоб еміграція творила своє незалежне життя в західних країнах, мовляв, її призначенням на довшу мету є асиміляція. Проти такої настанови конференція дуже гостро виступила, а в цьому знайшла повну підтримку присутніх політиків і делегатів молоді західноєвропейських народів.

У згаданих на початку позитивах цієї маніфестації криється її слабі сто-

рінки. Перш за все, такі, а не інші, форма, характер і спосіб її організації, прозаджують те, що можемо назвати її тінями. Організацію конференції щедро фінансував офіційно Європейський Рух, але фактично не важко здогадатись, що першоджерелом фінансування є американські фонди. Справа не в тому, що ці фонди є злі або не бажані, тільки в тому, що східноєвропейська еміграція, а зокрема молодь, не вміла досі без фондів (а в тому і без інструкцій) зорганізувати власний політичний виступ. Відчувалось, що аж надзвичайно в'яже руки чужий гаманець.

По всій організації можна було спостерегти наперед устійнений і приписаний плян; чиясь порядкуюча рука з боку давалась сильно відчувати. В загальному, більшість присутніх не були людьми, яким ідея конференції є близькою. Треба признати відкрито, що для великої частини східноєвропейської еміграції Європейський Рух є тільки засобом, а ніколи не ціллю. Через цю хвіртку різni політичнi середовища, якi чогось тiльки для себе монополiзують марку демократичностi, думають робити свою нацiональну, коли вже не нацiоналiстичну, полiтику. Цiкаве явище «лiдершiп» можна було й тут констатувати; поляки, якi домоглисiсь найбiльшого застupництва, мали амбiцiю грati першу ролю. Iснуvala цiкава коалiцiя т.зв. еmigraciйних «великих» поляки-чехи-румунi-угорцi. Национальнi амбiцiї сильно давалися в знаки, якi взяти до uвati обсадження голiв доповiдникiв riзних комiсiй, вже не говорячи про склад Центрального Комiтету Постiйної Конференцiї Молодi Схiдної i Центральної Европи, яку покликала до життя якраз ця перша Конференцiя. До ЦК, який налiчував 36 членiв, обрано з 11 екзильних народiв, крiм представникiв захiдноєвропейських груп, 6 полякiв, по четверо чехiв, мадяriв, румунiв, при чому для балтiйцiв i альбанцiв залишилось по одному мiсцю. Щe гiрше виявляється склад виконного органу — Бюра Постiйної Конференцiї Молодi Схiдної i Центральної Европи, в якому на 11 членiв знайшлось аж чотири полякiв (голова також польський соцiялiст Талько), на-томiст не одержали нi одного мiсця естонцi, латвiйцi, литовцi, альбанцi i уkrainci, якi є застupленi через ЦК.

«Лiдершiп» виявився i в iнiх моментах: поляки просунули резолюцiю, в якiй засуджують Ялту й Тегеран, виключаючи з того Потсдам. Щodo загальної атмосфери i пiдходу до справ, то одна засаднича справа поважно вдаряла в очi. Piд Схiдною i Центральною Европою всi делегати i доповiдачi розумiли краiнi поза советською сферою до 1939 p. Румунам, мадяram, полякам важко було погодитись, що народами поневоленої Схiдної Европи є та-кож украiнцi i бiлорусi. Для цiлi цiєї Асамблей несправедливостi советського iмперiялiстичного режими почалися в 1948 p. або, в краiному випадку, в 1945 p.; напр., у проектi звернення до молодi за залiзою заслоною звучало: «вiд шести рокiв ви, молодi друзi, giрко терпите в частинi Европи, що є закутою, поневоленою i залишеною на призволяще». Треба було iнтервенцiї литовця, що змiнiti цю частинu звернення.

Так само слiд зауважити за дуже претенсiйнi деякi виступи та вiдзначення в резолюцiях своєрiдного монополiзування експертизи в справах Сходу. Це звучало iнодi фальшиво, бо немало мiж учасниками було таких, що советського режими взагалi не бачили, а прибули на Захiд iще пiд час вiйни..

Зауважи до украiнської участi

Участь згаданих украiнських обсерваторiв обмежилась тiльки на «кулюарнiй полiтицi», з метою здобути прихильнiсть riзних delegacij для призначення мiсця Украiнi в майбутньому органiзмi. Цього i вдалось обом соцiялiстам osягнути, при чому вони опирались на пiдтримку польської делегацiї та iнших соцiялiстiв. Належить вiдзначити, що болгарська група, а також частково мадяri, ставились з резервою до украiнських заходiв. Вкiнцi на одне вiльне miсце (якого не передбачено для жадної нацiональної delegaцiї або полiтичного центru) обрано украiнца в особi д-р B. Fеденка. Натомiст у дiскусiях на засадничi схiдно-европейськi темi, до яких украiнське критичне становище дуже напрощувалось, niкто з обсерваторiв суттево не виступав. Це можна поставити, як iхнiе недотягнення, бо треба було розвiяти не одне фальшиве поняття, кидане промовцями. Учасники — гостi не мали права висту-

пати, і тому таких претенсій не можна ставити до кількох присутніх українців, одному з яких, доречі не дано голосу, і то без абиякої товариської інтервенції з боку українських обсерваторів чи чужих делегатів, за винятком одного голляндця, який запротестував проти такого трактування учасників Асамблеї Молоді і демонстративно залишив залю.

В кінцевому висліді треба вважати за позитив і осяг, що українська делегація брала участь, та що здобуто одне місце в ЦК. Можливо з цього початку вдастся здобути рівноправну позицію для українців у цьому організмі, який нині є найбільше репрезентативним серед подібних установ.

ЗЕНОН Р. ВИННИЦЬКИЙ

Перший Конгрес Українського Студентства Америки

Питанню студентського життя в нових країнах поселення, зокрема в США, ми присвячуємо належну увагу на сторінках нашого журналу, бо вважаємо, що це справа першорядної важливості. В 2. ч. 1951 р. (стор. 116) наш співробітник В. Петришин подав загальну характеристику українських студентських відносин в США в статті: «Початки українського студентського життя в США». В 4. ч. 1952 р. (стор. 112) В. М. актуально скометував підготову Першого Студентського Конгресу в статті: «На шляху до оформлення українського зорганізованого студентського життя в США». Конгрес, що відбувся 10-12 квітня 1953 р. в Нью Йорку, є знаменною подією в нашому студентському житті. Тому присвячуємо ѹому одну звітно-інформативну статтю і один коментар з-під пера двох активних студентських діячів США і наших співробітників — З. Р. Винницького і В. Петришина.

Редакція.

«Ми, українські студенти З'єдинених Держав Америки, що бажаємо закріплювати академічні вольності та студентські права та обов'язки для захисту власних студентських інтересів та розбудови академічного життя, а також для країшої помочі організованим формам українського студентського руху на чужині, для праці, для добра Америки та визволення України. Установлюємо статут для створення професійної централі Українського студентства в Америці — в 45-ту річницю 1-го Всеукраїнського Студентського Конгресу у Львові».

(Акт Оснування Союзу Українського Студентства Америки, Нью-Йорк, 12. квітня 1953).

Перший Український Студентський Конгрес в Америці, що започаткував існування нової організованої клітини українського студентства в краєвому маштабі — це — вислід чотирірічної муравлиної праці гурта ентузіастів — діячів українського студентського руху. Піонером цього діла був Іван Гута, колишній член Управи ЦЕСУС-у, який прибувши в 1950 році до США, діяв безупинно в напрямі об'єднання українського студентства Америки.

Реальне життя вказувало, що українське студентство в США — об'єднане в одній, загальній, центрального характеру організації — зможе краще забезпечувати свої академічні й соціальні інтереси та здобувати поважніше значення й можливості в загально-національному маштабі. Практична дія І. Гуті мала дві основні цілі, як підставу для успішного завершення попередніх постулатів: спопуляризування ідей конечності наладнання українського студентського життя в США на загально-національній, становій основі серед молодих українських студентів в університетах США, так новоприбулих, як і уродженців Америки українського походження; здобуття моральної і практичної підтримки від українсько-американського громадянства, зглядно — від його чільних речників, для завершення цієї ідеї, яке заповнило б їще одну прогалину в громадському житті нашої спільноти в Америці та, знайшовши відповідну син-

тезу світлих традицій українського студентства і вимог та умов нової дійсності, зміцнило б живучість українського студентського руху.

В цій справі поважним кроком вперед були наради студентського активу в липні 1952 року, під час 5-ої конвенції УККА. В нарадах, під керівництвом представника УККА д-р В. Шандора, взяло участь біля 40 студентів. Вони ґрунтовно обміркували і сконкретизували справу створення студентської централі в США та накреслили шляхи практичної дії. Створене 2. липня 1952 р. Українсько-Американське Студентське Товариство ім. Адама Коцка (в Клівленді, стейт Огайо), стало передовою ланкою українського студентства в США, передянявши ініціативу праці для створення Союзу Українського Студентства Америки. 16. серпня 1952 представники УАСТ-Клівленд відбули ширші наради з активом УСГ-Нью-Йорк. На нарадах у Нью-Йорку вирішено скликати в Клівленді Конференцію Українських Студентських Організацій Америки, з метою повторного обміркування можливостей та створення органу, який передяняв би офіційно відповіальність за долю українського студентського руху в Америці. Конференція внесла рішення скликати 1-ий Конгрес Українського Студентства Америки та покликала до життя свій постійний орган, якому доручила підготовку Конгресу — Діловий Секретаріат (ДІ-СЕК).

Після п'ятимісячної діяльності, Діловий Секретаріат вирішив на засіданні в Нью-Йорку, 22-23. лютого 1953, скликати 1-ий Конгрес Українського Студентства Америки в Нью-Йорку, в славному Колюмбійському Університеті, 10-12. квітня 1953.

Українське громадянство Америки щиро вітало факт скликання Студентського Конгресу знаменними голосами в пресі, зокрема в двох найповажніших наших газетах в США — в «Америці» і «Свободі». З нагоди Конгресу вони присвятили багато уваги справам українського студентства Америки, відзначаючи, що вже сам факт Конгресу дає докази того, що добра воля, завзяття і витривалість — прикмети так дуже властиві студентству — визначають Студентський Конгрес, як небуденну і знаменну подію в житті української спільноти США. Зокрема приємну несподіванку зробила українському студентству редакція «Америки», що заходами УСГ-Філадельфія видала в день Конгресу перше студентське друковане слово в Америці — «Сторінку Студента», яка тепер з'являється в складі «Америки» кожного місяця, завдяки невтомній праці членів УСГ-Філадельфія, І. Головінського та Т. Онуферка, насьогодні членів Управи Союзу Українського Студентства Америки.

11-12. квітня 1953 р. стали історичною датою українського студентства.

Привітну конгресову зарю в «Каза Італіяна» заповнили понад чотири сотні присутніх: делегати станових студентських товариств, представники ідеологічних і фахових студентських організацій та численні гості. Американський національний гімн започаткував відкриття Конгресу, після чого відбулись вітання від присутніх. Із звіту мандатної комісії (в складі — Елінор Кульчицька, Катя Кохно, Дмитро Пілецький) випливало, що в Конгресі взяли участь 80 делегатів з 89 мандатами від 22-ох українських студентських станових товариств із східних, середньозахідних і західних тейтів США. До Почесної Президії Конгресу входили понад два десятки представників центральних українських установ в США, відомих чільних громадян, професорів і науковців, що висловили в своїх вітаннях запевнення моральної й ділової підтримки для Централі Українського Студентства Америки. Серед цілої низки писемних привітів, надісланих Конгресові з усіх континентів, де сьогодні перебувають у вільному світі українці, слід відзначити вітання від Митрополита УАПЦ Владимира Іоанна і від Архієпископа Екселенції Кир Івана, як також привіт від губернатора стейту Нью-Йорк Томаса Дюї.

Конгресом керувала Ділова Президія в такому складі: Дмитро Григорчук — голова, Елінор Кульчицька і др. Орест Рижій — заступники, Евгенія Коваліска та Катя Кохно — секретарі.

Крім звичайних конгресових формальностей і нарад, до програми Конгресу увійшли доповіді відомого нью-йоркського адвоката Михайла Пізнака (головного правного дорадника УККА), проф. П. Е. Мозлі з Колюмбійського Універ-

ситету (кол. дорадника Рузвелта в Теграні і Ялті), проф. Дж. Е. Решетара з Прінстоунського Університету та др. Івана Фізера.

Наради другого дня стояли під знаком звітів ділових конгресових комісій, прийняття статуту, резолюцій та вибору Управи. Багато часу і уваги віддав Конгрес статутові Союзу. Статут приготований окремою комісією (Винницький, Голяш, Надія Вовк) був предметом дискусій і розважань конгресової статутарно-правної комісії, яка, мимо внесення кількох другорядних поправок, схвалила проект статуту і подала його Конгресові. Конгрес прийняв статут під час другого читання, з заувагою, що він іще буде узгіднений з американськими правниками та опісля стане основою для урядової інкорпорації Союзу.

Статут визначив такі основні завдання Союзу:

«Завданням Союзу є діяти в інтересах українського студентства, а) через створювання на університетах Америки кращого і більш сприємливого розуміння змагань Української Нації за Вільну Соборну Самостійну Державу; б) через закріплювання знання про моральні і духові вартості українства та плекання і поширювання українських ідеалів і традицій в США; в) через підготовку своїх членів для здобування конечного інтелектуального і практичного досвіду, потрібного, щоб стати активним членом в українській спільноті в цій державі, або Вільній Україні; г) через координацію діяльності членських організацій; г) через організоване включення в життя американського студентства, в працю тутешніх українських інституцій, зокрема Українського Конгресового Комітету Америки».

Після прийняття статуту обрано Управу. На президента Союзу обрано Елінор Кульчицьку з Філадельфії, яка в 1952 р., маючи 22 роки, закінчила з визначним успіхом студії в Університеті Пенсильванії. Уроджена в США, вона була в рр. 1949-1950 організатором і головою Українсько-Американського Університетського Клубу в Філадельфії. Віцепрезидентами Союзу обрано пп. Михайла Почтаря, Зенона А. Кравця, Антона Штуку і В. Петришина. Генеральним секретарем стала Євгенія Ковалська, а скарбником — Дональд Кідон. На чолі студійної, пресової, культурно-освітньої комісій обрано І. Сиру, І. Головінського і Т. Онуферка, а комісію для окремих дочучень очолив Й. Карапінка. На голову контрольної комісії обрано інж. Д. Григорчука, а на голову товариського суду — М. Біласа.

Надзвичайно правильну, а до цього й модерну політику провела на Конгресі комісія-Матка чи, радше, провів її голова інж. В. Лагошняк. Уникаючи давніх нездорових звичаїв, він ставув на становищі, що Управу Союзу треба творити не за партійним ключем, не за шляхом аритметичної консолідації, але за принципом створення Управи як життездатного тіла, до якого входять люди без комплексів конечності партнополітичної диференціації студентства, люди таки з одного середовища — українського і студентського. Тому й до Управи Конгрес вибрив більшістю голосів, схваливши в цей спосіб політику голови комісії-матки, уродженців Америки і новоприбулих українських студентів, ділових людей із двох близьких осередків (Нью-Йорк і Філадельфія).

Звичайно, найблискучішою частиною Конгресу були доповіді адвоката Пізняка, проф. Мозлі та проф. Решетара.

Адвокат М. Пізнак, уродженець Америки, українського походження, видатний лідер УККА і український патріот, висловив із патосом у своїй доповіді признання зусиллям молодих людей в напрямі об'єднання кадрів майбутніх молодих провідників професійного, наукового і громадсько-політичного життя, що з них кожен у ділянці свого фаху діятив для добра України і для оборони її прав. Багато уваги присвятив він правній стороні організаційних можливостей українського студентства в Америці. У своїй промові проф. П. Е. Мозлі провів аналізу характеру й діяльності американських студентських і університетських інституцій, їх завдання і їх ставлення до поодиноких суспільних проблем, вказуючи різниці між американським і європейським студентсько-університетським життям. Він закликав українське студентство не замикатись у стінах українського життя, але брати активну участь у житті

американських університетів і в цей спосіб виконувати своє окреме післаництво в Америці. Він коротко присвятив увагу завданням і праці Східно-європейського Фонду. Він заявив одверто, що йому відомо, що українці ставляться з низкою засетрежень до Фонду (колись —: «Фонд Вільної Росії!») і до «програми дослідів ССР». Однак, він, як голова тих установ, запевнивав, що Фонд і «програма» не є під впливом російської біологічної державності, і просив Конгрес зайняти в тих справах позитивне становище. Конгрес опісля ухвалив резолюцію, в якій поставлено співпрацю українського студентства Америки з названими установами та користування з їх угодіднень. З правдивою пошаною відзначив проф. Мозлі великі досягнення української науки й культури, які, незалежно від важких умов розвитку, додержують кроку в розвитку науки й культури інших народів.

Велику і приемну несподіванку зробив учасникам Конгресу свою доповідь проф. Решетар, представник третього українського покоління в США. В своїй цікавій доповіді він виявив близкуче знання українських студентських справ. З окремим натиском він підкреслив завдання і місію українського студентства у вільних країнах Захуду, головно в Америці, де з університетських катедр можна з визначним успіхом боротись за права великої Української Нації на відновлення самостійної держави. Проф. Решетар закликав вести таку студійну політику, яка стояла б на службі українського державного будівництва і правильного розвитку всіх ділянок українського національного життя.

В програму діяльності українського студентства в США він порадив увести такі 4 основні пункти:

1. вносити в спосіб думання американців певність, що комунізм це остання стадія російського імперіалізму;
2. закріплювати серед американців у висококваліфікований і дозрілий спосіб знання історії й культури України;
3. діяти в напрямі запровадження викладів української мови, літератури, історії й культури до індексу американських університетів;
4. боротись проти безплідного й нікчемного агресивного партійництва, що його стараються вносити в українське студентське життя деякі партійні угрупування.

Англомовну доповідь виголосив др. І. Фізер. Він підкреслив багато світлих моментів з історії українського студентства та потенційну роль студентства в недалекому майбутньому українського народу.

Наради Конгресу закінчено однохвилинною мовчанкою для вшанування пам'яті студентів, що загинули в обороні свободи і гімном «Ще не вмерла Україна». Опісля відбулось підписання «Акту Оснування Союзу Українських Студентських Товариств Америки» учасниками Конгресу.

В. ПЕТРИШИН

По Першому Конгресі Українських Студентів Америки

(Кілька підсумовуючих думок)

Тому два роки, в тому самому журналі, мені доводилось писати про початок українського студентського життя в США, де, між іншим, я твердив, що коли приглядаєшся до форм спорадичної діяльності українських студентів у тутешніх університетах, виявляється підстави думати, що можна б осагнути далеко кращих успіхів у студійній і пропагандній роботі американсько-українського студентства, якби його ініціатива була скординована, а діяльність — плянована та насичена вартісним змістом. Тоді загально визнано серед усього студентства й громадянства, за конечну потребу постанови

I. Конгрес Українського Студентства Америки

студентського центру. Ця проблема стала «хлібом насущним» різних сходин і гутрок поодиноких студентських гуртків, та навіть предметом уваги деяких українських громадських установ. Тому не диво, що коли після двох років наближався час Першого Конгресу Українського Студентства Америки, студентство й громадянство привітало його з неприхованим ентузіазмом і вдovolenням. Це ж було став на шлях організованості і цілеспрямованості один із дуже важливих прошарків суспільного життя української спільноти, який із своїх рядів повинен видати висококваліфіковані кадри працівників науки, політики й суспільно-громадського життя.

З кожним днем наближення Конгресу, зв'язані з ним проблеми накреслювались у своїй повній ширині й гостроті. Кожний з українських студентів знов, що, поминаючи кілька менше важливих технічних справ, перед учасниками Конгресу стояли до розв'язання чотири найважливіші завдання та проблеми:

1. Створити Студентський Союз, як центральну організацію українських студентів Америки.
2. Зберегти єдність українського студентського руху у вільному світі, під моральним і ідейним проводом ЦЕСУС-у.
3. Знайти спільну мову і базу діяльності на терені Союзу між уродженцями Америки і новоприбулими студентами.
4. Зробити все, що можливе, щоб Союз став огнищем порозуміння між студентами різних українських земель, віровизнань і переконань.

Треба об'єктивно і без пристрастей ствердити, що Конгрес, як основник нового організаційного тіла, яким є СУСТА, що охоплює в своїх рядах всі організовані американсько-українські студентські товариства, вив'язався з свого завдання цілком задовільно. Три перші проблеми, гіерархія яких віддзеркалена в поданій енумерації, були розв'язані спільно всіма делегатами-учасниками Конгресу краще, ніж того сподівались навіть самі організатори. Хоч як це дивно в українських відносинах, а зокрема для деяких вояовничих наставлених коментаторів і «власних кореспондентів», — все це сталося без війни й «кровопролиття», і без нескінчених сварок. Сталося це у висліді спокійних і розважальних, але заразом повних динаміки, дискусій у комісіях. В нас чомусь прийнялась фальшивна опінія, за якою окріється динамічність акції не швидким і енергійним промоцівуванням шляху до успішного прийняття певного рішення, а криком і сваркою, які фактично є органічними складниками хаосу. Отже, в правдивому розумінні, «динаміки» на Конгресі було досить; Конгрес був не тільки успішним (чого зрештою ніхто не заперечує), але й динамічним.

Четверта проблема, хоч зasadniche не менш важлива від попередніх, не осягнула свого остаточного завершення в розумінні деяких учасників. Під цим я розумію, що нововибрана Управа своїм складом не задовольняє сто-відсотково всіх учасників. Все таки треба ствердити, що в принципі ця проблема була розв'язана також позитивно. Негарною звичкою в нас є те, що за всі недотягнення якожебудь акції чи імпрези ми обов'язково винуватимо нелюбих нам людей з противними поглядами чи віровизнанням; мовляв, всі інші винні, тільки не ми. На мою думку, брак об'єктивної самокритики й пे-реборщений суб'єктивізм — це чи не найбільші колоди до якогонебудь українського порозуміння і співпраці. Іншим нездоровим проявом, що його можна було зауважити на Конгресі, було намагання вбачати в пропозиціях, діях і мові людей, які не так думають, як ми, щось зле, вузько партійне, а вже в найкращому випадку — щось підозріле. Іншими словами, ми не цікавимось — ба навіть не слухаємо — коли людина говорить, які залеження є в основі її промови чи пропозицій, які є її висновки, чи вони логічно випливають із заложень; — а просто видаємо свій осуд, а з тим і контрпропозицію, часом безмірно абсурдну, на основі тільки того, хто говорить чи, вірніше, до якого середовища певна людина признається (або, може, її тільки заражують).

Мені здається, що цей останній момент може найбільше причинити до того, що Управа, хоч вона є далеко менш важливим чинником і фактом Кон-

гресу, аніж чотири основні названі вище проблеми, не була вибрана в такому складі, якого, можливо, всі без винятку собі бажали. З того, що сказано, випливає одне з завдань нововибраної Управи Союзу і всього студентства, а саме, щоб чисто студентські й національні справи не розглядати в проекції певної групи, тільки загального студентського й національного добра. Не менш важливим є застосування більшої дози самокритики та шукання в інших більше добра ніж зла. Я знаю, що для деякої з читачів це твердження видаватиметься звичайним лицемірством, але я смів висловити свою глибоку віру, що Управа не на словах, а в своїй діяльності керуватиметься цим принципом.

Студентство Америки на новому шляху

Перший Студентський Конгрес минув безповоротно, залишивши по собі дорожоказ, за яким повинні бути нововибрана Управа і майбутні конгреси. Статут Союзу, резолюції та протоколи Конгресу занотували багато цінних ідей, порад, побажань і доручень, що мають стати основою для праці Управи. Безперечно, учасники Конгресу були в куди кращому положенні, ніж Управа, тому що їх діяльність виявлялася в слові, що є далеко вигідніше, ніж проводити висловлені ідеї в життя. Все таки Управа робитиме все, що є можливе, щоб наложені на неї обов'язки виконати задовільно, сподіваючись, що делегати, які так щедро висували свої пляни й поради, так само щедро помагатимуть Управі в їх реалізуванні.

Організаційне оформлення

Однією з перших проблем, що стоять не тільки перед Управою, але й перед цілим студентством, є організаційне оформлення Союзу і його членів-гromad. Труднощі виривають не тільки з реєстрацією Союзу (чартерування), але більшою мірою з пристосуванням статутів різних студентських громад і товариств до статуту Союзу. Що скоріше вирівнюються статути різних громад, то швидше впорядкується студентство Америки, як також позбудеться з наших рядів тих людей, які з студентством, під теперішню пору, нічого спільногого не мають, а вносять тільки заколот. Черговим завданням буде зорганізування студентських осередків там, де їх ще немає. Вислід тієї акції залежить не так від Управи, як від самого студентства. Всі українські студенти Америки тут народжені і новоприбулі, повинні пам'ятати, що сильна студентська організація Америки служитиме не тільки українському студентству і визвольній справі українського народу, але також основним інтересам країни, в якій ми перебуваємо.

Ідейна єдність

Це, може, одна з найтяжчих проблем, що стоять насьогодні перед українським студентством у вільному світі. Ми мусимо собі вповні усвідомити, що вдереждання ідейної єдності залежить не лише від Управи, того чи іншого Союзу, або від Управи ЦЕСУС-у, але від кожного українського студента. Це внутрішня прилюдна опінія, що є тим живим, наказуючим і рішальним відгуком на всі прояви життя цілості і на поступування одиниць. Всі наші рішення в організований дії і наша особиста постава повинні розглядатися в проекції єдності. Ця проблема є тим небезпечнішою, що вона релятивно є дуже легка для позитивного паперового розв'язання в формі резолюцій чи декларацій, які, однак, нічого не варті, якщо ідейна єдність не буде збережена в практичній дії.

Для успішного виявлення такої єдності в дії — між іншим, статути подіноких союзів повинні бути уподібнені та сам ЦЕСУС повинен бути перебудований за лінією координаційного центру. При цьому треба згадати, що Перший Конгрес Українського Студентства Америки висловив свою надію, і віру, що саме в такий спосіб можна буде розв'язати цю проблему.

За яку студійну й стипендійну політику?

Не треба повторювати тези, яка для нас, українців, повинна вже була стати майже аксіомою, що за визволення України наш народ мусить постійно

боротись, розраховуючи в цій боротьбі передусім на власні сили, включаючи в неї всі наші фізичні й інтелектуальні засоби та використовуючи при цьому всі зовнішні кон'юктурні можливості. Ми також усі погодимось, що українська політична еміграція у вільному світі є відповідальна в першу чергу за ведення політичної боротьби чи, краще, політичної праці серед західних народів з метою усвідомити їх про цілі української боротьби, придбати для неї якнайбільше приятелів і виявити перед світом справжню ціль агресивного комуно-російського імперіалізму та його небезпеку для людства. Передумовою успіху такої нашої політичної роботи є наявність висококваліфікованих інтелектуальних кадрів, які стояли б на висоті свого завдання. Саме для виховання таких кадрів повинна бути звернена студійна й стипендійна політика Союзу і інших зацікавлених у цьому товариств та інституцій.

Другою ділянкою нашої студійної політики повинне бути вирощування кадрів у таких ділянках науки й культури, які є конечно потрібні для матеріальної, культурної й соціальної розбудови нашої звільненої в майбутньому країни, і яких ми, однак, не можемо сподіватись від інтелігенції вихованої в большевицькій дійсності.

Згадати б хоч такі дуже слабо обсаджені ділянки студій, як дисципліни українознавства, економію, політичні й філософічні науки, тощо. Саме в цьому напрямку доведеться керівним чинникам українського студентства Америки попрацювати. Через вироблювання опінії та індивідуальних порад, зокрема для молоді, яка щойно вступатиме на студії, ми повинні покінчити з тим нездоровим станом, що молоді українські студенти віддаються технічним наукам, не зважаючи на те, що вони до цього абсолютно не є покликані. Ми мусимо переконати юнака в тому, що, готуючись до своєї кваліфікованої професії, він повинен не тільки задоволити особисті потреби, але рівночасно й служити своїй спільноті.

Для ефективнішого висліду студійної політики Союз мусить застосовувати стипендійну акцію, яка може бути двоякою: а) власна, в Стипендійному Фонді, що вкоротці повинен постати при Союзі, та б) стипендійна опіка й інформація про стипендії з інших джерел.

Все таки, не зважаючи на частинний пріоритет студентів українознавчих і соціально-політичних наук у нашій стипендійній політиці, ми повинні визнати за основу не так фах, що його студіює молода людина, як її особисті варгості та студійні осяги.

Кожна об'єктивна думаюча людина погодиться з думкою п. З. Винницького (див. «Фенікс», зошпит ч. 2, рік 1951), що стипендійна політика,крім вище сказаного, повинна також вестися в напрямку забезпечення повними стипендіями, всіх тих студентів, які, крім своїх академічних обов'язків, покликані до виконування громадських завдань, як, напр., провідні діячі в студентському житті. Так зрештою роблять усі американські університети і допомогові товариства. Таке становище українських союзів і допомогових організацій уможливлює молодим людям віддатись академічній та студентсько-спільній праці. Інше становище доводить до того, що або молода людина совісно виконує свої обов'язки, як провідний студентський діяч, занедбуючи при цьому студії, або ж віддається впovні своїм студіям, занедбуючи свої студентсько-громадські обов'язки, чим деморалізує не тільки себе, але й своє оточення.

Розглядаючи студентський рух в Америці, як цілість, є підстави вірити, що він не заведе в надіях, які накладає на нього Батьківщина. А вона — Батьківщина, як підкреслює «Свобода», сподівається бачити на видних позиціях у науці, дипломатії, політиці, молоде заморське покоління, яке буде честю для українського імені, і яке в належний час, якщо доведеться, буде готове, внести і свій вклад у відбудову культурного й господарського життя на українських землях.

Європейська Конференція III. Звичайного З'їзду ТУСМ-у в Стразбурзі

(8-10 серпня 1953)

Засноване на ляйгаймському З'їзді в грудні 1949 р. ідеологічне товариство ТУСМ, як і кожна інша організація подібного характеру, переходить різні етапи свого існування. Після трьох років Товариство пройшло організаційний етап, який є залишкою дальшої життєздатності Товариства та виправдє задуми основників.

Перед Європейською Конференцією III Звичайного З'їзду ТУСМ-у стояло завдання ясніше сконкретизувати цілі Товариства та накреслити заходи їх реалізації. Рівно ж у зв'язку з політичною активізацією українського громадського життя останніх часів, постали нові проблеми, до яких ТУСМ вважав за доцільне зайняття становище.

Європейська Конференція ТУСМ-у, в якій взяли участь члени Товариства з Англії, Бельгії, Ірландії, Німеччини та Франції, була попереджена перед з'їздовою нарадою 8 серпня 1953, на якій з'ясовано в загальних рисах сучасне становище Товариства та намічено пляни і напрямні майбутньої діяльності на найближчі два роки. Слід відмітити вплив, який мала перед з'їздовою нарада на хід Конференції наступних днів. Всі основні проблеми були солідно продискутовані на попередній нараді і вимагали багато менше часу для їх роз'язки під час Конференції.

Сама Конференція проходила під гаслом духового єднання з українською молоддю на Рідних Землях, яка в особливо несприятливих обставинах революційної боротьби проти московського окупанта, знаходить теж можливість працювати над поглиблennям своїх знань в різних ділянках, а особливо над розробленням проблематики українського націоналізму.

Центральною проблемою Конференції було уточнення завдань Товариства та пристосування засобів праці до нових умовин. Дискусії на цю тему були надзвичайно жживі та ділові.

Сконфронтувалися різні думки та погляди, які в синтезі остаточно визначили та доповнили накреслені при заснуванні позиції ТУСМ-у.

Товариство ставить собі за завдання, в першу чергу, якнайглибші студії націоналізму під всіми його оглядалими, розробку питання революції та проблему української держави. Такі основні теми запропоновано для студій членів на найближчі два роки. На майбутнє будуть організовані ідеологічні конференції, присвячені вищезгаданим питанням; вартісніші реферати, в міру можливостей, будуть опубліковані Товариством. (На іншому місці публікуємо витяги з резолюції Конференції).

Конференція також зайняла становище до актуальних справ політичного життя української еміграції. Товариство зокрема засуджує всяку капітуляцію перед ворогами України у формі зговорення деяких українських політичних угрупувань з КЦАБ-ом, МАКЦ-ом і т. п. Конференція вважає такі акти за шкодливі українському народові, і Товариство буде їх поборювати.

В рямцах Конференції прочитано реферати: «Тенденції сучасного українського націоналізму» Ярослава З. Пеленського та «Спроба характеристики і аналізи краєвих ідеологічно-програмових позицій» В. Маркуся.

Конференція одноголосно запропонувала вибрати до керівних органів Товариства на наступну каденцію таких осіб з європейського терену: Головна Управа: Голова — Г. Васильович (Мюнхен), Другий містоголова — Я. З. Пеленський (Мюнхен), Генеральний секретар — М. Галів (Мюнхен), Ідеологічно-політичний референт — М. Лабунська (Лювен — Бельгія), Референт преси — В. Маркусь (Париж), Член Управи — В. Микула (Лондон). Голова Контрольної Комісії — О. Коваль (Брюссель).

П'ять місць в Головній Управі за-

пропоновано обрати з терену США та Канади (перший містоголова, референт організації і кадрів, фінансовий референт, два члени Головної Управи).

Рішення Европейської Конференції

III. Звичайного З'їзду ТУСМ-у будуть надіслані на Північно-американську Конференцію членів ТУСМ-у, яка відбудеться в Торонто 7-9 вересня 1953 р., для зайняття становища членів США і Канади.

А. Гончарів

17. Конгрес ЦЕСУС-у в Парижі

В дніях 22 і 23 серпня 1953 р. відбувся в Парижі 17 Конгрес Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС). Це був черговий крок в історії українського студентства. Хто бував на попередніх З'їздах ЦЕСУС-у, тому на 17-му Конгресі, а вже навіть на 16-му яскраво падало у вічі, що кількість делегатів кожного разу меншає. Кільканадцять делегатів супроти кількадесяток, що колись брали участь в З'їздах ЦЕСУС-у, це справду є дуже алямуючим.

Над цією проблемою повинна застновлятися не тільки студентська централья, але також і ціла українська спільнота на еміграції. Вправді сам Конгрес цій проблемі дуже мало присвятити уваги, бо мав цілий ряд інших важливих питань до вирішення, за винятком голови КодУС-у — проф. О. Кульчицького, який в своєму батьківському привіті Конгресові, на-голосив це пекуче питання кадрів українського студентства поза межами поневоленої Батьківщини і сказав, що сьогодні не є тяжко одержати стипендії на студії, натомість є проблема, як знайти охочих до студій. Цей стан влучно характеризує д-р В. Маркус у в статті: «Студентство перед черговим іспитом», що з'явилася в «Українському Самостійнику» (ч. 37, від 13. 9. 1953).

Із звітів та інформацій, які подала на Конгресі уступаюча Управа ЦЕСУС-у, було видно, що студентство поза океаном подекуди вже зорганізувалось (США) в студентські союзи, а деінде знаходитьться в стадії організації (Канада). З приводу цього виринуло дуже важливе й пекуче питання об'єднання всього студентства в руках ЦЕСУС-у, бо ЦЕСУС мусить надальше остатись централею всього українського студентства. Для цього потрібно докласти всіх зусиль та пра-

ці. Добра воля і конкретні кроки мусять бути виявлені не тільки зі сторони Управи ЦЕСУС-у, але й з боку краєвих союзів, чи інших українських студентських об'єднань.

На 17. Конгресі ЦЕСУС-у окремо було поставлено питання єдності Союзу Українських Студентських Товариств Америки (СУСТА) з ЦЕСУС-ом. СУСТА формально не може підлягати ЦЕСУС-ові через обов'язуючі державні закони на цьому терені, що слід не забувати й мати на увазі ЦЕСУС-ові. Однак СУСТА поза формально правними моментами повинна виявити на ділі фактичну єдність всього студентства на терені США, вдержуючи безперебійно тісний діловий зв'язок з Управою ЦЕСУС-у.

В такій ситуації на нормалізацію відносин між краєвими союзами і ЦЕСУС-ом може мати негативний вплив практика, чи хочби лише тенденції ЦЕСУС-у вдержувати безпосередній діловий зв'язок із поодинокими студентськими товариствами чи громадами, що діють на терені краєвих союзів, поминаючи при цьому деколи управи останніх. Такі тенденції знайшли вже свій яскравий вияв на останньому Конгресі. Однак маємо надію, що ці маленькі недотягнення зникнуть і між краєвими союзами і ЦЕСУС-ом заіснусе повна єдність. Тоді все українське студентство зможе продовжувати й надальше світлі традиції студентської Централі.

Успішні ділові наради 17-го Конгресу ЦЕСУС-у закінчилися звітами ділових комісій, схваленням і прийняттям плянів праці на майбутнє і обранням Управи ЦЕСУС-у, президентом якої є тепер Кирило Митрович. Сподіваємося, що новообрана Управа вив'яжеться з тяжких завдань, які поклав на неї 17. Конгрес ЦЕСУС-у.

М. Г.

Студентська хроніка

Між жертвами червневого повстання в Східному Берліні є один студент, що походить із південного Тіролю і студіював у Західному Берліні. Студентство Західної Німеччини спонтанно солідаризувалося з робітництвом східної зони, яке відvaжно виступало проти поневолювачів.

«**Осередньосхідня Європа без німців?**» — має бути темою трьох міжнародних студійних курсів, організованих Північносхідною Німецькою Академією в Ленінграді 4-17. VIII., 19. VIII-1. IX., 4-17.IX. 1953. Окрема увага буде присвячена ситуації в Середній і Східній Європі в рр. 1945-1953.

Відоме університетське «Сіте» в Парижі, в якому мешкає коло 5000 студентів, досі не мало німецького павільйону. На початку травня ц. р. створено в Франкфурті фундацію для збудування німецького будинку, який мав би бути закінчений на початку академічного року 1954/1955 і вмістити 1000 студентів. 500 тис. марок пожертвувала Франція.

Національна Унія Англійських Студентів організує цього року 18 сільсько-господарських таборів праці для студентів. Англійські й чужинецькі студенти радо зголосуються до цих таборів, зокрема на сезон жнів.

В складі експедиції на Монт-Еверест у травні ц. р. був також студент Квінз-Коледжу в Кембріджі Джордж Банд, який є головою альпіністського клубу студентів. Його завданням було, під час експедиції, приймати через радіо метеорологічні вістки.

Болгарський уряд повідомив усіх болгарських студентів Віденської Політехніки, щоб вони повернулись до батьківщини до 15. серпня 1953 р., інакше їх вважатиметься за національних зрадників, із загрозою ліхих наслідків для рідні «залишенців».

Національний Конгрес Бельгійських Студентів прийняв проект про створення спеціальної комісії, яка займеться затисненням студентських зв'язків і співжиття з робітництвом. Згідно з проектом, кожний студент повинен відбути стаж на заводі, принаймні 15 днів під час ферій.

В Бурмі існує університет для старших, що має на меті дати високошкільну інтелігенцію молодій нації, яка виявляє багато зусиль у напрямі побудови власного життя. Старші віком особи-студенти поза своєю працею слухають виклади по дві години вранці і вечором; результати їх іспитів країці, ніж у звичайних студентів.

3 000 південноамериканських студентів навчаються в Еспанії, між якими є найбільше порториканців. В самому Мадріді студіюють 2000 студентів з латинської Америки.

Університет у Шікаго впровадив новий регламент для одержання магістерського диплому («бачелор оф артс»), гідно з яким, такий диплом можна набути щойно по чотирьох роках студій. 375 студентів виступили з протестом проти цього рішення, а декан університетського коледжу склав з цієї нагоди демісію.

Фінляндські студенти запросили ще в минулому році студентів з Ленінграду на окремий весняний курс до Гельсінкі. Советські колеги відповіли фінляндцям під кінець травня ц. р., прохаючи пробачення, що вони не зможуть взяти участі в курсі, бо зайняті іспитами...

Французьке Міністерство Освіти постановило збудувати нове університетське «Сіте» в Антоні б. Парижу. Це «Сіте» примістить 2000 студентів і 500 одружених. Для одруженіх передбачено апартаменти з двома кімнатами; при «Сіте» будуть городи для дітей і дитячий садок.

Рада Італійської Національної Студентської Унії на своєму засіданні в травні ц. р. рішила дати повну підтримку і тісно включитися в працю Координаційного Студентського Секретаріату в Лайдені, який постав у січні 1952 в противагу до комуністичного Міжнародного Студентського Союзу.

В провінції Юканат (Мексіко) студенти провели криваву демонстрацію проти губернатора, домагаючись задовільної платні для професорів. 50 студентів ранено, а понад 200 заарештовано.

Голляндський парламент розглядає проект, що має на меті покращання

фінансового стану студентів. Його головні позиції: зменшення податків для батьків студентів, зниження університетських оплат і збільшення стипендійних фондів.

9-ий Конгрес Турецької Національної Студентської Унії рішив нав'язати тісну співпрацю з студентами Греції і Югославії. У висліді створено спільне туристичне студентське бюро.

В Тай (Сіямі) існують 4 університети, і в усіх навчання провадиться рідною мовою; в цій країні є 10 тисяч студентів. В інших країнах південно-східної Азії, з огляду на різноманітність мов окремих провінцій, виклади відбуваються англійською мовою, як також по-англійському розмовляють між собою самі студенти.

Ротарі Клуб уділив на 1953-54 рік 95 стипендій у висоті 1.800 — 3.400 доларів річно. Спеціальність цих стипендій є те, що стипендіятам передуває в контакті і під опікою одного з членів Клубу під час своїх студій.

Пакс Романа — міжнародний рух католицьких студентів і інтелектуалістів — відбула цього року свої з'їзди в Данії (студентський рух) 28. VII — 2. VIII, та в Бонні (інтелектуалісти). На обох з'їздах українці були заступлені делегаціями студентської й академічної Обнови. В Данії брали участь пп. Оглюк (Лондон) і О. Кушпета (Тільбург).

Цьогорічна Геменська Зустріч, що відбулася 1 — 10. VIII 1953 р., займалася студіюванням проблеми: «Свобода християніна». Представники Обнови з Мюнхену, як і в попередніх роках, взяли участь у цій імпрезі.

Другий Високошкільний Літній Курс Українознавства, що його організує ЦЕСУС у співпраці з Делегатурою УВУ, відбувся 10-18 серпня 1953 р. в приміщенні Малої Семінарії у Вальбурзі (Альзасія). Загальною темою Курсу є «Українська людина і українська дійсність під советами». Кількість викладачів більша, ніж минулого року. Зголосилось до участі 60 осіб.

«Україна між Сходом і Заходом» — було темою двох студійних днів ЦЕСУС-у, які відбулися в Страсбурзі 19 і 20 серпня 1953 на закінчення ВЛКУ.

Виголосили доповіді — пп. проф. І. Мірчук (Мюнхен), проф. Ол. Кульчицький (Сарсель), а. д. Дюмон (Лювен), проф. Ол. Шульгин (Париж), і проф. Ф. Леруа (Париж). Ці студійні дні призначенні для чужинців і прочитано французькою мовою.

Делегація студентської «Обнови» — в складі : панна М. Калитовська, В. Маркус, Р. Яремчук і І. Сілецький — взяла участь в Європейській Конференції Міжнародної Федерації Католицьких Організацій Молоді в м. Ганд (Бельгія) 18-22 квітня 1953 р.

30-ліття ЦЕСУС-у відзначено святковою зустріччю членів Управи Союзу з представниками церковного, наукового й громадського життя та колишніми студентськими діячами; зустріч відбулася в Парижі 4 липня 1953 р. Історичний огляд 30-літньої діяльності подав інж. А. Жуковський. Із запрошених представників виступали: о. Ген, Вікарій Ван де Мале, проф. Кубайович, проф. Шульгин, проф. Кульчицький, проф. Шумовський, доц. д-р Янів, пп. Коваленко, Бойків, Ковальський, пані Хмелюк і Коваленко. Всі однозідно підкреслювали визначну роль українського студентства в українському житті.

7 членів викладанницького колективу УВУ працюють сьогодні в чужих високих школах, як подає Бюлетень УВУ за 1952-53 академічний рік: д-р Осип Андрушків (Сітон-Гол Університет в Саус Орендж), д-р О. Горбач (Університет Георга-Августа в Геттінгені), проф. д-р О. Прицак (Ганзеатський Університет в Гамбурзі), проф. д-р Я Рудницький (Манітобський Університет у Вінніпегу), проф. д-р Смаль-Стоцький (Марктгт Університет у Мільвокі), проф. д-р Дм. Чижевський (Гарвардський Університет в Кембріджі), проф. Ю. Шерех (Гарвардський Університет в Кембріджі).

В канадійських високих школах абсолютновало цього року багато українців. В Албертійському Університеті в Едмонтоні закінчило понад 40 студітів українського походження, одержавши наукові ступені. В Манітобському Університеті у Вінніпегу за-

кінчило студії 57 українців. Троє з них були нагороджені медалями за добри успіхи в науці. Всіх абсолювентів у Манітобському Університеті було 986. В Саскачеванському Університеті в Саскатуні закінчило цього року 38 студентів українського походження (на всіх 430 абсолювентів).

Конгрес Українських Студентів-Католиків Канади відбувся у Вінніпегу 15-17 травня 1953 р. На Конгресі створено центральну організацію під назвою «Канадська Федерація Українських Студентів-Католиків «Обнова» та вибрано управу централі. Управа видаватиме свій журнал.

В Манітобському Університеті в зимовому семестрі відбулись 2 курси української мови, в яких взяло участь 40 студентів.

Перше місце в Пенсильванській Академії Мистецтва (США) здобула одинока там українка Христина Довхат. Академія влаштувала 2 квітня, на запрошення Федерації Жіночих Клубів у Філадельфії, виставку її творів. Було виставлено понад 20 її образів.

Студент архітектури в Колюмбійському Університеті в Нью-Йорку Ярос-

лав Січинський здобув у поточному семестрі 1953 р. дві медалі за архітектурні проекти, та відзначення за завдання з конструкції. Ярослав Січинський заробляє на студії, працюючи креслярем в одній будівельній фірмі.

Студент економії Нестор Терлецький закінчив свої студії в Університеті Сітон Гол в Савс Орендж (США), одержавши дипльом та золоту медалью за успіхи в студіях. Нестор Терлецький розпочав був свої студії в Ерлянгені (Німеччина).

З-поміж активних студентських діячів у США цього року здобули дипльоми такі особи: Олекса Біланюк, голова УСГ в Енн Арбор одержав дипльом магістра фізики (М. С.), Слав'ян Білецький — дипльом магістра торгівлі (СБА), а Зиновій Мельник — дипльом магістра фінансів і банківництва (МБА). Всі названі є дипльомантами Мічигенського Університету в Енн-Арбор. Наш співробітник і віцепрезидент СУСТА Володимир Петришин скінчив технічні науки в Колюмбійському університеті дипльомом бачелора (бакалавра) природознавства.

Книжка і преса

Два томики Малої Політичної Бібліотеки „Сучасної України“

Видавництво «Сучасна Україна» взяло на себе важке, але вдаче завдання — публікувати політичні писання різних авторів у своїй «Малій політичній бібліотоці». Дотепер з'явилися дві публікації, а саме: «Формування української нації» доц д-р Лева Ребета, Мюнхен, 1951, ст. 56, і «Нація поневолена, але державна» д-р Богдана Галайчука, Мюнхен, 1953, ст. 97.

Однієї публікації написані визначними українськими публіцистами, що намагаються висвітлити дві яскраві проблеми, що є варти широкої дискусії в українському науковому й політичному світі. Перша праця — д-р Лева Ребета — має більше академічний характер, попри публіцистичне оформлення — зате друга публікація — д-р Б. Галайчука — привертає на себе увагу актуальністю закроеної проблематики і атрактивністю тематики, а це — ваги, засобів і значення української зовнішньої політики. Поява першої книжечки є конечним публіцистичним введенням, для розроблення питання про формування української нації; випуск праці д-р Галайчука становить собою новум в українській політичній публіцистиці і заслуговує своїм вмілим підходом, як також раціональною аргументацією, на ширше обговорення і всебічну аналізу.

* *

Доц. д-р. Лев Ребет: **ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ НАЦІЄЮ**. В-во «Сучасна Україна», Мюнхен, 1951, ст. 56.

Публікація д-р Ребета про формування української нації вже самим обширом (56 ст.) не може належно вичерпати всієї тематики. Вона не є також усебічною відповіддю на складні питання росту, розвитку й експанзії української нації. Однак варт згадати, що, за вийнятком праць проф. М. Грушевського, проф. В. Щербаківського і Володимира Старосольського українська наука не дала основніших творів у тій площині. Українська публіцистика не дописала під тим оглядом, і треба, на превеликий жаль, ствердити, що поодинокі виступи проф. Смаль-Стоцького, М. Кордуби і К. Чеховича (ЛНВ, 1930-1931), як також цикль статей проф. М. Чубатого в «Ділі» від 23-28. 1. 1931 цілковито не заповнюють наших потреб і є практично «білими круками» в тій ділянці. З тих причин обговорювана нами праця заслуговує, попри її публіцистичне оформлення, на увагу з сторони зацікавлених.

Перед розглядом факторів, які спричинилися до формування української нації, автор намагається з'ясувати в коротких словах поняття нації, як такої: «Вправді поняття нації це наскрізь новітнє явище: воно звязане з радикальним посиленням співжиття, яке принесло з собою XIX сторіччя, з усуненням станових перегород, з виступом мас на політичну арену і з розвитком комунікації, шкільництва, преси, впровадженням загальної військової служби тощо, а передусім — з висуненням ідеї нації, тобто політично чинного народу — як начальної ідеї співжиття». (ст. 3). Він влучно вказує, що формування нації було спричинене різними моментами, і власне цей всеобщий підхід є запорукою критичної й реальної оцінки націотворення. Характеристичними є, для прикладу, обговорення фактора території, як також корисним — відзначення Чорного моря, як націотворчих елементів. Д-р Ребет правильно доводить, що «раса, даючи природні основи нації, не була визначнішим націотворчим чинником в Україні». Зате нам абсолютно незрозуміле постійне акцентування «біологічного елементу». Автор повинен знати, що модерна наука не визнає вже різних біологізмів, що належать до «наукових теорій» минувшини. Це є зрештою марканте для цілого 2. розділу тієї книжечки, де говориться про природні основи нації. З однієї сторони, зустрічаємося з критичною і вмілою оцінкою функції родини для нашого національного буття («Усуцільноюча функція родини випливає вже з самої її суті і вона будувала з елементів минулого — майбутнього...», ст. 12), але з другої сторони, натрапляємо на філософічні міркування, які краще пасували б до «расотворчих» ескапад письменників «минулої епохи», але не до виступу серйозного публіциста. Для прикладу — слідує: «В тім змислі родина, як природна система несмертельності, охоплювала мертвих, живих і ненароджених та була вузлом, в якому всі вони зустрічалися і передавали, враз із полум'ям життя, свої начальні ідеї буття» (ст. 13). Біологічний момент є переоцінений, і нам треба врешті також у публіцистиці переключитись на новітній, критично-реалістичний підхід і залишити сьогодні нецікавий і неатрактивний містичизм.

Великим етапом у формуванні української нації була, без сумніву, княжа доба. Вона вправді не викоренила племінного й родового патрікуляризму (навіть скріпила його частинно), однак через прийняття Христової віри, державно-династичний зв'язок і, вкінці, дружину витворились перші основи для росту української нації. Якщо йдеться про пояснення слабости київської державної системи, то треба відзначити, що формування автора не вносить нічого нового, але охоплює всі важливіші моменти й подає їх плястично: «Київська державна система, за своїм характером приватновласницька і патріярхально-мілітарна, надто базувалася на персональних зв'язках, і криза на княжому столі кожночасно потрясала державою. Основний елемент державного ладу — питома всім патріярхальним системам особиста відданість дружини і бояр князеві — це типовий спосіб організувати великі простори засобами слабо розвиненої цивілізації. Диспропорція між величиною простору і матеріяльними й культурно-психологічними засобами панування тодішніх часів, наїдуючи децентралістичну будову держави за персональним принципом — була причиною внутрішньої слабості її» (ст. 17). Не увидати належно зна-

чення віча, як націотворчої інституції. Взагалі найслабшою точкою цієї публікації є незадовільний розгляд інституційних проблем.

Перше відродження не було проявом провідних елементів, але твором українського духовенства, дрібнішої шляхти, міщанства і заможнішого селянства. Зматання до свободи відігривало в українському націотворенні величезну роль. Воно було провідним моментом в усіх змаганнях української спільноти — оформити себе в націю: «В перших роках повстання Хмельницького, коли також селянство брало в ньому масову участь, здавалося, що впали зовсім існуючі тоді загальні в Європі станові перегороди, і український народ, випереджуючи всю Європу, набирає прикмет, характеристичних для тоді ще не знаного і історично пізнішого явища нації. В тому напрямі діяла також стихійна і глибока демократичність, яка кожному давала змогу брати участь в боротьбі за права і користуватися ними, а в козаки міг піти кожний, хто мав охоту та відвагу в потребі зате платити головою» (ст. 33). Тут варто додати, що коли б Хмельницький не будував державу на старих станових засадах, але на рівності всіх громадян, тоді його повстання випередило б не лише французьку революцію, але було б початком епохи модерного націоналізму в Європі. Існують інші теорії відносно тієї проблеми, наприклад, В. Липинський вважав за необхідне творення в той час монархії, щоб подібно до тогочасного абсолютизму перейти своєрідний етап розвою), що, однак, вже не є темою цього огляду.

Друге відродження було вже фактичним завершенням націотворення; український народ розпочав активну дію з метою оформлення своїх постулатів, навіть якщо це виявлялося в романтизмі. Тут не вільно забувати, що кожний націоналізм мав свій початок в романтичній філософії, романтичному розумінні історії і всебічному розвитку народності: «Простий люд, яким, в силу історичних умов, саме тоді здебільша був український народ, — показався не погноем для чужої культури, але об'явленням прасили, носієм старої, незіпсованої, власної культури, а його традиціоналізм — творчою снагою народу. Коли та стихія самоусвідомилася та озбройлася в волю і раціональне бажання піднести дотеперішнє свое буття до історичного значення, себто наставилася не лише вдерживати його, але також утвердити і злагатити, — тоді постала модерна нація» (ст. 40). Беручи всецільно великий розвиток українського народу в 20. сторіччі, можна лише підкреслити висловлені д-р Л. Ребетом думки про об'єктивність існування модерної української нації, з усіма потрібними атрибутиами, які зформулював засновник теорії нації — італієць Мадзіні.

Відповідь на питання, коли українська спільнота оформилася в модерну націю, мусить бути багато просторішою, ніж її подав автор. Та проблема вимагає довших дослідів і не може бути розв'язана на кількох сторінках. Не поділяємо вловні думок д-р Ребета про кристалізаційний етап націотворення виключно в творчості Шевченка. Вважаємо, що українська нація оформилася остаточно в першій половині XIX сторіччя, на що складалося, без сумніву, більше компонентів, ніж подано автором.

В підрахунку доведеться сказати, що оцінку дав сам д-р Ребет в авторському післяслові. Вона звучить: «Очевидно — без прогалин, а навіть помилок, не обійшлося. Проте, можливо, все таки книжечка деякою мірою заповнить існуючу прогалину. Вона, можливо, даста також декому відповідь на шукання джерел нашого національного буття» (ст. 55).

Д-р Богдан Галайчук: НАЦІЯ ПОНЕВОЛЕНА, АЛЕ ДЕРЖАВНА. (Українська визвольна справа з міжнародно-правного пункту бачення). Мюнхен, 1953, ст. 97.

Кожний неупереджений читач праці д-р Богдана Галайчука мусить призначити, що вона є новум в українській політичній публіцистиці. Ми звикли зустрічатися з менш чи більш вдалими публіцистичними виступами, якщо йдеться про українську політику. При цьому варто згадати, що ресентименти і нездорові емоції відіграють у них домінантну роль. Гетьманські публіцисти нехтували політичну діяльність українських демократичних кіл; демократи не лишають знову жадної сухої нитки на націоналістах, а останні обов'язково зна-

ходять національні провини в кожного зокрема. Тим присмініше розчаровує спокийний, витриманий і холодний підхід Б. Галайчука до проблем української політики. Можливо, що дотичний тут підзаголовок: «Українська визвольна справа з міжнародно-правного пункту бачення» — не відповідає повністю заторкненим проблемам, а це тому, що автор займається більше зовнішньополітичними аспектами, ніж міжнародно-правними.

Можна цілком сміло ствердити, що це є перший підручник української зовнішньої політики, і тому треба зробити поважний закид в-ву «Сучасна Україна», що воно не спромоглось на видання цієї дійсно цінної праці нормальною книжкою, але продовжує нещасну традицію брошуркових видань, які сьогодні вже відштовхують поважного українського читача.

Чотири основні розділи визначають собою заторкнені проблеми:

Вступ: Доцільна аргументація в українській визвольній політиці.

I. За будову української держави — чи за її визволення?

II. Етнічні межі й державні кордони.

III. Україна та інші поневолені народи.

Як вже вгорі зазначено, основним аспектом цієї публікації є українська зовнішня політика з її засобами, завданнями й вагою: «Інтенсифікація нашої зовнішньої політики вимагає притягнення до неї більшої кількості людських сил, активізуючи людей дотепер пасивних, хоч національно свідомих, та перевідаючи на зовнішньо-політичний відтинок поважну частину енергії, яку тепер ми зуживаємо на внутрішньополітичних фронтах». (ст. 3). Українська зовнішня політика хворіє на цілу низку важких недуг: роздрібненість, груповість, брак концентрації сил і вкінці недоцільна персональна амбітність.

Автор твердить, що оборона українських позицій посилюється, коли виходимо з заложення державності УРСР і братимемо до уваги, що тільки держава є підметом міжнародного права. (Не будемо розглядати на цьому місці державності УРСР тому, що в нашому журналі ведеться вже широку дискусію на цю тему. Нам ідеється передусім про аналіз політичного аспекту цієї публікації. Автор цих рядків схиляється до поглядів Б. Галайчука в тому питанні).

В перших двох частинах розділу I автор розглядає проблеми національної й державної приналежності, як також відповідної окремішності. Згідно з його виводами, ми повинні акцентувати державний аспект тому, що цей аргумент у першу чергу витримує критику західніх політиків і правників, коли національності питання не мають такої сили аргументації.

Якщо йдеться про вартість «права самовизначення народів», то треба бути лише вдоволеним, що нарешті віднайшовся компетентний автор, який визначив відповідне місце для тієї норми: «Не думаючи вичерпувати на цьому місці настільки складне питання, якому присвячена багата література, обмежуємося ствердженням, що право самовизначення народів не вважається на Заході таким виправданим, самозрозумілим постулатом, який вважають його українці та народи, що перебувають у подібному становищі. А в практичній політиці психологічний момент важливіший, ніж метафізичний: переконливість аргументу важливіша, ніж його логічне й моральне обґрунтування» (ст. 24). Те саме стосується до нами постійно обстоюваної доктрини Вілсона; українці звикли покликуватись при кожній зовнішньополітичній акції на 14 пунктів Вілсона, попри те, що останній не узгляднив українських національно-державних аспірацій, але навпаки, спільно з своїм державним секретарем Ленсінгом висунув тезу, мовляв, «українські національні прагнення задовольняться в рамках Росії». (Якими незрозумілими, невлучними і абсолютно непереконливими є аргументації меморіалів УНРади, що постійно покликаються на доктрину Вілсона і спихають українську визвольну справу на площину самовизначення! — Я. З. П.). Ефективність і доцільність політичної аргументації може завжди посилити наше становище, але ніколи не відклики до моральних норм. — «Навпаки, визнання існування держави — це ефективне, негайне визнання теперішнього стану посідання, це ствердження, що з правного погляду Україна не є частиною російської державної території, так само, як сателітні держави» (ст. 33).

Якщо підходитимемо до цієї справи з пункту бачення міжнародного права, тоді витвориться в нас переконання, що аргументація про самовизначення не лише є недоцільною, але й понижує при тому наш статус. Моральна норма самовизначення народів іде навіть в розріз з існуючим позитивним міжнародним правом. Вона абсолютно не підтримує нашої правної аргументації і може бути тільки побічним середником в українській публіцистиці. Міжнародне право не визнає змагання народів до самостійності. Визнання нового уряду існуючої держави є багато легшим, ніж вступ нової держави в міжнародний державний концерт. Всі визнання переводиться завжди згідно з національними інтересами зацікавлених держав. Це мусить бути першим і основним мірилом лля нашої зовнішньої політики (ст. 32, 38, 39).

Українська політична думка і українська публіцистика висувають різні погляди на характер державності УРСР. Маємо до діла з трьома основними категоріями аргументації:

1. Ми не визнаємо державності УРСР, тому що не хочемо перебирати всіх агенцій, а це — політичних і фінансових зобов'язань СССР. Далі, таким визнанням ми підтримали б наші моральні аспирації на будову самостійної соборної української держави і зводили б нашу проблему на площину протирежимного резистансу. (Ці думки зформулювали найяскравіше Степан Бандера в циклі своїх статей в «Українському Самостійнику»: «Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс» — УС, чч. 3, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, рік 1950.); найточніше й найкраще — д-р Маркус у своїй статті «За яку визвольну політику», «Фенікс» ч. 1, рік 1950).

2. Ми негуємо державність УРСР тому, що вона перечить концепції УНР; остання мусіла цілковито протиставитись державі УРСР, так само, як ми говорили про окупацію Західно-українських Земель поляками, румунами й чехами. В той час була виправдана повна негація УРСР, але сьогодні ситуація великою мірою змінилась. — «Побоюватися, що, трактуючи формально УССР, як державу, введемо дезорієнтацію українського громадянства — це недопустимо!»

3. Українська держава існує в рамках СССР, у формі УРСР, в розумінні міжнародного права. Цю тезу обстоюють д-р Б. Галайчук, ред. Р. Ільницький, д-р Лев Ребет, ред. Стаків і інж. Д. Андрієвський. (Згадую інж. Дмитра Андрієвського, вважаю за доцільне сказати, що він не дотримується висунених ним теоретичних заложень. В практичній політиці з КЦАБ-ом він ставув на площині непередрішеності і вже не боронить державності УРСР. Тому не варт прислухуватись його теоретичним міркуванням, які не йдуть у парі з практичними потягненнями. — Я. З. П.).

Українська публіцистика не використала належно правної аргументації в боротьбі з російськими єдинонеділімцями; вона, однак, правильно відзначила і відзначає, що большевизм це нова форма російського імперіалізму.

Найбільш оспорюваним може бути третій розділ реферованої нами публікації, а це — »Українці та інші поневолені народи«. Автор піддає основній критиці концепцію співпраці з кольоніальними і поневоленими, але не державними народами. Як приклад, слугить іому Пуерто-Ріко, яке боронило одне чужомовне видання АБН-у: «Всякий інтернаціоналізм є баластом для визвольної політики, як учить нас досвід 1917 р. Важко засуджувати українських соціалістичних діячів 1917-1920 рр. за їхню орієнтацію на існуючий Другий Інтернаціонал — рівночасно самому орієнтуватись на неіснуючий інтернаціонал поневолених і кольоніальних народів» (ст. 72). Згоджуємося також, що інтернаціоналізм є баластом не тільки для визвольної політики, але також для українського національного інтересу. Для прикладу звернім свою увагу на хорватів; так довго, як їх змагання до державності йдуть у парі з українським національним інтересом, так довго ми повинні їх підтримувати. Якщо,

однак, вони не йдуть у парі з нашим національним інтересом, тоді годі ними опікуватись. Подібне явище — питання європейської федерації: не є доцільним аргументувати, що ми є проти принципу об'єднаної і зфедерованої Європи, але конче твердити, що зфедерована Європа не відповідає на сьогоднішній час українському національному інтересові. — «Ставка на поневолені й колоніальні народи випливає з невірної уяви не лише про ті народи, але й про сили, які діють у світовій політиці. А саме, деякі наші автори ділять світ на два великих бльоки: на імперіялістичні й поневолені» (ст. 73).

Критикуючи АБН за його намагання бути метою, а не напрямом в українській зовнішній політиці, автор переопуклює становище д-р Маркуся і не дає особисто відповіді, як має виглядати українська зовнішня політика стосовно до поневолених Москвою народів, а обмежується загальниковими ствердженнями, і потім навіть повторює думки, які лежать у концепції АБН (ст. 76, 80, 97).

Ведучи зовнішньополітичну акцію в країнах західного світу, ми повинні, в першу чергу, переборювати такі побоювання західних кіл:

1. Проблема гospодарської життєздатності Росії після розвалу СССР.

2. Атомізація Східної Європи.

3. Балканізація через створення нових держав.

Українська зовнішня політика мусить бути здібною розвіяти ті абсолютно неугрунтовані погляди й твердження.

Дуже правильно, що д-р Галайчук засягає опінії від передового політика й публіциста українського підпілля — П. Полтави Він, однак, натягнув деякі висновки останнього. Цілковито непотрібне речення слідуючого характеру: «Ми не вважаємо, що Мюнхен чи Едінбург дає крачу перспективу для оцінки підсоветської дійсності, ніж український підпільний бункер» (ст. 87). Це є очевидний бічний удар, який не повинен мати місця в публікації такого серйозного автора.

Україна міститься в geopolітичному комплексі між середньою Європою і середньою Азією. Ми зіпхали себе ціковито непотрібно поруч інших поневолених, але не державних народів, і через це зазнали доволі багато невдач на американському політичному ринку. На гадку автора, стівпраця з народами середньої Європи (сателітами) повинна бути посиленою, але відтинок поневолених народів не сміє бути цілковито занедбаний (ст. 90, 95 і 97): «Перецінюючи теоретичні міркування, ми забули про вагу теренів для практичної гри; боячись зобов'язань, ми злегковажили небезпеку ізоляції. Закам'янілі у вичікуванні, виглядаючи якогось близьче неозначеного *deus ex machina*, що мав усунути всі труднощі нашої зовнішньої політики, ми бездільно дивилися, як одно по одному замикалися перед нами «вікна в Європу» (ст. 92).

Підсумовуючи обговорене нами, доведеться сказати, що д-р Б. Галайчук є тим українським автором, який впровадив в українське політичне думання примат українського національного інтересу. Ним запропонована інтенсифікація і раціоналізація української зовнішньої політики мусить стати стимулом для адептів української зовнішньої політики. Критичність і раціональність уможливлюють цим останнім критичний розгляд і раціональний підхід до всіх проблем зовнішньої політики. Холодний розрахунок українських політик у виступах назовні піднесе вартість і якість нашої аргументації.

Надіємось, що це не буде остання публікація д-р. Галайчука про українську зовнішню політику.

Ярослав З. Пеленський

Walter Bedell Smith: „MOSCOW MISSION” 1946-1949

William Haineman, Ltd., Melborn — London — Toronto 1950 pp., стор. 337

(Вальтер Бедел Сміт: Московська місія 1946-1949 pp.)

З-поміж багатої літератури — споминів про перебування людей з Заходу в СССР — вирізняється своїм спокійним, ясним і проникливим, спостережливим викладом книжка ген.-лейт. Вольтера Бедел Сміта «Московська місія», в якій кол. амбасадор у Москві і сьогоднішній заступник державного секре-

таря закордонних справ США описує свої враження з трирічного перебування в большевицькій столиці. Книжка заслуговує на увагу ще й тому, що український читач рідко мав змогу отак «із першої руки» дізнатись про дійсну настанову американських провідних людей, після закінчення війни, до Сполученного Союзу і слідти за тим драматичним поворотом у відносинах Америки з Москвою, що наступив за час перебування В. Бедел Сміта на загадному пості. За час його перебування Москва перемінилася з непевного союзника на одвертого противника Америки.

Вже на початку своєї місії В. Б. Сміт дістає особисте доручення від Трумена прямо запитати Сталіна, як далеко сягають його територіальні аспирації. Про цю цікаву зустріч Сміт оповідає в 3. розділі своєї книжки, кажучи, що він дістав на це коротку відповідь: «Вже не дуже далеко». Його харacterистика становища Сталіна в політbüro є така:

«Він не є абсолютним диктатором, з однієї сторони, ані в'язнем політbüра, з другої, його становище подібне радше до ролі голови з вирішним голосом. Без сумніву, в політbüro є розходження щодо політики, є й кліки, але жадна з них не є антисталінська. Всі його вороги були зліквідовані, вигнані, або й «перевиховані». Агресивна й експансивна політика Советського Союзу... це політика Сталіна». А далі: «...Він, правдоподібно, не думає про себе, як про грузина, а дійсно став однією з найбільших **російських** національних постатьей...» Про саме політbüро Сміт каже: «Ці люди, як група, становлять собою найдінійшу форму диктатури, а саме — диктатуру комітету. Вони всі, без винятку, гостроумні, здібні, дисципліновані, невтомні». «Я думаю також, що вони цілковито безоглядні і навіть цинічні у своїому рішенні задержати владу в своїх руках і руках комуністичної партії, в якій доктрина «сталінізму» ніби замінила чистий «марксизм».

В розділах «Чужинці в Москві» та «Механіка поліційної держави» В. Б. Сміт розповідає про постійний нагляд «органів державної безпеки» за чужинцями, згадує коротко історію розвитку таємної поліції в царській Росії і після революції та наводить офіційні вислови советських вождів про ролю НКВД чи МВД в державі. Ширше обговорює він проблему концтаборів та примусової праці в ССР та приходить до висновку, що в ССР 8% населення (цебто кругло 15 мільйонів) є в'язнями концтаборів. Автор цитує деякі драконівські советські «закони», згідно з якими рідно військових дезертирів та втікачів — колишніх працівників закордонної служби — жорстоко карається. Цікаві його слова про так називих «ділістів»: «Советський уряд добре знає про небезпеку, яку становить собою присутність за кордоном тисяч осіб, що можуть і хочуть свідчити «з першої руки» про методи поліційної держави. Ці люди плекають націоналістичний сентимент і легко даються втягти в естонську, латвійську, литовську і українську націоналітичні організації, які підтримують слабку надію на майбутню незалежність і свободу, і які поборюють комунізм за кордоном. Під час Паризької мирної конференції я дискутував про цю справу з одним комуністичним дипломатом, який часом говорив одвертіше, ніж його колеги, і він з'ясував становище політbüра і його поборювання діяльності з-підсоветських переміщених осіб одним коротким реченням: «Власне, так само й ми починали!» Так сказав він, і це очевидно була правда.»

Автор розкриває, як «орган державної безпеки» контролюють все життя під советами, демаскує советські «вибори», висловлює ту огулу, з якою кожна західна людина сприймає кампанію ненависті, проваджену советською пропагандою проти довкільного світу. Все таки він вважає, що пропаганда робить своє: «Я не погоджуєсь з образом, який деякі автори малюють про кипуче незадоволення з советського режиму. Більшість людей в ССР, на мою думку немає поняття про особисту свободу або про демократичне поступування, так, як ми в Америці ті речі розуміємо. Росіяни, що розуміли ті речі, вже не живуть. Вони або на вигнанні, або у в'язницях, або небіжчики. Насправді, советський громадянин сьогодні вірить, що він користає з благ демократії. Він не має стандарту для порівняння. Він має в Сталіні «батошку», якого

зажиди, здається, потребує психіка російського народу має — пів-бога, що становить собою все, що є велике й добре в національному космосі. Невдоволення існує, але я думаю, що це не що більше, як те невдоволення, яке Ленін усвідомлював собі, коли казав: «Кожний режим, що задержує владу на протязі довгого часу, стає непопулярним». — Автор, очевидно, робить тут помилку розтягаючи пасивність російського (московського) народу у відношенні до советського режиму на все населення Советського Союзу і не згадуючи чи не добавачаючи незадоволення з національного поневолення народів — не-росіян.

Автор дає прихильну характеристику брехливої теоретичної суті советського режиму: «Так отже советський режим є пришилений до місця багнетами і тримається всюди присутньою демонстрацією сили, а також психологічними штуками пропаганди».

Харчова ситуація в Советському Союзі все ще є погана, робочу силу застосовується марнотратно, більшість сівби і жнив відбувається ручним способом. Автор розкриває причини фінансової реформи в грудні 1947 р., коли советський режим дослівно зgrabував мільйони від своїх рабів, із їх покупної сили, для того, щоб зменшити натиск на легку індустрію, що виробляє предмети щоденного вживання, а зате — скерував всі засоби на розбудову воєнної тяжкої індустрії.

Згадує автор теж і про голод на Україні 1933 р., як наслідок примусової колективізації, і зgrabування збіжжя від селян («більше, ніж два мільйони селян, вмерли голodoю смертю в Україні, після того, як уряд зgrabував їх збіжжя»). Очевидно, тут автор із типовою для західних політиків обережністю применшує дійсний розмір трагедії українського народу та вглиблюється в причини штучно зорганізованого голоду.

Автор згадує, що його часто питают, чи Советський Союз може стати конкурентом на світових ринках в експорті промислових товарів, і відповідає, що «...Советська індустрія тепер така невидайна і така марнотратна, щодо робочої сили й праці, що вона ніколи не може конкурувати на базі коштів з виданими масово-продукційними методами США. Очевидно, він перестерігає, щодо того, що, для осiąгнення власних цілей, СССР може навіть з утратою для себе експортувати промислові вироби до деяких країн, щоб відібрати Західові ринки збуту.

Про відношення Советського Союзу до т. зв. «міжнародного комунізму» та комуністичної доктрини Маркса, автор говорить так:

«Закордонна політика Советського Союзу і цілі міжнародного комунізму стали так близько спорідненими, що їх неможливо відрізняти одне від одного. Міжнародний комунізм має свою батьківщину в Советському Союзі і оперує засобами советської держави. Фінансові й моральні засоби є завсіди до розпорядження, і де географічне положення дозволяє, а західна чуйність не перешкоджає, там фізичну силу вживається советським урядом для створення фактури або загрози.

У висліді, постало злиття ленінсько-сталінської інтерпретації теорії Карла Маркса з віковим російським імперіалізмом, що, в свою чергу, породило гібридну доктрину, яку світ знає під назвою «сталінізму», бо вона напевно не є тим комунізмом, як його собі уявляв Маркс».

В цих влучних назагал характеристиках большевицької суті автор, однак не підкresлив підрядної ролі міжнародного комунізму стосовно до московського імперіалізму.

Автор дає кілька прикладів бездоганної, лайливої і брехливої большевицької пропаганди та з'ясовує причини, через які Америка, а з нею й увесь Захід, були змушені почати протизаходи. Про успішність «Голосу Америки», який вперше заговорив по-російському 17-го лютого 1947 р., автор висловлюється оптимістично. Цікавим, між іншим, для нас, українців, є приклад про те, що американська амбасада в Москві була повідомлена про те, що советські інженери, що працювали на Дніпрельстані були «захоплені» промовою Трумена (про допомогу Греції й Туреччині).

В розділі «Комінформ і Тіто» автор, між іншим вважає за наслідки розриву

між двома комуністичними державами здемаскування московського претендування на інтернаціоналізм і вияв його «великоросіянізму». Він каже: «Теорії Маркса й Енгельса... були перероблені для того, щоб утиснути їх в російські організаційні поняття, які є модернізацією вікових царських практик деспотичної влади і абсолютної контролі».

Про сильні залишки релігійності в масах населення ССР і про причини й скриті цілі відновлення московського патріярхату большевиками — Сміт говорить у розділі «Релігія і Росія», і зовсім правильно стверджує, що тими цілями були:

1. обеззброєння критики й спротиву з сторони закордонних віросповідних спільнот;

2. здобуття піддержки для пансловістичної політики і політики «Третього Риму».

Згадуючи про нібіто антисемітичний курс у советській внутрішній політиці, Бедел Сміт згадує теж «незлім тихим словом» і українців, бувши, очевидно, фальшиво поінформований своїми дорадниками, між якими першим тоді був відомий нам Дж. Кеннен, що мав рангу міністра. Бедел Сміт каже: «Під час моого побуту в Советському Союзі, одиноке насильство проти жидів, про яке мені донесено, мало місце в Україні, де жеврючий антисемітизм був роздуманий расситськими теоріями німців під час війни. Це, однаке, була робота антисоветських українських націоналістів, і уряд швидко зареагував, вжидаючи суворих мір, щоб здавити ці нелегальні цілі». Так отже — визвольна боротьба УПА і цілого українського народу за своє визволення була відома в 1948-1949 рр. американському амбасадорові в Москві лише як «протиідівські» нелегальні акти!

Про майбутнє Бедел Сміт говорить так:

«...є мало виглядів на те, щоб наші відносини з Советським Союзом дійсно покращали в майбутньому, наскільки можна передбачити. Загальний вигляд вказує на тертя, суперечки, дискримінації, напруження. Було б дурним не добачати небезпеки війни в такій ситуації.»

На закінчення автор радить Європі об'єднатись, щоб у той спосіб створити сильний оборонний блок проти московського імперіалізму. Західній світ стоїть перед довгою боротьбою, в якій Москва старатиметься вичерпати сили Заходу, а щоб тому опертись, треба «твердості й терпеливості», каже Бедел Сміт.

Як бачимо, колишній амбасадор, пишучи цю книжку, не добавачав іще можливості активної офенсивної політики супроти Москви та дотичної ролі поневолених Москвою народів. Західній світ, однаке, поволі, хоч нерішуче з застережками й відступами, але неухильно наближається до усвідомлення, що тільки ініціативна активна політика та співпраця з визвольними рухами поневолених Москвою народів може врятувати світ від комуно-московської заглади.

Назагал треба ствердити, що, попри попередню необізнаність автора з суттю московського большевизму, він усе таки зумів самостійно дійти в багатьох випадках до правильних висновків.

«Московська Місія» — корисна книжка, хоч із певними недоліками в трактуванні української проблеми, і надається до простудіювання кожному, хто бажає бути в курсі післявоенного розвитку в середині ССР та ставлення певних кіл американських політиків до советської проблеми.

Володимир Мікула

ЯРОСЛАВ ВОЙТОВИЧ, співробітник нашого журналу «ФЕНИКС», загинув через нещасливий випадок на альпійських шпиллях у Берхтесгадені, 8. 3. 1953 р. о год. 16,15, проживши 29 років. В той час Покійний брав участь у з'їзді німецьких студентів, як представник від українського студентства.

З М И С Т 5-го зошита

	стор.
Український науковий світ перед невідкладними завданнями	1
Витяг з резолюції	3
СТУДІЇ	4 — 15
Осип Данко: Питання суверенітету в зв'язку з питанням державності УССР	4
О. Коваль: Проблеми повоєнної советської економіки	9
З. Р. Мельник: Де українська економічна концепція?	13
НА ІДЕОЛОГІЧНО-ПРОГРАМОВІ ТЕМІ:	16 — 31
В. Маркусь: П. Полтава — речник Воюючої України	16
Р. Борковський: Капітуляція або наступ	26
ЛІТЕРАТУРА — МИСТЕЦТВО:	32 — 37
Ю. Буряківець: Соняшники	32
Е. Андієвська: Русалка	32
Ю. Буряківець: Грішниця	32
Ю. Буряківець: Хрест	32
Е. Андієвська: Уленштігель	33
Р. Кухар: Мистець та його епоха	33
КУЛЬТУРНО-НАУКОВІ ОГЛЯДИ:	38 — 41
К. Митрович: Філософія в советській дійсності	38
М. Смалько: Українсько-німецька зустріч психологів	40
СТУДЕНСТВО — МОЛОДЬ	42 — 53
В. Маркусь: Політична конференція молоді з країн Східної і Центральної Європи	42
З. Р. Винницький: Перший Конгрес Українського Студентства Америки	45
В. Петришин: По Першому Конгресі Українських Студентів Америки	48
А. Гончарів: Європейська Конференція ІІ. Звичайного З'їзду ТУСМ-у в Страсбурзі	52
М. Г.: 17. Конгрес ЦЕСУС-у в Парижі	53
СТУДЕНСТВО ХРОНІКА	54 — 5
КНИЖКА І ПРЕСА	56 — 64
Я. З. Пеленський: Два томики Малої Політичної Бібліотеки «Сучасної України»	56
В. Микула: Вальтер Бедел Сміт: «Московська місія 1946-1949 pp.»	61

Ціна: 1.50 НМ. — 1 дол.

